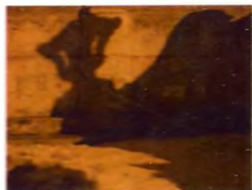

РОМАН ІВАНИЧУК

НЕЩОДЕННИЙ ЩОДЕННИК

Роман Іваничук

Нещоденний щоденник

ЛІТОПИС
ЛЬВІВ, 2005

УДК 821.161.2
ББК 84(4УКР)
І-19

Іваничук Роман. Нещоденний щоденник. – Львів: Літопис, 2005. – 216 с.

“Нещоденний щоденник” – це книжка, міцно зв’язана з часом її написання, але водночас глибоко вкорінена в минулому та спрямована в майбутнє. Автор, споглядач та учасник, описує знакові події політичного й літературного життя України 2003–2004 років, вплітаючи їх у мереживо яскравих спогадів.

Для широкого кола сучасників та нащадків.

ISBN 966-7007-33-2

© Роман Іваничук, 2005
© Андрій Кісь,
проект обкладинки, 2005
© Літопис, 2005

2003 рік

Повертаюся до мемуаристики й буду в цьому жанрі працювати до кінця свого життя, оскільки романні теми в мене вичерпалися. До того ж, мою свідомість водно діймає переконання, що майбутньому читачеві достовірні свідчення будуть набагато цікавіші, ніж змодельовані під власний світогляд і досвід письменника сюжети, які не є документальним відбитком проминулого часу й представляють лише авторське артистичне вміння бачити світ у спектрі власних смислів, а не у світлі конкретної правди.

Зрозуміло, я аж ніяк не намагаюся применшити вартість художнього слова, бо тим самим поставив би під сумнів потрібність власних творів, праця над якими була найвищим сенсом мого життя, моєю мовою, засобом спілкування з людьми і часом, пропагандою вистражданих мною ідей, певним примусом для читача сповідувати мої переконання — художня творчість так чи інакше оперує імперативом, ну а читач вряди-годи хоче звільнитися від нього й пірнути в достовірність, яка дає змогу зіставляти буденну реальність із заманливим, звабливим і розкішним обманом художнього мовлення та найефективніше наближатись до істини.

У нинішній час розпачливих пошуків нових напрямів і стилів, безпардонного свавілля, абсурду, лукавого, а то й безглузлого штукарства, словесної розпущеності й глорифікації морального блуду все навальніше спливає на дзеркало літературного процесу мемуаристика як фактор істини.

***

Щоб розпочати новий том спогадів, мушу повернутися в думках на цілих п'ять літ назад, коли-то побачила світ моя книга мемуарів "Дороги вольні і невольні", яка

складається із трьох частин (“Благослови, душе моя, Господа!”, “Мандрівки близькі й далекі” та “На маргінесі”), й хоча б пунктирно прослідкувати, які ж то події задемаркували пройдений шматок мого життя й залишили нестертий слід на рантуху душі — й від того я став старший і досвідченіший, невігойно зраний і цілюще втішений, зневірений і спонадіяний на кращу долю. Хочу збагнути, скільки вартувала моя праця, котра давала мені засоби на прожиток, втіху від усвідомлення своєї потрібності, а моєму народові й державі — дещицю користі.

Я відкладаю на хвилику перо, щоб пригадати, скільки книжок видав за цей час, скільки відбув зустрічей з людьми з приводу поточної політики й помітних зрушень у літературному процесі, скільки можу нарахувати таких студентів, які скористалися із моїх знань, скільком громадянам додав отухи своїм оптимізмом, а скількох зневірив скепсисом — всього було за ці блискавично короткі п’ять літ, — та ось мій погляд упав на вулицю, я побачив крізь вікно будинки, замаєні прапорами з чорними биндами і вмить згадав, що нині 27 липня — перша річниця страшної, неймовірно трагічної і врешті-решт безглуздої у своїй випадковості події, яка сталася на Скнуліві рік тому й від неї загинуло сімдесят сім людей, і щонайстрашніше — двадцять вісім діточок, які народилися в час нашої Незалежності, й митив Господь їх не на смерть, а на животворну працю для молодого української держави.

І непроглядний туск влився в моє серце, а все, що не було тим туском, втратило будь-який сенс. Бо що вартують мої книжки супроти цих смертей, чи полегшать мої писання біль батьків, дітей, братів, сестер, які залишилися живими? Цей біль умить зіжмакав мою душу батьківським страхом, бо ж на Скнулівському летовищі був у той страшний день і мій внук Василько зі своїм батьком — і яким я був би нині, якби їх не стало, чи взявся б після того коли-небудь за перо — таж ні, а якою б була та моя переміна, важко навіть уявити: сотні людей стали в той день інакшими, а з ними і я...

Не зміг я zostатися незмінним й після страшного для мене 2000 року, коли нетерпляче ждав у гості приятелів, щоб відсвяткувати з ними перелом тисячоліть, а замість дзвінка у двері тривожно засигналив телефон, і я дізнався, що трагічно загинула моя молода приятелька — ніби дочка, ніби сестра — добра, мудра, невтомно роботяща Соломія Павличко, і я донині не можу, а то й не хочу позбутися відчуття, що сам став її батьком і не маю перед ким вилити свій жаль, чейже самому собі співчувати не можна; я можу лише грішно проклинати Бога, який забирає до себе найкращих. Бо чому він дозволив убивцям відрубати голову Георгієві Гонгадзе, бо чому ще раніше забрав Володимира Івасюка, Івана Миколайчука, Грицька Тютюнника, а посередності й підляки живуть собі до глибокої старості; від цих втрат я стаю зраним, вихолощеним, і яких треба зусиль, щоб після таких ударів знову підніматися, ставати до праці й знаходити у ній непроминальний смисл!

За вікном майорять прапори і розвіваються на вітрі чорні бинди...

***

Прости мені, Господи, за богохульство, Ти мудрий і справедливий: пригашуеш розпачливий біль, що паралізує діяльність, вливаючи в душу отруту знеохочення, й повертаєш мене до праці, яка, зрештою, набуває особливого сенсу при непоправних втратах.

Рівно за два тижні після скнилівської трагедії настигла мене велика радість: львівське видавництво “Літопис” видало книгу мого життя “Вогненні стовпи”, яка завершила п’ятнадцятитомний цикл моїх історичних романів. Працював я над цим твором п’ять літ, а якщо мовити правду, то весь свій свідомий вік, що проминув у тісній дотичності до історії українського партизанського руху періодів бойових дій, репресій проти учасників реконкісти і осмислення наслідків руху опору як у середовищі нашого народу, так і у ворожому стані.

Працю над романом про УПА я розпочав у своїх чотирнадцять років й назвав його “Кривавий тан”. Звичайно, була то школярська спроба, й роман літературної вартості мати не міг, проте він засвідчив моє аж гейби генетичне прагнення опанувати надсерйозною суспільною темою, тому я вважаю датою початку роботи над романом 1943 рік.

Про те, що трапилось із моєю спробою, я написав у першому томі своїх мемуарів “Благослови, душе моя, Господа!”: рукопис “Кривавого тану” вилучив під час обшуку в нашому домі енкаведист лейтенант Шкрупила, й мене тоді не заарештували тільки тому, що лейтенанта того ж весняного дня 1945 року зустріла партизанська куля в бою на Солтисовій горі. Та я впевнений, що в архівах нашої СБУ і досі тліє той товстий шкільний зошит, списаний фіолетовим чорнилом.

Справжня й відповідальна праця над книгою про УПА розпочалася в мене п'ять років тому, і я знаю: роман має нечуваний, як на нинішній день, успіх тому, що в ньому за художнім камуфляжем ховається пережита мною правда: із сьогоднішніх українських прозаїків, які були свідками національного повстання 1942—1952 років, залишився тільки я.

Упродовж багатьох років — від першого дня Незалежності, а то й раніше — спонукували мене читачі, щоб я написав роман про Українську Повстанську Армію. Та я все остерігався, щоб не вразити ще живих учасників визвольних змагань одробиною неправди, яка могла б вкраситися у твір, або ж навпаки — гіркою правдою, котру сьогодні так цнотливо і, зрештою, легковажно заслоняють романтичним флером надто завзяті патріоти; а може, закон епічного жанру вимагає глибокої ретроспективності, яка відсуває на другий план надмірну задокументалізованість та публіцистичність...

Та врешті я переборював страх і зважився дати на суд читачеві спробу художнього осмислення драматичної історії останніх наших збройних змагань за незалежність.

Важкою була ця праця, й мені добре тепер видно її недосконалості. Однак вірю: прийде час і в нашій літературі з'явиться велика епопея, яка висвітлить всю історичну правду про часи військових дій УПА й кине чітку проекцію на дальшу боротьбу за утвердження української державності прикладами і незрівнянного героїзму, і моральних зламів утомлених борців.

Для того, щоб написати цей роман, мені треба було уздрити епоху УПА в двох ракурсах: історичному й нинішньому. Складною була боротьба наших предків за свободу, але й сьогоднішнє її утвердження не легше: подвиги, які здійснював український народ у битвах, мають повторитися у нинішній щоденній праці, а помилки, що їх допустили пращури, не повинні повторитися в сучасному політичному процесі, — історія ж УПА стоїть рівно посередині між минувиною та сучасністю й акумулює в собі наш вічний животворчий дух — з усією його потугою і з усіма слабкостями. Можна сподіватися, що майбутня епопея про Українську Повстанську Армію не стільки констатуватиме історичні факти, скільки намагатиметься відтворити модель українця, який зі своїм досвідом, ментальністю, благородством, гріховністю, високою національною свідомістю, а нерідко й політичною сліпотю опинився сам на сам між двох вогнів, які пожирали один одного, не усвідомлюючи, що вивільняють місце для нового державного утворення, котре отримало можливість для росту аж нині — на цвинтарищі колись могутніх сил. Й автор тієї найдраматичнішої у світовій літературі епопеї муситиме передовсім визначити ціну нашої свободи й величину моральної контрибуції, що її за нинішнє безголів'я стягне з нас історія, коли нарешті встановить квоту за пролиту півстоліття тому кров.

А поки що народжуються предтечі великого майстерштику, і піонерам завжди найважче. Адже в наш практичний час про лицарство писати нелегко: автор змушений балансувати між поезією минувшини і прозою насущного життя, в якому вартість здобутої свободи вимірюється, на

жаль, тільки рівнем достатку. І майже неможливо — коли на зміну романтичній добі реконквісти приходить доба мрій про ситість — прикладами героїзму переконати зневіреного плебея в доцільності страдної Незалежності.

Тому я мусив з вірою, стійкістю й несхитністю Дон Кіхота вступати в чужий і незвичний для сучасного покоління героїчний світ і оспівувати ідеал, який багатьом здається віджилим і непотрібним. Та саме в цій несумісності романтичного ідеалу і приземленої дійсності полягає сенс мого роману: якщо вже неможливо повернути часи лицарства, то хай хоч висвітляться постаті героїв, мічених перстом Божим.

...І ось я тримаю в руках мій вистражданий, ще теплий роман “Вогненні стовпи”: приніс мені його додому директор видавництва “Літопис” Михайло Комарницький — мій добрий приятель. Добрий не тому, що видав книжку — в цьому не тільки я, а й він був зацікавлений, — а що послухався моєї уклінної просьби: вручив мені сигнальний примірник до 10 серпня — знаменної для нашої родини дати, 75-ліття мого улюбленого брата Євгена, якому я присвятив свою працю. Він, як колишній партизан, був моїм консультантом під час роботи над книгою, й чимало деталей, до яких я не зміг би ніколи додуматися, підказав.

І ми з сином Яремою помчали автом до Коломиї на наше родинне свято...

Мій брат — особлива людина. Про свої страждання на каторзі він розповів у книжці “Записки каторжанина”, то я не буду про них згадувати, зазначу лише, що в тих його спогадах немає ні слова скарг, ні крихти озлоблення до людей, які жили на волі, — а скільки мені довелося почути докорів від професійних патріотів: ти не сидів, не сидів!; і я теж ніколи не хизувався тим, що ще в шкільному віці пробув у коломиїській тюрмі кілька місяців; — спогади брата пронизані добротою й усвідомленням, що сам вибрав для себе таку долю й пишається нею, хоч добре знає, що якби не вона — став би він художником або письменником, геологом або ботаніком,

дизайнером чи архітектором — мав Євген безліч творчих задатків, був він найобдарованішою дитиною в нашій сім'ї — і весь той свій духовний скарб склав на вівтар нашої Незалежності.

Спогади Євгена пройняті ще й непідробним гумором й зовсім не чорним, як можна б сподіватися, і я думаю собі: чи ж то не оптимізм допоміг йому вижити на каторзі — одне слово, Нусько, як ми його по-домашньому називали, побачивши в моїх руках довгожданну книжку, вихопив її в мене, розгорнув і, прочитавши на титульній сторінці присвяту, сказав до родини: “Всієї книжки можете не читати, але першу сторінку — обов'язково!”

А ввечері посходилися гості вітати Євгена з ювілеєм, і він щиро тішився, що дожив до такого поважного віку, а міг же колись не вилізти із штабеля дистрофіків, яких вивозили із зони у вічну мерзлоту безмежної тундри, щоб там залишити непохованими; що сидять біля нього два сини, які вирости в Росії, а розмовляють галицьким діалектом; що сиджу поруч з ним і я, — й він радіє, що має такого брата, який зумів написати про найгероїчніший і найтрагічніший визвольний український чин, і ні краплі не заздрить... А я таки заздрю його доброті, бо такої в мене далеко немає — я надто багато в своєму житті ненавидів; та його доброта передається нині й мені, і я знаю, що кращої винагороди за свій роман ні від кого не отримаю.

...Пишу ці рядки, коли мого брата вже немає на світі — лежить він у свіжій могилі на Воскресінецькому цвинтарі поблизу Коломиї — поруч із ще свіжішою могилою дружини Марії, яка пішла слідом за ним на сам Великдень. Обое колишні партизани, обое колишні в'язні...

5 лютого цього року зателефонував з Коломиї мій племінник Роман, він ридав, і я насилу втямив, що помер Нусько. Це було страшно: чому так несподівано, адже здавався зовсім здоровим! Та, видно, надвержений по тюрмах організм врешті зносився — і мене стало наполовину менше.

І знову ми з Яремою мчимо автом у тяжкій мовчанці, бо жодне слово — жалю чи то розради — не мало б

тепер ніякого сенсу: досі ми їздили до Нуська, а тепер просто до Коломиї — зчужілої, знелюдненої, хоч добре знаємо, що там, на подвір'ї братового дому, стоїть тьма людей у безнадійній скорботі, та вже вони не мої — моїми були тоді, коли серед них знаходився Євген, а нині на коломиїський світ упала мертва пустка, і я не можу з цим змиритися...

У моїй уяві брат ще живий — чи то ми з ним, ще дітьми, прошкуємо з Трача через Лази до пилипівської бабусі в гості: довгоногий Нусько залишає мене весь час позаду, а я плачу від кривди, що менший за нього і наздогнати не можу; то він шиє з маминих старих капелюшків водолазний костюм і обіцяє опустити мене в ньому в Піневу калабаню, щоб я дістав з її дна тритонів, яких хоче забальзамувати у формаліні; то я з відкритим ротом придивляюся, як Нусько розмонтує бомби біля збитого німецького літака на Воловому — і як тільки ми залишилися живими?; або збираємо гриби, які він знаходить під кожним деревом, а мені ні один не потрапляє на очі, я сідаю біля якогось дивного куща з опеньковими голівками замість листя і гукаю, що далі не піду, й Нусько вертається до мене злий як чорт і раптом регоче, і в його сміху вчувається чорна заздрість: таж ти, дурню, знайшов гігантський кущ гливів і сам того не знаєш!; то ми ночуємо удвох на Полярному Уралі над чистою водою Усою, а ночі немає, а тундра цвіте, й каже Євген, що чарівнішого краю на світі бути не може, а я дивуюся з того його телячого оптимізму, адже він тут прокаторжив десять літ!; врешті з моєю допомогою Євген видає книжку свого життя і в безмежній радості тулить її до грудей, вимовляючи щось зовсім блюзнірське: “Та за таку втіху варто було й страждати!”, і я розумію його, бо знаю, що то за щастя отримати з видавництва свою книжку, а тим більше, коли вона перша; або ж вони удвох із сином Романом розкопують у Яблунові криниці, заповнені останками більшовицьких жертв і знаходять два зв'язані колючим дротом кістяки — хлопця й дівчини, і цей жах стає стержнем мого роману “Вогненні

стовпи” — всюди він, живий Євген із вічною його самоіронією й гумором, з його музеєм дерев’яних потвор, яких він уздрів і вийняв із колошмаття смерекового коріння, і ті його альбоми із засушеними полярними квітами, так вдало скомпонованими, що й досвідчені художники дивуються, і витворно оправлені фоліанти в його великій бібліотеці, й неймовірно смачно засмажені коропи, яких він виловив у Пруті, і його натхненні декламації поезій Франка і Єсеніна — весь світ повний Нуськом, живим, творчим і добрим!

...А він лежить незворушно в домовині, його незмінна усмішка застигла в кутику уст, і так піде він з нею в незнаний світ, і не сполошують її ні траурні піснеспіви, ні сальви з рушниць старих упівців на цвинтарі.

***

Повертаючись до недалекого минулого, щоб пов’язати відбулі події із нинішніми, я, не вмючи ні на хвилину відокремитися від політики (такий уже сутужний час!), наштовхуюся щоразу на шерegu, гурт, тусовку, а точніше — зграю умисних шкідників, які правлять нашою державою так, як це їм вигідно для власної кишені.

І несть їм числа, і всі вони довгі роки керують нашою державою, облудно декларуючи ріст економіки, розвиток демократії, європейський вибір і одночасно — спільний з Москвою економічний простір, плануючи реформи, які б забезпечили їхнє довголітнє перебування при владі, бо страшно їм, кримінальним злочинцям, опинитися за владним бар’єром; вони з абсурдною захланністю набивають у мішки непотрібну нормальній людині масу грошей, не усвідомлюючи, що з того вкраденого у народу багатства не доведеться скористатись, чей не взяли з собою ні на той світ, ні в тюрму, ані в печери румунський, югославський та іракський диктатори.

І повстали проти них зовсім інакші на вигляд особистості — з іншою ментальністю й метою, а ще народом люблені: тендітна, вродлива, завзята жінка й елегантний (за що його так люто шельмував одіозний журналіст

Вадим Долганов) чоловік із мудрим чолом. Вони незабаром поведуть за собою народ, і я, зовсім не сподіваючись раптового чуда, все-таки вірю, що встигну й себе залучити до трибу нового будівництва української держави й покласти свою цеглу в підмурівок...

Ніколи не намагався стояти поруч з високопоставленими, мені вистачає власної спромоги утримуватись на своїй землі й так чи інакше бути їй корисним... Мені інколи ставало гидко, а то й жаль, коли спостерігав за одним поетом, який від ранньої юності й до старості водно з безмежною тугою поглядав на високі президії й вибирав для себе місце серед достойників, і коли йому вдавалося протиснутись проміж них, він умить надимався, уявляючи себе сильним світу цього, а як тільки його проганяли з високих місць — ставав ураз схожим на скинутого з балкону крихітку Цахеса — безсило й нікчемно... І ніколи не забуду магістратського двірника, який замітав площу перед ратушею в день підняття національного прапора, і коли йому якийсь патріот звернув увагу, щоб не заважав святкувати, він відказав з гідністю політичного діяча: “У незалежній державі має бути чисто!”

Отож і я стою, як той двірник, свідомий своєї значимості — чи то в університетській аудиторії, чи за письмовим столом, а буває, й серед високих посадовців — я ніколи не відмовляюся від спілкування з людьми в будь-яких суспільних сферах, бо це також праця.

З Віктором Ющенком я познайомився ще під час мого депутатства у Верховній Раді України: молодого вродливого мужчину, відомого фінансиста, ми обирали на банкіра держави. Звісно, націонал-демократи з Народної ради були готові голосувати за нього, але ж тоді наш парламент кишив комуністами, і ми в безнадії сподівалися, що, може, вони ще не зорієнтовані, хто є Віктор Ющенко, й хоч частина їх проголосує “за”. Та наші надії ураз згасли, коли претендент без елементарної дипломатичності заявив з трибуни: “Голосуйте як хто хоче, тільки ось що скажу вам: я український патріот і — вмію!”

Ці слова, видно, мали магічну силу — Ющенко й донині володіє певною магією, адже його рейтинг не падає вже багато років. Й хоч був він для комуністів неприйнятний, все ж сталося диво: табло висвітлило тріумфальну перемогу претендента, депутати проголосували за нього конституційною більшістю. Подібне повторилося, коли його обирали прем'єром України. А втім, за допомогою самої магії надто довго при владі не протримаєшся — ми вже нині знаємо, коли і як опам'ятовувалися Ющенкові вороги...

Це зрозумів і сам Віктор Андрійович: він відсунув від корита олігархів і виплатив людям зарплати. За це його й зняли олігархи з посади прем'єра, і він сказав тоді: “Я їду, щоб повернутися!” І він повернувся до людей — став народним лідером, очоливши перед виборами блок “Наша Україна”.

На початку минулого року Ющенко приїхав до Львова. Саме тоді я очолив львівський Комітет громадських організацій на підтримку “Нашої України” на виборах, й мені, Почесному громадянину Львова, випала честь привітати гостя в сесійній залі Львівської міської ради з присвоєнням йому такого ж звання. Між іншим я сказав: “Ми підемо за вами, Вікторе Андрійовичу, якщо ви від нас не відступитеся”; “Ніколи цього не станеться!” — відповів він, обнімаючи мене.

Увечері Ющенко запросив представників львівської націонал-демократичної громади в ресторан “Ювілейний” на дружню вечерю, і я втішався тостами патріотів, які славословили лідера й бажали йому стати Президентом України.

Та незабаром настигло мене прикре розчарування.

22 травня цього року, на саме свято “В сім'ї вольній новій”, приїхав до Львова прем'єр України Віктор Янукович. Учасні в Шевченківських святкуваннях він не брав, бо навіщо це йому — донбаському русофілу, проте запросив на вечерю, теж дружню, групу творчих працівників, тих самих, які недавно вітали Ющенка в “Ювілейному”, — в ресторан “Озеро” в Наварії.

Мені теж запропонували повечеряти з високим гостем. Я довго вагався, адже рік тому заявляв про свою при-

хильність до экс-прем'єра Ющенка: як оцінять люди мою згоду? Проте таки спокусила цікавість...

На вечорі я сидів серед своїх колег — художників, письменників, акторів — якраз навпроти прем'єра і голови Львівської обласної адміністрації Мирона Янків, який вже не один раз пропонував мені зустрітися з ним сам на сам для дискретної розмови, та я все ухилявся.

Янукович перший, як і належить, взяв слово для тосту й довго говорив про плани своєї діяльності. Він обіцяв нам золоті гори, а я й не дивувався з його словесної щедрості, адже передвиборна президентська кампанія фактично вже розпочалася, і всі знали, що прем'єр наступного року оголосить себе кандидатом на посаду Президента.

Ситуація була непроста: а як нам, однодумцям Ющенка, які зібралися на бенкет до його супротивника, повести себе? Мовчати? Городити баналюки про наші творчі злети? Вигукувати патріотичні фрази про Незалежність?

А Янукович говорив і говорив, його тост майже нічим не відрізнявся від парадних звітів першого секретаря компартії на першотравневому урочистому засіданні, я подрімував, та раптом прокинувся, немов ужалений, від нахабних слів прем'єра:

“Я щиро люблю галичан, — сказав він, ласкаво усміхаючись, — ми з дружиною розмовляємо у Львові тільки по-українськи”.

Та всі мовчали, покірно вислуховуючи поблажливу і зверхню мову чужака, який ось ділить наш край на російський і український регіони — то ж що для нього Україна — російська колонія, Малоросія, Хохляндія?

І який пройняв мене встид, коли наші патріоти почали один за одним вставати й дякувати чужинцеві за його прихильність до нашої культури й мови, мало того — дехто уклінно просив, щоб він кандидував у президенти, “а ми всі підтримаємо вас, нашого улюбленого керівника!”

Але ж ці самі особини всього рік тому так само величали Віктора Ющенка! Де я опинився, подумалось мені, — і що про мене люди скажуть, коли я промовчу?

“Шановний прем’єре, — промовив я, підвівшись. — Чи вам дозволено, а коли так, то хто дав дозвіл ділити нашу державу на українську і російську? Як ви могли допустити, щоб ваші міністри, зневажаючи Конституцію і український народ, демонстративно користувалися на службі іноземною мовою? Чому ви не підкажете Президентові, щоб у Криму і на Донбасі він розмовляв по-українськи? І за що вам тут дякують, адже нічого доброго для України ви ще не зробили!”

Я теж говорив довго, і після мене вже ніхто не взяв слова. Янукович, стримуючи гнів, щось пояснював мені й нарешті подякував нам усім за присутність. А я ще сказав до Янківа: “Ви запрошували мене на конфіденційну розмову, то вважайте, що вона вже відбулася, я нічого іншого вам не скажу”.

На другий день весь Львів говорив про мій виступ: знайшовся, мовляв, один із мільйонів... За кілька днів Янківа зняли з посади — не думаю, що через мій тост. А може...

Нині ж я заглядаю в майбутню осінь і прикидаю в думці: а чи хтось із тих плебеїв, які так принизливо повели себе перед Януковичем, згадає мої слова, коли треба буде заходити до кабінки й вибирати в бюлетені одне ім’я із багатьох кандидатів на президентську посаду?

***

Наприкінці липня цього року я відніс у видавництво “Літопис” свій — нарешті таки останній роман “Через перевал”, який завершує, немов шпиль багатопверховий будинок, п’ятнадцятитомний цикл історичних полотен. Хронологічно я підійшов у них до нинішнього дня і з досягнутої крайньої висоти споглядаю далеку й близьку нашу історію, намагаючись за допомогою історичного досвіду оцінити стан літератури й політики на переломі тисячоліть.

Мій химерний роман “Через перевал” виявився для мене самого ще й містком, яким я переходжу від художнього творення до мемуаристики — в ньому я намацував сьогоднішні події і хоч дбайливо прикривав їх романним

флером, все ж вони є справжніми, майже не придуманими — так врешті я виривався з тенет художнього камуфляжу на чисте поле реальності.

Чи добре це? Хто зна... Впевнений лише в тому, що кожен письменник мусить завершити свою працю спогадами, щоб майбутній читач міг побачити ґрунт, з якого виростало мистецтво. Він захоче знати, якими ми були в житті, що нас єднало чи роз'єднувало в ході літературного процесу, як вросли нові віяння в традицію, як народжувалися традиції нові і що із старого багажу творці забирали з собою; які конфлікти розпалювалися між митцями і чи шкодили вони, а може, сприяли мистецькому поступові; майбутнього читача цікавитиме й інтим, а що епістолярія вийшла з ужитку, то він шукатиме його в спогадах; читач захоче знати теж про наші незгоди й сварки, адже ми були людьми — не ангелами, і поки я дійду до своєї оцінки нових літературних напрямів і стилів, грішно зупинюся на одному моменті болю, якого завдав мені товариш... Можливо, я б і не грішив — не розверджував старих болячок, якби в них не заціпеніла образа за посягання на мою честь.

Я вимагаю публічного вибачення від Миколи Рябчука, який у закордонному інтерв'ю Бугомілі Бердиховській ("Bunt pokolenia", Lublin, 2000) змалював мене як советського колаборанта.

Моя політична поведінка під час радянської окупації добре відома: я ні разу не пішов хоча б на дрібну угоду з комуністичним режимом, у жодному своєму творі не зганьбив себе похвалою окупантам чи плюгавленням національних святощів, я гідно витримав двадцятилітнє цькування за роман "Мальви"; працюючи редактором прози в журналі "Жовтень", я, ризикуючи своєю посадою, всіма правдами і неправдами проштовхував до друку оповідання Валерія Шевчука, Володимира Дрозда, того ж Володі Яворівського, Ніни Бічуї, Дмитра Герасимчука, яких у певні періоди окупації ніде не друкували, — а ось одного разу не схвалив фейлетонних шкіців про дебілів і

пияків Миколи Рябчука (“Він був дебіл, але вона не була дебілкою”, — так починався, пам’ятаю, один фейлетон: ну просто-таки геніальний зачин!) — і на тобі: мене за це обізвано колаборантом, прислужником, мало що не кадебістським поплічником!

Тож треба дійти до такого свинства!.. А чи ти вже забув, Миколо, як я розпинався на приймальній комісії Спілки письменників, членом якої був довгі роки, щоб тебе прийняли до неї, та ще й рекомендацію тобі давав? І ти добре знаєш, сам про це мені говорив, що якби не я, тебе не прийняли б — аж до горбачовської перебудови! А пам’ятаєш, як ти дякував мені, наздогнавши на Пекарській, і за рукав тягнув, запрошуючи на вино, щоб у такий спосіб віддячитись. Я ж не пішов на могорич, тож нині ти позбувся свого боргу в такий нешляхетний спосіб.

Що зайшло між нами тридцять років тому, я вже встиг забути, слава Богу — ти нагадав...

А зайшов якимось до мене в редакцію молодий, інтелегентний і, як виявилось в розмові, освічений юнак, який під кінець нашої приемної бесіди приголомшив мене інвективою, ніби в очі плюнув, — а був я вже автором “Мальв” і “Манускрипту з вулиці Руської”.

“Ви добре знаєте, що українська проза нині в занепаді, це не проза, а хуторянське белькотіння, і я хочу започаткувати новий напрям у цьому жанрі”.

Мені треба було покепкувати з вискочки, та я, на свій сором, затаїв на нього пізьму і, зовсім справедливо оцінивши його бездарні екзерциси, висипав на його голову купу нищівних завваг, вдовольнивши при цьому свою амбіційність.

У редакційній кімнаті сиділо нас четверо. Я, звісно, навчав початківця недозволенним тоном, і він, затаївши на мене злобу до того часу, коли я вже перестав бути йому потрібен, заявив на всю Європу, що вмисне я говорив так голосно, щоб працівники редакції почули, і хтось з них доніс у КГБ! Але ж доносити не було що...

Одне слово, я своїм нетактовним випадом зробив ще й добру справу: відбив назавше Рябчукові охоту писати прозу, і він став непоганим критиком і політологом.

Але чому ж ти, Миколо, ніколи не сказав мені в очі, що я тебе скривдив своєю нечемністю, навпаки — завжди обнімав мене при зустрічі, а одного разу ще й передав від своєї мами підписану нею для мене якусь книжечку — ну просто-таки родинна любов! А потаємно, немов... — не хочу порівнювати — закрався ззаду й боляче вкусив мене у п'яту! Не знаю, чи попросиш вибачення, та якби раптом повернулися до нас лицарські часи, я б викликав тебе на дуель.

...А тепер про літературу.

Якось, ще за часів розквіту літературного шістдесятництва, той же Микола Рябчук, наслідуючи великих попередників — Г. Лессінга й І. Франка, в одному зі своїх інтерв'ю претензійно вигукнув: “У нас нема літератури!”

Почути подібний розпачливий тренос було принаймні дивно, адже саме в той час українська література вибухла такими голосними іменами як брати Тютюнники, Є. Гуцало, В. Дрозд, Р. Андріяшик, М. Вінграновський, Д. Павличко, Р. Кудлик, А. Лучук, Н. Бічуча, І. Драч, та й я, зрештою, не пас задніх — проте глашатай модернізму М. Рябчук, якому особисто не вдалося через відомі причини започаткувати нові стилі й напрями, став-таки лихим пророком.

Із проголошенням Незалежності літературу — маю на увазі молоду — ніби вітром здуло. Замість неї з'явилися літературні ерзаци, сліпе калькування з відомих, проте в сучасній Європі вже застарілих матриць — ті іздриківські маніпулювання над манерою західних модерних авторів й бездумне прищеплювання чужих зразків на гілки нашої садовини: не сумісні з кров'ю української штуки, вони зачахли і, звісно, плоду не дали; не міг прийнятися невластивий нашій моралі жаданівський содомізм, який допускає можливість злягання сина з матір'ю, а теж виничуківсько-покальчуківська порнуха, начитавшись якої,

й жінки не захочеш; а та проповідь сексуальної свободи, яка не минула навіть такого цнотливого автора, як Прощук — згадаймо лише, як в одній його повісті парочка партнерів, прибувши в гості, зачинається з нетерплячки у ванній кімнаті й через те, що у партнерки місячні, вони займаються анальним сексом; а є ще оригінальніші варіанти злучок — в громадських туалетах; і всюди — ригачка, сморід фекалій, шарудіння тарганів, і всюди — злодії, садисти, мазохісти, налогові наркомани і вбивці, а ще — бабрання в постільній білизні наших класиків, проповідь національного нігілізму та дискредитація патріотичних почуттів — нема, нема літератури, є лише непристойні тексти!

Цього новітнього, з дозволу сказавши, напряду не вдалось, на щастя, започаткувати розумному Рябчукові, хоч як він цього бажав, — зробили це за нього інші автори, які назвали себе постмодерністами, не відаючи гаразд, що таке сам модернізм — та фундаментальна основа нового художнього світобачення.

Та потішмо себе тим, що це новітнє словоблуддя не має жодних перспектив — тож пошукаймо таки справжнього мистецтва серед брудного й штукарського літературного хламу. А воно є — лежить на поверхні: невтримно твориться на наших очах потужний потік справжньої штуки — не справдилося лжепророцтво Рябчука!

Не маючи змоги ні вміння всеосяжно осмислити найновіші цікаві літературні віяння, хочу поміркувати лише над одним мистецьким явищем, яке зовсім недавно зринуло з-під пера вельми талановитого, з драматичною долею автора, нечуваного досі знавця мови, майстра стереобачення світу, творця українського потоку свідомості — Євгена Пашковського.

Євгенові начебто нема чого скаржитися, його творчість (п'ять романів-есе) відзначена Національною премією ім. Т. Шевченка, письменника знають і шанують, але ніхто із критиків та літературознавців не зумів ще збагнути, пояснити таємницю його письма, хоча, здавалося б, зро-

бити це зовсім просто: автор романів “Безодня” і “Щоденний жезл”, збагнувши секрети світового модернізму, зумів пересадити його на традиційний український ґрунт.

Та злива добірної живої мови, в якій і чистота, і оптимізм, і український біль; те вміння бачити в одному фокусі довколишній світ, немов у краплі роси, коли нахилившись над нею впритул, осягаєш зором небо і землю, рух всесвіту й політ метелика — це ж дар Божий! І ти, до втоми читаючи безконечний плин романної мови, в якій переливаються одна за одною начебто не зв’язані між собою події, проте чіпляється думка за думкою в один ланцюг, — і ти ловиш його цілість, і жодна ланка не випадає із сприйняття романного дійства, й не розсипається вервиця на окремі пацьорки. Так сприймається світ з вікна поїзда: картини змінюють одна одну, пробігають перед очима, зникають, однак залишаються в пам’яті, і тобі вдається за одну мить пізнати тисячі життєвих митей як цілість, — аж тут зупиняється поїзд, і ти полегшено зітхаєш, перевантажений враженнями, та водночас і шкодуєш, що те мерехтливе видиво перестало існувати в живих зображеннях.

Я щойно закінчив читати “Щоденний жезл” Є. Пашковського і вже достеменно знаю: народилася в нас нова, світового рангу література — і хто ж то нарешті отримає так довго очікувану Нобелівську премію в Україні — автор цього роману чи нова зірка, що раптом з’явилася на українському небосхилі, можливо, вона й учениця Євгена: молода студентка з Івано-Франківська Таня Мальярчук, яка теж приголомшила мене своєю новаторською повістю “Троянда Адольфо”? А може, хтось інший, ми ще не знаємо, та доконче він буде із школи Пашковського, який засвітив новизну.

Є, є, шановний Миколо, в Україні література, не треба каркати!

***

14 березня 2001 року раптово помер один із найвідоміших українських письменників Роман Федорів. Разом

із ним назавжди відійшла літературна епоха “валенродизму”, як я її називаю: ніхто вже після Федоріва не йтиме більше на компроміси з владою всупереч своїм ідейним переконанням — з метою зайняти керівне становище у ворожому таборі й у такий спосіб приносити більшу чи меншу користь своїй нації.

Р. Федоріву вдалося чимало зробити доброго на полі нашої культури: він був спритним редактором журналу “Жовтень” (“Дзвін”) — часопис мав серед читачів надзвичайну популярність, незважаючи на просоветський камуфляж, а у своєму видавництві “Червона калина” Федорів повернув нашому народові десятки творів забороених і забутих українських письменників...

Та чи варто було йому засмічувати лжепатріотичним пафосом свої романи й повісті? Якщо нинішні літературні митники будуть надто прискіпливі, то пропустять вони через кордон між невольною і вольною епохами не так багато творів Р. Федоріва, проте напевно будуть серед них “Жбан вина” і “Єрусалим на горах”.

Подібне трапляється не тільки з творчим багажем Федоріва: по той бік перевалу свідками панування отруйного для літератури режиму залишаться компромісні писання І. Вільде, Д. Павличка, П. Загребельного, Ю. Мушкетика, В. Гжицького, та й мою трилогію “Край битого шляху”, надщерблену півправдою, не пропустять митники в новий час.

Не судіть нас надто суворо, дорогі нащадки: такого жаху, крізь який пройшли ми, вам ніколи не доведеться зазнати.

Тож хотів би я сказати про Р. Федоріва щось високе, адже є що. Проте, як це завжди водиться, добрі, а теж і лихі вчинки людини лежать на поверхні і їх легко уздріти. Та є ще таємниці, і про одну з них, федорівську, я розповім: був Роман характерником і ворожбитом й відчув він, та ще й встиг про це написати — холодне наближення своєї смерті.

Таке передбачення можна пояснити хіба що містикою, та оскільки ця категорія ірреальна й поясненню не

піддається, то мені залишається тільки повірити в можливість порозуміння людини з потойбіччям.

Я був шокований, прочитавши у “Дзвоні” останню повість Р. Федоріва, опубліковану буквально в день його смерті, — “Кларнет із лісу на піщаних горбах”. Йдеться в ній про те, що автор почув із потойбіччя голоси залятих душ італійських вояків, розстріляних німецькими нацистами обіч Глинянського тракту у Львові: душі просили прийти до них і допомогти їм повернутися із чужаниці в рідний край. І автор відповів — буквально так написано в повісті: “Якщо ви вже порушили тайну тамтого світу й зуміли сконтактуватися зі мною, то я готовий вам служити”, — і зрозумів він ще й те, що після цієї згоди станеться неминуче: для того, щоб допомогти неприякнним душам, треба відійти зі світу цього...

Досі я знав тільки один літературний твір, у якому автор зумів описати момент своєї смерті — повість Осипа Турянського “Поза межами болю”. Та ось я читаю твір Р. Федоріва й не можу позбутися моторошного відчуття дотику до трансцендентності: та сміливість письменника заглянути в потойбіччя неймовірна, повість вражає читача реальністю фатального переступу — такого зухвальства міг допуститися тільки характерник.

А втім, Р. Федорів усе своє творче життя перебував однією ногою в реальному, надто практичному світі, а другою — в ірреальному. У житті він створив для себе матеріальний достаток, а в творчості вибудовував неземний світ духовного ідеалізму, втікаючи від прокаженої дійсності. Бо чи є десь зафіксовані в історії опришківства ті неймовірні перипетії, які відбувалися з героями “Жбану вина”? І даремно критики намагалися прилучити цей твір до історичного жанру, не вміючи доглядіти зовсім іншого пласту — становлення національного духа в найвитворніших вимірах авторської фантазії. А чи могла існувати в реальному житті легкокрила дівчина Гейка — виміряна чиста душа самого автора? А те моторошне відтворення світу рахманів, які втратили родову пам’ять, — чи

то не модель найстрашнішої системи, яка на очах письменника заливала світ сірою повинню непам'ятства, й автор, йдучи на компроміс з нею, всіма силами намагався вирватися — хоча б у потойбіччя?

У цих своїх скупих роздумах хочу заакцентувати читачку увагу на секретах федорівської особистості, в якій дивовижно поєднувалася приземлена практичність із високим злетом духу, уяви, фантазії, з його мольфарським даром заглядати в найпотаємніші глибини людських душ та в незвідані таємниці Космосу.

Й хотілось би вже нині знати — та це відкриється аж при майбутній моїй зустрічі з Романом, — чи вдалося йому вивести з піщаних горбів за Глинянським трактом стражденні душі італійських жовнірів і чи допоможе він допасти до вічного супкоюю душам українських мучеників — із Соловок, Колими, Сандармоху, Дам'янового лазу, Биківні — і несть їм числа, тим нашим піщаним могилам.

***

3 серпня. Я поїхав із групою львівських учених у Підлисся — на щорічне сходження на Білу гору до Маркіянового хреста.

Майже чверть століття не бував тут, а чому — не можу сам собі пояснити, адже колись, заквартирувавши з ласки директора Картинної галереї Бориса Возницького в королівській кімнаті Олеського замку і працюючи над своєю Львівською трилогією (“Черлене вино”, “Манускрипт з вулиці Руської” і “Вода з каменю”) цілих сім років, я часто вибирався в похід, пішо стартуючи з Олеська. Минав Ожидів, доходив до Підлисся, там хвилюк відпочивав біля криниці між двома дубами на подвір'ї плебанії Маркіянового діда Романа Авдиківського, а далі спинався на Підлисецьку гору до піднебесного хреста, якого 1911 року народ на плечах виніс на честь століття і вічної слави Шашкевича, і йшов безкінечним Вороняцьким хребтом, минаючи Гавареччину, що сховалася в гірських проваллях, аж до Підгорецького замку й Пліснеського горо-

дища й до вечора допадав до Олеська — і все це за один день, і де бралися сила, охота й той порив не дуже вже молодого письменника, який, пройнятий марнославними амбіціями, взявся завойовувати словом світ!

Гай-гай... Чогось таки досяг, а скільки нездобутого пропало за обрієм моїх бажань, та назавжди у пам'яті залишилась ця неповторна, як і молодість, дорога через ліси, переліски й байраки, те романтичне піднесення, ті неповторні миті, коли рукою досягав неба і брав у розтулені долоні м'ячик сонця, а слухом ловив і вловити не вмів потаємні згуки, що долинали з гаварецьких пропастей — певне, то перекликалися гончарі біля гарячих, мов саме пекло, печей, а може, пастухи виганяли на вечірній випас коней — і щоразу, коли закінчувався день, я бачив мого дикого коня, який галопував на схід — крізь дні і ночі, і віки — білий неосідланий кінь на гарячому крузі сонця...

Я нині знову тут — на вершині Білої гори. Священики відправляють Службу Божу в наметовій каплиці біля Маркіянового хреста, а колись лиса гора вже поросла молодим сосновим бором; я виходжу на край обриву і вдивляюся в неосяжну просторінь: внизу, немов коралові рифи на дні прозорого моря, припали до землі села Підлисся й Княже, вивершені срібними банями церков, а на світі тихо й світло, як це буває тільки в неділю: долинами по травах і хлібах сотаються тіні хмар, течуть, немов темні води, які щойно видобулися із землі, до глибоких байраків і ринуть нечутними водоспадами у вияри, а піднебесна гора, яку так любив Маркіян, височить над безмежжям нашої землі, й видно з неї всю Україну аж до Чернечої гори за Каневом.

І я знову дивуюся, як таким широким простором і мільйонами людей на ньому протягом століть могли володіти чужинці і що сталось би з нами, якби не вирости ці дві духовні вершини на нашій землі?

...Двадцять років тому я віддав читачам роман про Маркіяна Шашкевича "Вода з каменю"; книжка мала

добрий розголос — за неї (і за роман “Четвертий вимір”) мене було нагороджено Державною премією ім. Т. Шевченка, і я не збирався повертатися до цієї теми, хоч знав, що вона не вичерпана. Обірвався роман на півслові проповіддю Маркіяна, яку він виголосив по-українськи в Успенському соборі 1884 року, — не закінчився ще хресний хід великого Будителя, і не розгорнув я життєписів Івана Вагилевича, Якова Головацького, Миколи Устияновича — соратників Шашкевича, не дослідив усього періоду галицького відродження, який проліг між двома польськими повстаннями 1830 і 1863 років, в котрих брали участь і українці, й завершився він появою в літературі буковинського солов’я Юрія Федьковича. А проміж цими датами пломенів 1848 рік, коли відбулося політичне становлення нашої нації — під синьо-жовтими прапорами на Соборі руських учених у Львові...

Не сягнули до цих подій мої руки, аж поки не сталася незначна притичина — інколи дрібна деталь стає поштовхом до поважної праці.

У червні 1999 року я поїхав на Шашкевичівські святкування в Новосілки, де спочатку був захоронений Маркіян, і на панахиді мене вразили сердечні й розпачливі співи трьох старих дяків над першою могилою Шашкевича. Було щось драматичне, а то й трагічне в риданнях “вічної пам’яті” — чи то над коротким життям поета, чи то від жалю, що цілих п’ятдесят літ його ім’я непрощенто замовчувалось, або ж — про це дяки не могли знати — звучала в тих піснеспівах туга за втратою національного провідника, без якого “Руська Трійця” безнадійно розбрелася.

Тож затужив і я разом з дяками й незабаром той жаль перелив у другу частину роману, яку назвав “Саксаул у пісках” — про дерево, що смоче воду з піщаної пустелі, і став для мене цією міцною деревиною Іван Вагилевич, який серед ворожого польського оточення не сплюгавив Маркіянових ідей, як це вчинив Яків Головацький, спокусившись на царські милостині й нагороди.

Дилогію “Сполохи над пустирем” видало торік тернопільське видавництво “Підручники й посібники” — і ось

нині, думаючи про цей твір і осмислюючи його, я згадав про свої невдачі в кіно.

Роман “Мальви” збирався екранізувати Олег Бійма, а “Манускрипт з вулиці Руської” — Іван Гаврилюк, та в одного не вистачило грошей, а в другого — путері, і я думаю, що то й до добра, бо хто б робив ще й третій фільм, а я мрію про кінострічку суто львівську, насичену історією й духом мого неповторного міста.

Отже, сценарій для такого фільму готовий — моя дилогія “Сполохи над пустирем”. І нічого додавати не треба, нічого не варто й домислювати — Львів середини ХІХ століття виписаний у дилогії зі скрупульозною докладністю у всіх суспільних площинах: плеяда будителів українського народу, львівська ірридента в образах геніального авантюриста Михайла Сухоровського, польського поета-революціонера Северина Гощинського, коваля Йосипа з Круп'ярської й душителя повстань директора львівської поліції Захера-Мазоха, й нарешті — львівське дно в особах вуличного музиканта Яся Сакраменту, візника похоронних караванів пана Курковського й прекрасної Ганнусі з Погулянки — уособлення краси і горя Львова...

Вірю, що до когось із кіномитців — хай уже після мене — таки долунить моє волення: Львів заслуговує на серію історичних фільмів, а матеріалу сумлінніше зібраного, ніж у моїй дилогії, ніхто ніколи не знайде...

Нині ж я сиджу над обривом на Білій горі, й перед моїми очима зримо пробігають кадри з минулого і нинішнього життя Львова.

І мого — теж.

***

Львівська телестудія в особі молодої журналістки Ангели Лавринович на початку травня цього року зініціювала творчу виправу в моє рідне село Трач, щоб до мого 75-річчя, що нагряне 2004 року, підготувати про мене телефільм.

Мені склали компанію поважні особи, що зробило мені честь: крім Ангели й оператора подалися в доволі далеку

дорогу директор видавництва “Літопис” Михайло Комарницький зі своєю дружиною, проректором Львівського національного університету імені Івана Франка Марією Зубрицькою, голова Львівського товариства “Просвіта” Ярослав Пітко та письменниця Ніна Бічуя, яка погодилася написати для “Літературної України” репортаж.

Стояла літня спека, ми в мікроавтобусі спливали потом, і перша прохолода повіяла на нас, коли ми переїхали Прут і звернули з коломийського тракту на урочище Волове, звідки дорога пішла стрімко вгору, й ми виїхали на зовсім інакшу, ніж пологі Запруття, площину, що височіла над рівнинами залісненим плато, й опинилися в селі, з якого розпочинався Косівський район, а тим самим Карпати — в моєму рідному Трачі.

Я й досі дитинно люблю це село, хоч покинув його більше півстоліття тому й нині майже нікого з мешканців Трача не впізнаю, — дороге воно мені і здається найкращим на світі. Та що й казати, адже тут, а не в Коломиї і не у Львові, закопана моя пуповина.

Я написав про Трач чимало, опоектизував його, створив про нього свою легенду, і моя приятелька Ніна Бічуя, яка зі своєї ласки першою читає кожен мій рукопис і ретельно редагує, давно мріяла побачити це село: уявлялося воно їй надзвичайно красивим у будинках і людях, романтичним, гуцульським, карпатським — й коли ми проминули рядок хат на присілку Зрубі й стали на горбі, з якого виднілися тільки ліси, сади і яруги, я помітив, як на обличчі Ніни малювалося гірке розчарування: села ж то у традиційному вигляді не існувало, ніби й зовсім ніколи його на світі не було, а Трач я видумав для себе самого.

Правда, вдалині виднівся разок хат на Царині; над проваллям у яр, який зветься Мочулою, стояла колишня школа — нинішній медпункт, а в підніжжі горба, що на ньому ми зупинилися, сховався за якоюсь потворною новобудовою, схожою на казарму, критий черепицею чепурний будинок і поряд із ним, немов капличка, — криниця.

І я вигукнув гордо: “Це мій рідимий дім?”

На подвір'ї батьківської хати було людно: до мене ви-йшли мої земляки привітати з хлібом-сіллю. І хоч я добре усвідомлював, що ці та подальші трацькі паради наперед зрежисеровані Ангелою, все ж радісно-терпке розчулення дійняло моє серце.

Та чи вперше? Я за своє творче життя мав аж три зустрічі з трачанами: перший раз у школі багато років тому, другий — на освяченні могили полеглим героям за волю України, а третій — на свій сімдесятирічний ювілей. І кожного разу прошивала мою душу пекуча сльоза — чи то з утіхи за славу, яку так тяжко здобути там, де ти колись корови пас, чей немає у своєму селі пророка; а може, з гордості за чесно виконану працю, та найпевніше через те, що тільки у своєму селі можна надто болісно відчутти проминулий час: не впізнаєш людей і усвідомлюєш, що за твоєї відсутності тут перейшли цілі покоління...

Серед люди, які стояли на подвір'ї, я побачив лише трьох знайомих, моїх колишніх однокласників — Ярослава Грицика й Марію Слободян та її чоловіка Михайла. Вони піднесли мені коровай на рушнику, а молодь і діти співали "Многая літа"; потім я говорив щось про корінь і крону, про чисте джерело батьківської криниці й при тому поглядав на Ніну, а вона стояла — відсутня, з опущеними очима, й скрадливий скепсис вирізьблювався на її устах: їй, до шпіку костей натуральній людині, не штимувала ця театральність; потім відбулася зустріч у Трацькій середній школі, що стоїть, пишна, край села, й лунали в ній патетичні промови учителів на мою честь, і я говорив — теж, мабуть, патетично — про мікробатьківщину, про сільський цвинтар, де похований мій батько, довголітній трацький учитель, та заповідав поховати мене поруч із ним; усе це дійство було щире і все ж — на публіку, на телекамеру; я, нагадавши про свій вік, признався, що прийшов попрощатися з селом, та добре бачив, що ніхто не йняв цьому віри, мовляв, то лише поза, він аж ніяк не збирається ще відходити в кращий світ; і коли нарешті закінчилася парадна цере-

монія й Марія запросила нас на обід, а оператор і там знімав наші чаркування й тости, — тихо сказала до мене Ніна, яка сиділа за столом поруч зі мною:

“Я не зможу нічого написати, бо ж не бачила села, може, його й немає, може, воно — твій міф... І все тут відбувається, як завжди і у всіх...”

Більше вона нічого не сказала, та я знав, що думала приблизно так: я б хотіла побачити те, чого уздріти неможливо — тебе самого, прочанина, блудного сина, який сам, без публіки, блукає селом, лісами й виярами — там, де пастушив, учився курити, ловив руками мересниці в потічку, безсоромно заголював дівчаток, втікав від батькової покари за бешкети на толоці й, ховаючись у гаю, який зеленіє край колишнього батьківського поля, записував свої перші вірші у шкільному зошиті...

Я відчув, що саме так вона думала, і в цій хвилині постановив собі ще раз прийти в Трач — інкогніто.

Буквально за тиждень раннім ранком погідної неділі я стояв на Солтисовій горі, де відбувався колись кривавий бій упівців з москалями (про це я написав у “Вогненних стовпах”) й звідки видно Трач, захований у глибокій западині, названий чомусь Боснею, а Зруб і Царина та ще Сталашукові горби з рядочками чепурних хат стояли, немов на сторожі з усіх боків села, стиснутого, ніби арабська касба, у виярах, що виповзали з пропасної Мочули над низовинні струмки, млаки й калабані, й не мало воно доріг, тільки круті стежечки поміж тинами; хатки поприліплювалися до схилів, деякі осіли, немов утомлені лелеки, на дно яруг і там закрилися садками, а в самому низу над потоком, що обмивав перше карпатське узгір'я — в ньому колись жінки прали білизну й мочили коноплі, а хлопчаки робили греблі й купалися в намулистих водоймищах, — над цим нині зарослим шуваром й навіки пропалим потоком стоїть церковця, заслонена з усіх боків столітніми смереками, й ніхто не міг би сказати, чому та церква так ретельно захована, адже храми стоять повсюдно на горбах і вивершують села; я стояв і думав, від кого колись заховав-

ся Трач, а певне, від татар, які від Снятина до Коломиї налітали Покутським шляхом, і хто із тих нападників міг доглянути затлумлене мало що не під землю село, якого не зраджували навіть церковні хрести, не могло воно сховатися тільки від большевії — і горіло, і порожніло; я дивився і жалкував, що не вивів своїх гостей на Солтисову гору, й вони тоді, а найперше Ніна, не верталися б розчаровані на запрутські рівнини, — та ні, подібного села насправді ніде на світі немає, треба тільки вміти його побачити!

Я сходив з гори хребтом, що розділяє Трач і сусідню Гуцулівку — колишній присілок, а тепер самостійне село, бо не було згоди між покутянами й березівськими колоністами; ми їх прозивали гуцулами, забуваючи про те, що для запрутських мешканців гуцулами були й трачани, а для гуцулівських — микитинські, для микитинських — брусторські, для брусторських — красноільські, і врешті виявлялося, що ніде нема тих гуцулів, бо за Красноїллям простиралися самі лише полонини й заросляки, але й там, коли питаєш пастухів, де живуть гуцули, то почувеш одну й ту ж відповідь: “А май далі!”

Отож я зійшов гуцулівським хребтом до церковці, від якої аж до підніжжя Солтисової гори поповз цвинтар, у центрі якого височить меморіал полеглим у тутешніх боях партизанам і славному курінному Скубі; довго шукав батькової могили, а коли знайшов, то запримітив, що для мене біля батька місця немає — гроби так тісно тулилися один до одного, як хати на Босні — мало місця для горян і на землі, і під землею; у церкві правилася Служба Божа, священник повернув голову від престолу й, певне, хотів, як і ті жінки, які клячали й молилися, вгадати, що це за чужак увійшов з топірцем до церкви й чому стоячи творить молитву, — хто з них міг знати, що в мене нога хвора і вклякати мені не можна; ніхто мене не впізнав, я за хвилину вийшов з церкви й спустився стежкою у боснійську видолину.

Ось тут, коли на Великдень розходилася молодь з гаївок, я завжди з острахом минав гурт дівчат, серед яких

стояла Анничка Грицикова, яку я кохав ще з першого класу, а вона про це й не здогадувалася — належала-бо Василеві Шевцевому й померла на сухоти перед самим шлюбом — найвродливіші трацькі дівчата вивмирили в сорокових, і красуня Наталка Слободян, яку я лише один раз поцілував у тому он вільшанику, — теж зчахля; і чому Господь так запопадливо забирав їх до себе, певне, шкодував їхньої краси, яка мала потім знидіти в колгоспному кріпацтві; я минав зграйку дівчат з опущеною головою, а одного разу — то був будень, який враз засвітився для мене величним святом — у цьому замуленому нині ставку купалася сільська блудниця Олена, вона зовсім не засоромилася, коли я надійшов, — навпаки, повернулася, засліплюючи мене своїм прекрасним тілом і, по коліна стоячи у воді, заманювала грішним кучерявим лоном; я не втікав і не наближався до неї — стояв, зачарований найпотаємнішим видом, аж поки вона не занурилася по ший у воду й глузливо зареготала; я спинаюся стежкою поміж тинами, а в селі тихо, навіть ніхто з вікон не виглядає; скрадаючись, проходжу чужими садами, допадаючи до рідного й теж чужого тепер дому, перетинаю обійстя діда Федора, найближчого нашого сусіди; Федора давно вже на світі немає й хата його спорожніла — всі повивмирили й ніхто вже її не доглядає, а от вулики з Федорової пасіки ще стоять рядочком — мертві й струхлявілі; врешті виходжу на дорогу, біля якої громіздиться глупа забудова — ніби ангара чи казарма, і хто її й для чого вибудував, а за нею — мій рідний дім і рідна криниця.

Тиждень тому вітали тут мене земляки з хлібом-сіллю, а нині нікого немає — чи то ніхто в моїй хаті не живе, чи, може, господарі до церкви або в гості пішли при неділі; мені так хочеться й перед тим, як зайти до світлиці, притьмом вилізти сходами на стрих та перемацати рукою за кроквами, чи не залишилось там ще якогось мого зошита, однак не роблю цього: скрадаючись, переходжу подвір'я, де колись, на току, ми з батьком обмолочували житні снопи, а горіх, що заступив стежку до потоку, всох;

я обминаю його й опиняюся в саду, який посадив мій батько; ось тут осінніми ночами ми з ним варили сливове повидло, а ось та вишня, з якої зганяв мене недоносок з доброї сільської родини Йосип Маланчин, коли я повернувся з армії й хотів поласувати своїми вишнями, а вони вже були не мої, бо Йосип відрізав наш город аж до хатнього порога, прилучивши до колгоспу; а тут я бігав, ловлячи павутиння бабиного літа й намотував його на патишок, мріючи намотати стільки, щоб з нього міг Василь Марусин зіткати на своєму ткацькому верстаті хустину для Аннички; а тут, пасучи корову на воловоді, я знущався над уїдливими гедзями — нашпилював їх на соломинку й пускав у повітря, й летів той гедзь, наче відьма на кочерзі, й зникав над житами; а коли корова бицкалася й бігла у шкоду, я розстібав розпірку на штанцях і пісав — тоді моя Мінка верталася із найсмачнішої шкоди й вилизувала солону траву аж до ґрунту: ті сліди надовго залишалися на землі, й батько, коли косив отаву, сварив мене за те, що я зіпсував вигляд гладко виголеного покосу...

А за садочком — наше поле, що збігає схилом від трьох черешень при гуцулівській дорозі до зарослого грабовим гаєм потоку, — цей шматок землі я обробляв до кожної грудочки: батько сапав кукурудзу поруч зі мною й сторожко поглядав, щоб я не стяв зайвого стебла, і я старався, як міг... Вчився тоді в Коломиї, а влітку працював на полі — любив сільську працю, й сусід Микола Горбатишин не раз говорив батькові: якби Романові не советська, а чеська держава, то не треба було б йому шкіл — став би маєтним газдою; від роботи ламало в попереку, і я деколи збігав до потічка нібито води напитися, а з потоку прокрадався межею до черешень, вилазив на котрусь із них і об'їдався чорними гіркими ягодами, від яких крутило в носі, я голосно чихав і цим себе зраджував — батько підводив голову і кликав мене до роботи; те поле і досі сниться мені, а все покрите дунаєм високого жита, і я жну його, як тоді, в'яжу в снопи і складаю в клані; та наставала неділя, й тоді я пропадав у

ярузі, зарослій грабиною, — там ми з братом Євгеном мали свій ставок з мересницями, яких виловлювали в потоці біля церкви, а ще заховали в печері мадярського карабіна, коли вистріляли всі патрони, й селяни думали, що то фронт повертається з гір; я спускаюся в яр, та печери вже не знаходжу, і ставка давно немає, а грабові прутики стали вузлуватими деревами, я не впізнаю свого гаю, проте знаю, що він мій; на полі нікого немає, бо неділя, але хто його обробляє, я ж робітників не наймав; виходжу з хашів й опиняюся на тому місці, де пролягала межа між нашим і Солтисовим полем; межі немає, але я добре пам'ятаю, де муружився межовий пруг — тут і далі росте чебрець, я лягаю долілиць і вдихаю його запах, а з далини крізь сад проглядає шальована жовтими дошками моя хата — і все це моє, рідне і власне, я ніколи не змирюся з тим, що в цій хаті живуть чужі люди, які й поле моє обробляють, і я плачу, плачу, мов дитина, злизую з губів солоні сльози, і так мені стає легко на душі від того, що хоч на мить вдалося мені відібрати загарбаний людсьми мій рідний світ, і що не тріскотить у цю хвилину відеокамера чарівної Ангели, і що добра моя приятелька Ніна не бачить мене нині й не напише про мій теперішній стан ніколи й слова, і хвала тобі, Господи, що я ще маю свій куточок на великій землі, якого можу потайки на мить собі забрати — й не збираюся з ним прощатись.

Нізащо й ніколи.

***

10 серпня. Нині розпочався новий тур презентацій мого роману “Вогненні стовпи” й триватиме він, як бачу, довго, може, колись захопить і Східну Україну, на що я не перестаю сподіватися й покладаю великі надії на добрий ефект подібних заходів. Моїй книжці читач повірив — і не тільки в Галичині: півроку тому я мав нагоду переконатися в цьому у Вінниці, куди приїжджав на запрошення голови тамтешньої “Просвіти” Леоніда Філонова. На чотирьох зустрічах із студентами, місцевою творчою інте-

лігенцією й учителями області я переконався в найголовнішому: зазомбований антиукраїнською пропагандою читач почав розуміти вагу й велич чину Української Повстанської Армії, і недалекий той час, коли весь український народ — від крайнього сходу, півдня, півночі й до західного порубіжжя — гордитиметься жертвовністю лицарів, які віддали своє життя за незалежність України, а лайливе слово “бандерівець” набере врешті позитивного змісту й звучатиме не менш гордо, бо має для цього не менш героїчне історичне підґрунтя, ніж почесне звання “гарібальдієць”.

А вже що казати про Галичину! Я просто никну від визнань та подяк і дякую Богу за те, що допоміг мені звершити найсвятіше в моєму житті діло, бо що може бути вищою для мене нагородою від вдячного слова старих упівців, яких я, правду кажучи, побоювався, коли писав роман.

Який же я був щасливий, коли в Стрию сотенний Сокіл подарував мені свою мазепинку й сказав: “Читаю вашу книжку й так сверблять мене руки: покласти б ще раз хоч двох енкаведистів!” А в Коломиї вісімдесятип’ятирічний курінний Курява (Павло Федюк) вийшов на сцену, обняв мене й назвав своїм сином...

Сьогодні я поїхав на дводенний книжковий фестиваль “Читай, дивись і слухай українське”, який організувала “Просвіта” — до Жидачева.

Мій бадьорий настрій затінювався родинним жалем: моєму братові Євгенові сьогодні сповнилось би 76 літ, а вже півроку, як його немає, і не вщухає в моєму серці пекучий біль. Мені тяжко змиритися з тим, що вже ніколи не побачу мого великого друга, незмірно добру людину й непоправного оптиміста, і втішаюся лише тим, що рівно рік тому встиг подарувати Нуськові на його ювілей присвячений йому роман — ще теплий сигнальний примірик. І те осяяне втіхою обличчя мого доброго брата зігріватиме моє серце до кінця життя: радість переможця над, здавалось би, неминучою смертю в концтаборах,

гордість звитяжця, який всього себе віддав справі нашої Незалежності.

Свій виступ в Жидачеві я й розпочав з розповіді про Євгена, який ретельно консультував мене під час роботи над романом; а втім, я не забув поганьбити Леоніда Кучму, котрий і донині не дозволяє парламентові визнати УПА воюючою стороною у Другій світовій війні — який же парадокс: український президент став найзатятішим ворогом української національної ідеї! Та чи мало схожого відбувалося в нашій історії? Іванець Брюховецький, наприклад, називав себе найнижчим підніжком і вірним холопом Москви! А наш Іванець рік у рік обманює народ демагогічною брехнею про європейський вибір, а насправді щодня здає вроздріб Україну Росії, та збирається віддати й гуртом: московський імператор Путін уже явно простягає руку по Україну й нічого сумняшеся пропонує запровадити в так званому “Єдиному економічному просторі” російський рубль... Ми ж мовчимо й мовчки чекаємо наступної осені, сподіваючись вибрати національного Президента... А тим часом в Україні править бал намісник Путіна посол Чорномордін: цей русотяп недозволено втручається в політичне життя нашої держави — чи то закликає на прес-конференціях не вступати до НАТО, чи нашіптує до вуха президентові, що не варто демонструвати в Україні фільм Юрія Іллєнка “Молитва за гетьмана Мазепу” або відкривати у Львівській картинній галереї присвячену Іванові Мазепі виставку...

Про такі речі я говорю повсюдно, де тільки мені надають трибуну — давно ж, через політичну необхідність, перестав бути письменником-естетом: дозволити собі таку розкіш не маю права. Говорив про це і в Жидачеві, мій виступ не раз переривали схвальні оплески — я володів аудиторією, та не знав, що в залі затаївся ворожий гадючник...

Мені вже потім сказали, що під час мого виступу зайшло до залу кількоро людей, які перемовлялися між собою по-російськи, й тихо всілися в передні вільні ряди. Був серед них львівський приватний підприємець родом

з Харкова несусвітній графоман Олександр Нагорний, який роздавав сусідам свою поетичну книжечку під глупим заголовком “Комуноолігархофреніяда”. Мушу зацитувати бодай одну строфу з його поеми, щоб читач знав, з ким я мав справу: “Коли тельонок б’ється з дубом, цвірінька з радості ягня, наш Круторіг як вдарить руба, то й на Олімні вмере Фігня”. Ви, мабуть, уже втямили, що це за поет!.. Дехто з присутніх пам’ятав його з минулих виборів до Верховної Ради України: він шельмував з трибун блок “Наша Україна” й особисто Віктора Ющенка — нині ж прийшов з компанією на наш фестиваль, щоб зірвати цей патріотичний захід.

Отож після мого виступу Нагорний, не питаючи дозволу в голови зібрання, вийшов на сцену й почав паплюжити мене, мовляв я тільки на словах осуджую Президента, а фактично є його апологетом, що у своїх творах я не вивів жодного національного героя, — я стоโรปів, оскільки таких закидів мені ще не доводилося чути, а зал мовчав чи то не зорієнтований, чи приголомшений.

Та нарешті зірвався крик: людей дійняла образа і за мене, і за них самих, а нахаба стояв і далі обливав мене брудом, він кинув перед мене на стіл свою книжечку, яку я тут же відшпурнув, а тоді вискочили на сцену два дужі хлопці, струтили вниз провокатора, кинулися на нього, і я вмить зрозумів, що цього він і добивався: зараз почнеться мордобій, а завтра жовта преса зарясніє повідомленнями, що Іваничук зчинив бучу — і фестиваль, і я будуть скомпрометовані.

Я втихомирив публіку, провокатори вийшли із залу, сіли в свою машину й поїхали — мені ж стало зрозуміло, що нині на Львівщині розпочалася передвиборна президентська кампанія — і що то ще сподіється в Україні до наступної осені!

Не буде легкою боротьба за українську Україну — треба нам мобілізуватися в розумі, непримиренності, але й у вірі, що переможемо: народ, як бачиться, виходить із затишку на плац.

12 серпня. Стаття про жидачівський фестиваль і про інцидент, який стався під час його проведення, з'явилася сьогодні в газеті “За вільну Україну”, автор Богдан Галицький, він же Вовк, відомий у Львові журналіст. Подаю її повністю з різних міркувань: хай читач знає не тільки мою, а й об'єктивну думку свідка, крім того стаття засвідчує характер моїх презентацій, а ще мушу признатися, що мені приємна добра думка людей про мою працю.

“Цвяхом другого фестивального дня, oprіч гарного концерту, стало обговорення книжки “Вогненні стовпи” Романа Іваничука за участю автора. Роман Іванович скромно відмовився від епітетів “великий” та “геніальний”, яким одразу ж обдарували його жидачівці, й розповів історію створення роману. Колись, ще школярем, у зошиті написав він оповідь про УПА. Того зошита знайшли чекісти, і їхній лейтенант, потрясаючи ним над головою, пообіцяв ще вернутися. Одначе був убитий того самого дня. Подальша доля зошита невідома, але тепер, після багатьох років, збагачений життєвим і творчим досвідом, Роман Іваничук повернувся до теми, і так з'явилися “Вогненні стовпи”. Це історія героїчної боротьби українців за незалежність, виснажливих і кровопролитних битв на два, а фактично, якщо врахувати польський, — на три фронти, наголосив Іваничук. Ту історію авторові допоміг написати старший брат, що воював в УПА і був чи не найкращим консультантом. На думку Романа Іваничука, твір особливо потрібен на сході України, де автора ще недавно погірдливо називала бандерівцем. Рух опору українців не мав аналогів, бо в інших країнах опирався на підтримку своєї держави, — наша ж УПА була воістину народним формуванням, і народ піднявся до усвідомлення необхідності годувати й зодягати свою армію.

Не обійшлося й без ложки дьогтю у загалом щирому й теплому вшануванні 74-літнього метра української літератури. Книговидавець зі Львова Олександр Нагорний звинуватив Іваничука у колишній підтримці президента

Кучми і в тому, що депутат Іваничук проголосував за Конституцію, яка відкинула ідею державної ідеології. (За неї я не голосував, бо на той час вже не був депутатом, й аж ніяк наша Конституція не відкидає державної ідеології. — Р. І.) За це був нагороджений звинувачувальним словом “провокатор” з уст самого Іваничука та зневагою зали і миттю позбавлений слова.

Натомість Остап Федоришин наполягає на величч Іваничука, стверджуючи, що в Україні немає кращого історичного романіста, на творах якого виховалося кілька поколінь українських патріотів. І з цим не можна не погодитись. До речі, депутат Остап Федоришин пообіцяв утішеній аудиторії, що при формуванні бюджету наступного року доможеться фінансування нового Іваничукового роману”.

***

25 серпня. Напередодні нашого найвеличнішого державного й національного свята — Дня Незалежності затлінилася в пресі й на телебаченні безсоромна кампанія із знайомим більшовицьким душком, про яку й не випадало б нині згадувати, якби вона не мала, як і безліч інших заходів діючої нині влади, антиукраїнського підґрунтя, — навколо щорічного сходження Віктора Ющенка на Говерлу, мовляв, той безшабашний натовп “нашоукраїнців”, що супроводжує свого лідера на пік Карпат, нищить рослинність, залишає після себе гори сміття — тож треба, щоб шкідливу традицію заборонити.

Можна б і посміятися з такої фальшивої запопадливості в ім'я екології, адже юценківські походи на Говерлу завжди відзначалися святковою організованістю й чистотою, мало того, учасники сходжень щоразу виділяли з-поміж себе службу, яка зачищувала сміття тисяч туристів, а ще й відмивала блюзнірські написи на хресті, поставленому на вершині Говерли в честь Незалежності.

Та що й говорити: боротьба нинішньої влади з Ющенком розпочалася давно — хто не пам'ятав тих лжевідозв, випущених мільйонними тиражами і кинутих — ким?! — у

поштові скриньки: на листівках не було ні підпису Ющенка, ані жодних вихідних даних, зате текст ряснів самовеличальними висловами (“Я — символ нації, я — вождь”); фальшивки були надто прозорі, однак ніхто не шукав їхніх авторів, щоб притягнути до відповідальності за образу честі народного депутата.

Ми ще не знаємо, до якого нахабства, а може, й злочинів, дійдуть медведчукісти, в котрих тремтять коліна на саму лише думку, що народ обере Ющенка президентом України, адже тоді їх не тільки відженуть від державного корита, а й не одного притягнуть до кримінальної відповідальності за обкрадання держави. І таки мають чого боятися панове-олігархи, адже рейтинг Ющенка незмінне стабільний і перевищує в кілька разів рейтинг усіх провладних політичних діячів, разом із Кучмою: як при такому співвідношенні сил, без фальсифікацій і терору, може програти Віктор Ющенко на виборах?

Та залишатися тільки із своєю доброю вірою не маємо права: агітація за нашого кандидата в президенти мусить стати щоденною роботою, й буде вона нерівною й нелегкою, адже в руках противників — могутній адмінресурс, гроші, засоби інформації і — щонайнебезпечніше — цензура, яка з кожним днем все нахабнішає й сіє серед людей страх.

22 серпня Голова обласної Ради запросив мене виступити на урочистій сесії, хоч добре знав, що я виступаю гостро і конкретно. Виступаючи, я називав прізвища, чого не дозволив собі ні один промовець: посла Російської федерації в Україні Чорномірдіна, який втручається у внутрішні справи нашої держави й давно заслуговує на статус *persona non grata*, міністрів Азарова й Смирнова, котрі порушують Конституцію й ображають український народ, користуючись на службі іноземною мовою, Леоніда Кучму, який — ну це вже сміх і гріх! — пропонує нову конституційну реформу, бо попередня потерпіла фіаско, й полягає вона в тому, щоб Президента вибирав не народ, а парламент. Й такий проект реформи запропону-

вав вчорашній союзник Ющенко Олександр Мороз. А Голова Верховної Ради Литвин уже наперед підрахував голоси, мовляв, пропоновані зміни будуть підтримані конституційною більшістю, й кандидатом на найвищу посаду в державі стане ставленик нинішнього президента, а фактично — сірого кардинала Медведчука, якщо й не сам Медведчук... Велика загроза нависла над Україною — про це я й сказав з високої трибуни. І сталося те, чого можна було сподіватися: у вечірньому телерепортажі мій виступ цензура зняла... Пам'ятаймо, нам уже перекривають кисень!

Закінчився дванадцятирічний цикл нашої Незалежності — число вельми символічне, і тринадцятий рік має увінчатися перемогою української України — інакше нашій державі загрожує катастрофа; тихе й планомірне нищення української самостійності не може тривати далі.

Такі невеселі думки діймали мене під час цьогорічних святкувань Незалежності, й гірко ставало на душі: коли ж то нарешті в день нашого свята ми заговоримо по-святковому?

Та, видно, ще не прийшла пора. Кучма у своїй промові в палаці “Україна” просто-таки блюзнірів, називаючи нинішній трагічний стан держави розквітом, ще й вихвалявся, що до цього “розквіту” спричинився він сам.

А таки спричинився! Його турбує не добробут народу, а власна авторитарна влада — бо чим він гірший від Лукашенка чи Ніязова? — і за ману тієї безконтрольної влади довів Україну, яка потенційно могла б стати найрозвинутішою країною в Європі, до крайнього зубожіння... Це він винен за жалюгідний стан Збройних сил, коли під час навчань одна ракета влучає в житловий будинок, а друга збиває чужий літак; що громадяни його держави порпаються в смітниках або продають за кордоном і працю, і тіло, що Лазаренка саме він призначив прем'єром, нагородив орденами, ще й допоміг злочинцеві втекти до Америки, де його притягнули до кримінальної відповідальності за казнокрадство; це він заплямував Україну касетними та іншими скандалами; це він

дозволив державним міністрам зневажати державну мову; він визнав панівною в Україні чужу Церкву; це він без упину маніпулює, як би незаконно продовжити своє перебування при владі, — і байдуже йому до того, що українські громадяни ненавидять його й соромляться за нього.

Не посипаю попелом голови, залишаюся й надалі оптимістом, бо як мені ним не бути, коли я маю можливість щоденно усвідомлювати, що з десятків поколінь нашого народу моє — моє! — діждалося Незалежності. І я знаю: недалекої той час, коли чуже сміття виметемо з нашої землі.

На святковому концерті у Львові мені випало сидіти поруч із славетним столітнім Маестро Миколою Колесою. Я привітався з ним, він довго до мене приглядався й коли нарешті упізнав, поклав свою тремтячу руку на моє зап'ястя й промовив тихо: “Все буде добре, пане Романе, не журіться...”

***

За кілька днів розпочнеться новий навчальний рік, і я знову, вже в десятий раз, зайду із святково-тривожним відчуттям до Франкового університету, й мене привітає незнайома, молода стоголова аудиторія, якій я віддам частку своїх знань, добра й любові до науки... І коли б мене хтось запитав, яке заняття, крім письменницького, для мене найцікавіше, я без вагань відповів би: викладацька праця у Львівському університеті, з яким сплелося все моє самостійне життя — з труднощами, кривдами й визнаннями.

Не можу при цій нагоді не згадати добрим словом ректора нашої alma mater, великого мого приятеля й керівника, професора Івана Олександровича Вакарчука, який запросив мене на роботу в найповажнішому в Україні вищому навчальному закладі. Звідки мене колись аж двічі відраховували, а я таки вперто вертався до нього то як студент, то як викладач.

За весь час моєї дотичності до Львівського національного університету імені Івана Франка мені довелося пізнати

шістьох ректорів: Білінкевича, якому не сподобався підкарпатський хлопець у вишиванці, й він підступно викреслив мене зі списку студентів геологічного факультету; Савіна, який звинуватив мене, тоді вже студента філфаку, в антирадянській поведінці, і я опинився на вулиці, zagrożений арештом, однак щасливо заховався на службі в армії; Максимовича і Чугайова, які не дозволяли мені зустрічатися зі студентами, коли я вже став письменником, — і двох світлих особистостей: Євгена Лазаренка, при якому я таки закінчив університетське навчання, й — Івана Вакарчука.

Ректори Лазаренко і Вакарчук — кожен у свій час — ставили університет на найвищий науковий рівень. Лазаренко за українізацію університету був звільнений з роботи — такий фінал діяльності національного ректора був зовсім закономірний, та парадоксальним є те, що Вакарчук, якому випало ректорувати за незалежної України, зазнав диких цькувань від “рідної” влади — теж за національну принциповість: він відмовився підтримувати владну камарилью на останніх виборах до Верховної Ради і став, нехай і пасивно, на бік блоку Віктора Ющенка “Наша Україна”.

Спочатку мені не вірилося, що подібне хамське ставлення з боку місцевої влади до однієї з найзнаковіших фігур Львова взагалі може мати місце: я був прикро вражений, коли на одній зі святкових академій в Оперному театрі побачив І. Вакарчука у вісімнадцятому ряді, звідки ні чути, ні видно, — в такий спосіб губернатор області М. Гладій спонукував непокірного ректора до послуху. Та це ще могло здатися випадковим недоглядом адміністративних служб, проте слідом за цим випадком трапилася подія, яка до краю обурила львів'ян...

9 вересня 2001 року лив холодний дощ, проте в цей день, як і кожної осені, я вибрався до Нагуєвич на Франкове свято — 145-річчя від дня народження Каменяра. Добирався автобусом, якого надав ювілейний франківський комітет Спільці письменників для п'ятнадцяти персонально названих її членів. Чому саме п'ятнадцяти —

не знаю. Львівський національний університет подібної “квоти” не мав. Це було для мене дуже дивним, бо щороку, а надто на круглі дати, університет завше організовував наукові конференції, франківські читання з виїздами в Нагуевичі, Криворівню, Борислав, Дрогобич...

У Нагуевичах я не побачив на святковій трибуні жодного працівника університету, не почув виступу ректора і був прикро вражений, коли уздрів поруч, серед стиску людей, його Магніфіценцію, який приїхав до Франка приватно.

Знову подумав, що зайшла помилка... Але в якій епосі б, домислювався потім, міг випасти з поля уваги організаторів Франкового свята Львівський національний університет імені Івана Франка? Всім відомо, що в цьому навчальному закладі плідно працює Інститут франкознавства, що тут регулярно проводять франківські читання, а дипломанти та дисертанти захищають свої наукові праці за творчістю Каменяра.

І мені стало гірко, бо згадався факт: колись Івана Франка не допустили до викладання у Львівському університеті, а сьогодні, схоже, не допускають університету до святкування свого патрона.

На трибуні під парасольками стояли представники провладних партій, тож подумав я собі: невже й Франка залучили до передвиборчої кампанії? Або — чи для того, щоб Львівський національний університет мав право брати участь у Франкіані, треба, аби Вчена рада на чолі з ректором вступила гурмою до блоку партій “ЗаЄДУ”?

Писав Франко у статті “Поза межами можливого”: “Усе, що йде поза рами нації, — се або фарисейство людей, або хворобливий сентименталізм фантастів, що раді парадними фразами прикрити своє духовне відчуження від рідної нації”.

Цього дня “поза рамами” свята в Нагуевичах опинився Університет імені Івана Франка, і я усвідомив нарешті, що це не прикрий недогляд, а навмисне ігнорування.

Про цей інцидент я написав невелику статтю для газети “За вільну Україну”. Якось, уже після її опубліку-

вання, сказав мені заступник голови обласної держадміністрації пан Герич: “Нам варто б поговорити з вами тет-а-тет”. Я відповів: “Не маю нічого проти, ви мене завжди можете знайти на кафедрі української літератури в університеті”. Звичайно, він мене не шукав: йому хотілося по-більшовицьки викликати Іваничука “на килимок”?

Ця пригода, як і попередня, була лише початком митарств нашого ректора. 14 жовтня минулого року, на свято Покрови, в театрі імені Марії Заньковецької відбулася перша презентація мого роману “Вогненні стовпи”, й виступив на ній із хвальним словом Іван Олександрович, чим зробив мені велику честь. І ось увечері йде телерепортаж із презентації, я уважно дивлюся й очам своїм не вірю: виступ ректора вирізували!

До краю обурений, я зателефонував на телестудію, мене заспокоїли, мовляв, трапилася — знову! — помилка, і на повторній передачі вже виступав професор Вакарчук...

Та врешті настав пік цькування ректора.

У першій половині нинішнього року закінчилась друга каденція Вакарчукового ректорства, й мав він право взяти участь у третьому конкурсі. Іван Олександрович подав заяву, однак Міністерство освіти зігнорувало її й незаконно звільнило ректора з посади виконувача обов’язків, тим самим позбавляючи права брати участь у конкурсі. Одночасно в поштових скриньках, і в моїй теж, з’являються анонімні газетки, достоту такі, як і “ющенківські відозви”, у яких шельмують особу ректора. Всім стало зрозуміло, що його хочуть позбутися, вже називають і прізвиська претендентів, в університеті наростає тихий протест.

І враз несподівано вибухає голосний бунт — із середовища студентства, про яке давно вже зневажливо говорили як про пасивну масу — минули, мовляв, часи, коли студенти виходили на брук...

А ні! І втішилися ми й запишалися тим, що протестантський дух студентства не занепав, і впевнився львівський люд ще раз, що в критичний момент вийдуть наші діти на політичні акції!

Це трапилося у квітні. Одного ранку я йшов на лекції в університет і на своє превелике здивування і втіху побачив біля пам'ятника Іванові Франку студентський на-товп, який з кожною хвилиною наростає, розповзався по алеях парку — тисячі людей залили весь квартал від вулиці Міцкевича до Січових Стрільців — й мені згадалися маніфестації кінця 1980-х років, коли у Львові розпочалася національна революція.

Студенти без угаву скандували “Ва-кар-чук, Ва-кар-чук!”, і мусило ректорові бути втішно за любов до нього; організатори мітингу переймали один від одного мегафон й оголошували на все місто, що інший ректор ніколи не увійде до університету, а коли Міністерство не відкличе ганебного наказу, студентські маніфестації заллють усю Україну... Мітинг тривав доти, поки з Києва не прийшло повідомлення, що професор Вакарчук допущений до участі в конкурсі на заміщення ректорської посади.

У червні відбувся безальтернативний конкурс — Вакарчука обрали майже одногосно. І тоді я впевнився, що й на президентських виборах восени 2004 року наше студентство повною мірою вирішуватиме долю держави...

Сьогодні 1 вересня. На площі, де весною вирувала протестна студентська маніфестація, стоять шеренги першокурсників, і наш славний ректор Іван Вакарчук благословить їх на дорогу в науку.

А я стою на трибуні й діймає мене туга: це ж останній — десятий рік моєї праці в університеті, і я болісно передчуваю, як мені бракуватиме в подальшому житті тих сто-голових молодих аудиторій!

***

8 вересня. Вчора відбулося неабияке для мене свято: фундація Омеляна й Тетяни Антоновичів, українських меценатів із США, вручила мені свою престижну Нагороду — чи як жартують у Львові — “малу Нобелівську премію” “за вагому творчу працю, сповнену національної гідності у важких умовах політичної дійсності”, — цитую формулювання у врученому мені документі.

Велика випала мені честь!

Крім мене цією ж премією був нагороджений і Микола Рябчук. Церемонія вручення Нагород відбулася у Львівській науковій бібліотеці ім. В. Стефаника — до блиску відреставрованої коштами щедрого мецената — дев'яносторічного пана Омеляна. З Києва приїхав на свято мій добрий приятель Микола Жулинський, член комітету Фундації, який ще десять років тому напроорокував, що я цю нагороду доконче отримаю. Й нарешті сталося...

Позавчора пан Омелян запросив мене до свого рідного міста Долини, де — теж за його кошти — завершилося будівництво Музею Бойківщини, і я до безміри захоплювався щедрістю шановного Мецената, який посвятив своє життя для збагачення національної культури. І думав: коли ж то ми нарешті дочекаємося того часу, щоб на українському материка — на місці нинішніх нуворишів, які обікрали державу й тремтять зі страху перед тюрмою, — вирости новітні Чикаленки, Харитоненки, Терещенки і, зрештою, Антоновичі та Яцики?

...Між мною і М. Рябчуком щирої розмови не відбулося. Та Бог з ним — ми ж таки порозумілися письмово, то, може, й не треба усно вияснити стосунків — досить того, що його і моя промови на святі цікаво доповнили одна одну: промовці висловили позицію двох поколінь — різних і водночас тісно споріднених ментальністю й поглядом на українську культуру, яка формується нині як новітня субстанція на зламі епох.

Я так і назвав свою доповідь “На зламі епох” і пропоную її читачеві: може, когось зацікавить моє естетичне й ідейне кредо.

“Трете тисячоліття, яке в нашій молодості здавалося віддаленим в неозорі часові простори, прийшло нарешті й стрімко розпаношується на землі. І нам, сторопілим від давносподіваної несподіванки, не залишається нічого іншого, як натужно думати: а що нас чекає в новій епосі і як маємо себе повести в ній?”

Та спершу мусимо поміркувати, що слід залишити в тисячолітті прожитому — назавше, як непотрібний баласт? Передусім — руїни розвалені імперії з її склеротичними речниками, які аніруш не хочуть переходити в нову епоху, а, власне кажучи, не можуть, бо з народженням нових держав, у тому числі й України, закінчився їхній час.

А ще: у двадцять першому столітті людство повинно позбутися породжених рабством гріхів — зради, покори, ксенофобії, віроломства, незгідливості — змити їх із себе, як хрещенням змивається з немовляти первородний гріх...

І тоді настане рай на землі? Не роблю собі таких рожевих ілюзій: нова епоха народить нову цивілізацію, яку в пелюшках вразять ще не знані людству бацили — з невичерпної скриньки Пандори. Проте думається: нова епоха, навчена моторошним досвідом попереднього століття, не допустить більше на землю тоталітарної диявольщини, і дамбою, яка спинятиме стоки червоної, коричневої чи то зеленої скверни, стане культура, створена на найвищому рівні новітнього людського розвитку.

Наступному поколінню, яке формуватиме начало нової епохи, треба пам'ятати: антикультура, що її несе в собі навіть найдемократичніша цивілізація, невпинно нівелює національні грані духовного життя, руйнує набутки народних традицій, створює маскультуру, яка здебільшого не є національною, підмінює романтизм практицизмом, зневажає ідеалізм, притлумлює ініціативу, гнучкість і винахідливість людського мозку: з одного боку, народжує поодиноких вчених, які створюють думаючі машини, а з другого — бездумну масу фахівців, які не знають навіть таблички множення... Усі цивілізації — посестри, й відрізняються вони часто-густо зовнішньою машкарою: одна одягається в смокінг, а інша в шкірянку з портупеями, одна керується холодним практицизмом, друга — жорстокістю, але і та, й інша однаково руйнують національну ідентичність.

Тож закликаю молоде покоління, яке житиме в третьому тисячолітті, щоб, не гаючись, ставало воно за верста-

ти й починало ткати матерію, з якої можна буде пошити гамівну сорочку для майбутньої цивілізації.

Такою сорочкою має стати література. Та пошити її треба модно, не за старим кроєм — проте на традиційно-національній канві.

...Добре знаю: будь-яка праця, в тому числі й письменницька, виправдовує себе лише тоді, коли додає до людського існування бодай дрібку нового смислу.

Мене огортає сумнів, чи вдалося мені цього досягти, я беру зі стелажа томи моїх книг, продумую зміст кожної і запитую себе: якою ж новизною я збагатив духовний світ мого читача? Інформацією, фактажем, політичним підтекстом, мистецькими знахідками, ліричністю, темпераментом фрази, лаконічністю мови, витворною стилістикою?

Може, й цим. Проте усвідомлюю, що над усіма переліченими категоріями мала б вивищуватись одна, універсальна, яка б їх узагальнила й підвела до одного поняття — краса мислі!

Мисль повинна бути гармонійною, схожою на мудру і вродливу жінку, й коли природа зненацька витворить такий величний симбіоз, хто ж тоді встоїть перед всемогутнім дивом, хто не потрапить у залежність від нього, хто, пізнавши його, не збагне нової грані життєвого смислу? Я закінчив свій буйний, тривалий і виснажливий танок, що, немов гуцульський аркан, загнав мене до сьомого поту, і я, знеможений, віддихуюся й продумую весь рисунок танцю від початку до кінця й найбільше сумніваюся у вдалості його початку. Чи варто було пускатися в крутіж із вимахом бойового топірця, символізуючи цим битву і кровопролиття, чи не розминувся я, танцюючи, із сутністю мистецтва — образом краси землі та її природи, завжди доцільної й мудрої, з якою я від народження злитий, і тому мав би стати її речником, а не апологетом суєти земних істот, котрі ту природу безжально тратують, — чи не краще було розпочати свій “аркан” з ліричних ритмів? Бо хто такий письменник: протоколіст подій, учасник битв чи передовсім естет? Котра з цих сутностей

стоїть найближче до мистецтва, яке я обрав своїм фахом і безнастанно наповнював ним своє життя?

Та ба... Не ми вибирали для себе найзручнішу позицію в праці й боротьбі — нас обставини заганяли в той чи інший окіп. Інстинкт національного самозбереження примушував нас проникати передовсім у політичні проблеми, а те, що належало до сфери прекрасного, доволі часто проростало в наших творах поза авторською волею, немов ті не засіяні господарем волошки й польові маки серед пшеничних ланів. І мені здається, що настала нині найвища пора вивести з маргінесу справжню красу, без якої ми залишилися нецікаві й прісні, немов маца; мусимо нарешті звільнитися від політичної заангажованості й показати світові не лише вартість нашої землі й людей, а насамперед їхню вроду — неповторну, оригінальну, за якою розпізнавали б нас чужинці серед різномасної юрби народів — достоту, як фаховий колекціонер безпомилково запримічує в піраміді розмаїтих писанок космацький дивотвір.

Зробити це тепер відносно легко. За окупації чесні письменники, які постановили не йти на компроміс з ворогом, підписували контракт із власним сумлінням; нинішні умови договору з самим собою набагато сприятливіші, оскільки відпала спокуса полегшувати своє життя ціною угодництва, а сповідування ідей мистецької самодостатності ніхто вже сьогодні не вважає відступництвом, втечею з поля бою — є воно нормальним чинником творення високої штуки...

Я так багато написав про неволю України, про боротьбу нашої нації за свободу, я увібрав у підтекст своїх історичних романів люту ненависть до окупантів, а скільки їм послав проклять — та від одного лише мала б настигнути ворога найтяжча кара — і як мало присвятив уваги красі рідної землі! Я хотів би тепер, якщо в мене залишилося хоч трохи часу, написати такий твір, щоб навіть ескімос, прочитавши його, мусив би палко полюбити мій край.

І хотів би теж, щоб віднині і назавше поняття батьківщина, Україна не будили більше почуття болю, втрати, жадоби помсти, а явилися людям знаменням неповторної краси, яка є вінцем вільного народу. Я прагну, щоб надалі надія не межувала в нас з відчаєм приреченого, а була позитивним станом нашого духу...

Українська держава зможе по-справжньому утвердитися в світі передовсім духовністю — не схожою на інші, а тому й цікавою, адже матеріальним достатком Європу нині не здивуєш. Культура — то єдина неординарна, виняткова сила нашого народу, яка зараз перебуває в стані стиснутої пружини перед вивільненням. У здеморалізованому світі, в якому за вбивство однієї людини карають смертю або довічним ув'язненням, а за знищення цілого народу винагороджують званням президента, коли виведені з єгипетської неволі народи почали молитися до золотого теляти, а вартість найвищої моральної категорії — любові до батьківщини — вимірюється чистоганом, коли втомлені нестатками люди проклинають власну свободу і кари Божої не бояться, — крізь таку непроглядь пробивається величний образ гармонійної природи, як зразок для культури, за допомогою якої ми спроможні стати на прю як з власним дегенератством, так і з чужинецькою зажерливістю.

Я прагну намалювати Україну, мов наречену у вінку, бо такі нема на світі красивішої землі, ніж наша, й таку при тому в серці лютий біль від усвідомлення, що моя нація вийшла з неволі хворою, з гнійними фурункулами на тілі, й невідомо, скільки треба часу, щоб її вилікувати, а якими ліками задопомогти? І неомильно стверджую: немає кращого засобу для оздоровлення нації, як її уподібнення красі природи, що витворилась на нашій землі для вічного життя у слові... Проте часом страх діймає душу, що ті сили, які змогли б відпустити пружину, зникають із національного овиду або нидіють дома у непроглядному песимізмі, й благословенні миті, в які міг би статися вибух культури, нечутно проминають, і може

трапитися й таке, що пружина в стиснутому стані проїється згодом іржею.

Чи вже проїлася? Цілих дванадцять літ, відколи маємо незалежність, безкінечно триває в літературі постмодерністська манія — калькування чужих зразків, обтяження стилю незрозумілою, а то й ненормативною лексикою й карколомними конструкціями та баченням виключно негативу.

Кожна війна породжує загублене, а точніше кажучи, розгублене покоління, а ми ж то пережили страшну вісімдесятирічну війну, яку вів тоталітарний режим із власним народом... Отарна письменницька верства під час війни відчувала свою щоденну потрібність, адже тривала невпинна боротьба за незалежність. Врешті волю відвойовано, однак багато хто із молодого покоління не вважає нинішнє суспільство вільним, оскільки не відчуло на собі справжньої неволі, й долає їх розчарування. Тому настала найвища пора оголосити нову війну — істерії, нігілізму, занепадництву, і хай крицева зброя залишається гострою вже не як засіб знищення ворогів, а як скальпель для лікування зраних у бою однополчан.

Я адресую ці слова молодим і вже не дуже молодим співцям, які надто глибоко застрягли в негативі й видобутися звідти не можуть — вони так ретельно видавлюють з тіла хворої нації гнійні болячки, що врешті, крім розкладеної матерії, нічого більше не спроможні бачити, тож хочу нагадати їм, що в набагато гірші часи, бо ж таки у неволі, наші майстри слова створювали неповторні за красою садки вишневі й небо невмите та заспані хвилі, й безмежне поле в сніжному завою, і чари поліських пущ, і музику арідника в карпатських ізворах, — і волаю я вслід за Миколою Вороним: дайте, дайте ж українській поезії хоч клаптик синього неба, чей на нашій землі проживають не лише алкоголіки в запльованих гуртожитках та шизофреніки в психіатричних лікарнях; існують не тільки тваринна похіть, таргани, блюватиння, а й непорочні підсніжники — чисті сльози зими!

Не впадаю в песимізм, я тільки ставлю естетичні та ідейні вимоги до молодших за мене літераторів і безмежно радію, коли зустрічаю серед них неповторного Євгена Пашковського, який, засвоївши рецепти європейського модернізму, зумів застосувати їх на національному ґрунті, тішуся новаторськими досягненнями поетів Віктора Неборака та Василя Герасим'юка, новелістів та повістярів Василя Габора, Теодозії Зарівної, наймолодшої письменниці в Україні Тані Малярчук та й багатьох інших творців, які спускають ґрунт для росту новітньої української літератури, яка гряде.

На переломі тисячоліть мусять відбутися кардинальні зміни в матеріальному й духовному житті людства. Перший злам дав світові християнську релігію, другий — відродження людського розуму, третій дасть свободу всім народам. Мое покоління найщасливіше в світі: воно дочекалося волі.

Навесні 1997 року з'явилася на небі комета — та сама, яка дві тисячі років тому сповістила світ про народження Месії. Нині вона провістила вселюдську Свободу.

Тож дослідники, які осмислюватимуть наш час, запишуть у свої книги, крім іншого, ще й таке: українцям, які жили на зламі Другого й Третього тисячоліть, випало щастя проголосити незалежність своєї держави й зріти на небі Христове знамення.

Я чекаю музики воскресних дзвонів у нашій літературі й сам до останньої миті не випущу з рук чавунного била”.

***

Не датую цього розділу, оскільки в ньому йтиме мова про львівський літературний феномен, який підлягає не окремій, нехай би і яскравій даті, а ціпкій тривалості у часовій вервиці літературного процесу.

Протягом усіх літ нашої Незалежності — спочатку з утіхою й надією, а далі з тривогою й певним розчаруванням — спостерігав я за нестримним напливом у Львівську організацію СПУ і загалом в українську Спілку пись-

менників творчої молоді. Й нічого дивного в цьому напливі начебто й не було, адже прорвалася нарешті дамба офіційних перевірок, селекції за благонадійністю, а то й поліцейських заборон — настала свобода творчих виявлень, що раптом зарясніли розмаїтістю модерних і лже-модерних стилів, новітніх напрямів і бездумних клішувань чужих, уже віджилих літературних матриць, інтелектуальною насиченістю текстів і псевдоінтелектуальним обманом, розлогим потоком свідомості й ребусною лаконічністю, і важко було мені, та що мені — навіть найосвіченішим критикам і літературознавцям, — визначити, в яких поетичних виявах ґрунтується глибока думка, а в яких — фальш; та навала нових творців здавалася іноді непроглядним царством тіней, і я блукав серед них дезорієнтований, розгублений, принижений невмінням одрізнити зерно від полови й неспроможністю власного літературного смаку, аж поки не сталося диво — таке, на перший погляд, просте, а насправді яскраве й визначальне.

На сцену Малого актового залу нашого університету вийшла, немов із туману на осоння, квадрига львівських давно знайомих письменників різних поколінь, які досі начебто губилися в нетрях новітнього літературного хаосу, — для презентації своїх прозових книжок, виданих у львівській літературній агенції “Піраміда”.

Були це Ніна Бічуя (збірка вибраних новел “Землі Роменські”), Галина Пагутяк (романи та повісті “Захід сонця в Урожі”), Віктор Неборак (хронопис “Введення в Бу-Ба-Бу”) та Василь Ґабор (збірка новел “Книга екзотичних снів та реальних подій”) — чотири творчі індивідуальності, які явили нам сьогодні непроминальний сенс літератури в її традиційності й модерному оновленні.

Колись, ще за нашої літературної молодості, Валерій Шевчук назвав Ніну Бічую “безсумнівною королевою жіночої прози”. Проте з цього високого визначення таланту письменниці я б рішуче вилучив одне слово — “жіночої”, оскільки твердо переконаний, що такого жанру взагалі не існує, а якщо Валерій десь таки його відна-

йшов, може, в писаннях манірних пань, то все одно цей жанр нічого спільного не має з письмом Ніни Бічуї — першої урбаністки в сучасній українській прозі, творця елегантно-вишуканого стилю, позначеного високим артистизмом і стрімким польотом авторської уяви, — одне слово, в шістдесятих роках минулого століття серед прозаїків-чоловіків я протягом довгого часу не міг зустріти схожого на Нініне густописання.

Маленька книжечка новел Ніни Бічуї “Дрогобицький зіздар”, видана більше тридцяти років тому, ознаменувала новий етап в сучасному українському письменстві — то був вибух, знак і пересторога для всіх, без винятку, авторів, щоб ті, які не хочуть залишитися на маргінесі літературного процесу, чимдуж виборсувалися із плакатності та виробничності, а теж плаксивої елегійності, псевдоромантизму та замилювань мудрими дідами й бабцями, які випросторіковують банальні істини на сільських призьбах під шапками солом’яних стріх; щоб позбувалися площинного зображення подій і шукали глибинного вертикалу внутрішнього мислення — його незглибинної спроможності й вирізьблювали сучасні людські характери, не схожі на традиційні й мільйон разів оклепані, а зрештою фальшиві й неправдиві — в широко розтиражованій сільській, побутовій та наративній літературі того часу.

Мені пригадується, як одного разу Микола Ільницький у нашій з Ніною присутності, ніяк не бажаючи мене вивищити, а Ніну принизити, висловився, мовляв, Іваничук мав вирішальний вплив на формування письменниці Ніни Бічуї. Й нічого в цьому образливого для Ніни не було, бо я насправді якось впливав на неї в наших безкінечних дискусіях і суперечках, а ще більше спричинився до її росту тим, що друкував усе нею написане, — проте Ніна спротивилася на мову Ільницького й виклично пирхнула: “А хай би Іваничук подумав, яким письменником він був би сьогодні, якби не я!”

А й справді? Під впливом її письма — та й не тільки її, а й Валерія Шевчука та Григора Тютюнника, — я

назвавши вивільнився зі сфери тяжіння фольклорної традиції, якою були просякнуті мої “Мальви”, і, не ігноруючи, зрештою, тих традицій, виробив свій новий почерк у химерному романі “Манускрипт з вулиці Руської”, в інтелектуальному “Четвертому вимірі” та в повісті “Ренегаг”, побудованій на парадоксальній умовності...

Та чи тільки я перебував під її впливом? А Євген Гуцало, а Валерій Шевчук, а Григорій Тютюнник... Той тугий літературний пласт так чи інакше позначався інтелектуальною шляхетністю, яку дуже тонко і скритно запропонувала Ніна у своїх художніх рецептах.

А ось ці молодші за Ніну прозаїки, які нині презентують свої твори, — хто з них на своїх початках не перебував під впливом Ніниної творчості? Звичайно, потім, виробивши свій власний стиль, ті ж Габор, Пагутяк і Неборак по-своєму впливали б сьогодні на Ніну, якби вона не перестала писати.

Та сталася в Ніни Бічуї, в буквальному розумінні цього слова, трагедія — перо випало з її рук у найвищому розквіті творчих сил. Я болісно пережив цю втрату — не тільки для Бічуї, а й для всієї нашої літератури, бо нині можемо хіба здогадуватися, скільки прекрасних творів, а може й шедеврів, виписала б її талановита рука. Якби...

Треба знати вдачу Ніни — чутливість мімози на необережний дотик. Це не означає, що вона не сприймала критики, навпаки — дехто з моїх ровесників, може, й пам'ятає, як я нищівно розкритикував перший варіант однієї її новели й повернув навіть не для доопрацювання, а до коша, а Ніна за якийсь час принесла мені ще раз цю новелу — під попереднім заголовком, та не ту саму, й була це “Буєсть Митусина” — чи не найкращий твір у доробку Ніни Бічуї...

Не критики боялася письменниця, а зневажливого слова, певне, тому й приносила свої твори виключно в редакцію журналу “Жовтень”, де я працював завідувачем відділу прози, бо знала, що я ніколи не принижую її гідності. Безумовно, Нінині новели й повісті радо друку-

вав би будь-який журнал, та у “Жовтні” працювали її щирі друзі, яким вона беззастережно вірила...

Аж трапилася неприємна пригода: повість Ніни Бічуї про Леся Курбаса “Десять слів поета” буквально розтопала одна критикеса, прізвища якої не називаю, оскільки вона ніякої ваги в літературі не має; рецензентка звинуватила Ніну в плагиаті, мовляв, вона використовувала документальний матеріал? А як інакше можна написати історико-біографічний твір? А хіба Іван Драч міг бути вільним від документалістики, коли писав кіносценарій про Лесю Українку “Іду до тебе”, або я в праці над романом про кирилومهфодіївців “Четвертий вимір”? Нонсенс!

Та ба: ганебного вчинку злобною критикесою ніхто не засудив у пресі, й зневажена Ніна Бічуя поламала перо... Не заступився за неї і я, фальшиво вважаючи, що видавець не повинен захищати свого автора. Каюся... І вірю: така талановита письменниця не має права вічно мовчати. Ми нетерпляче ждемо нових її творів.

До другого письменницького покоління, приблизно на двадцять літ молодшого за Ніну Бічую, належать троє інших прозаїків, які сьогодні презентують свої книги, найстарша з них – Галина Пагутяк. І як би не заперечувала Галя, що вона ніколи не перебувала під впливом Ніниного письма, я б нізащо в це не повірив, хоч, на перший погляд, нічого спільного в стилях обох письменниць і немає. У Н. Бічуї проза реалістична, а в Г. Пагутяк химерна й умовна, проте еднають їх вибагливість фрази й заглиблення у внутрішні потоки мислення героїв і самих авторів, обидві письменниці ігнорують поверхневий світ, наче його й не бачать, і проводять читача в глибинну причиновість життєвих явищ.

Галина Пагутяк досить давно, про Неборака й Габора тоді ще не було й чути, звернула на себе увагу химерною повістю “Господар”, а сьогодні візиткою її закамфльованого письма є, на мою думку, повість “Смітник Господа нашого”. Письменниця бачить світ у символах і певних знаках, які становлять підтекстовий зміст твору і

є потаємним письмом, котре на поверхні розшифровується зрозумілою авторською мовою. Читати її твори складно, але й невимовно радісно, однак лише тоді, коли підтекст піддається тобі для розшифрування.

Г. Пагутяк видумує умовний світ, та рівночасно видумує й себе, і важко сказати, що є в неї первинним: можливо, створене письменницею життя більше впливає на неї, ніж вона на своїх персонажів.

А ще Галина Пагутяк постійно заявляє, що її не обходить ні читач, ані держава, лише власне мистецьке самовираження, — а це неправда, бо навіть вона тоді друкує свої твори, й нинішня її книжка “Захід сонця в Урожі” удвоє товстіша, ніж Нінина чи Габорова, й від гонорару, напевне, не відмовилась би, якби виплачували... Та водночас це й правда, бо добре усвідомлює авторка, що відкривається вона не масовому, а вибраному читачеві, який уміє розшифровувати її письмена, — тих читачів не так багато, й від них вона не те що не відпекується, а, сподіваюся, із затаєним подивом чекає на умільців читати її твори.

Повісті Галини Пагутяк поки що не мають собі рівних, вона найзнаковіша письменниця в нинішньому модерному і аж ніяк не постмодерному часі, і я — теж вибраний читач Галини Пагутяк — свято переконаний, що вона, єдина із сьогоднішніх прозаїків, заслуговує на найвищу літературну нагороду — Національну премію ім. Т. Шевченка.

Віктора Неборака читач давно знає як витворного поета, найцікавішого із бубабістів, проте він, як виявилось, ще й вправний прозаїк і есеїст. Нині презентована його книжка “Введення в Бу-Ба-Бу” — то не лише хронопис відомого творчого угруповання, а ще й глибокі роздуми над літературою як естетично-політичною категорією. Ті вставні есе про Котляревського чи Гоголя розкривають несподівані грані класичного андеграунду, і хоч я не в усьому можу з автором погодитися, все ж викликають вони в мене подив зухвалою сміливістю В. Неборака мовити про ці постаті нове слово, котре аж ніяк не вкла-

дається в прокрустове ложе традиційних оцінок і літературознавчих штампів.

В. Неборак ще досить молодий, а вже зважився писати мемуари, він ретельно фіксує новітній літературний процес, й немає ціни таким хронописам. Хто зна, які саме Вікторові поезії зацікавлять читача за сто літ, але стосунки між письменниками, які жили й творили на переломі тисячоліть, і їхні поважні й збитошні естетичні погляди, напевно, стануть матеріалом для дослідження духовного життя нашої епохи.

І мене, живого і ще діючого автора, мемуари Неборака вельми цікавлять. Ми ж, старше покоління, хоч і не перебуваемо з молодшим у стані війни, все ж дуже мало знаємо про нього, як мало знають батьки про буденний і святковий світ своїх дітей.

І нарешті Василь Ґабор... Я добре пам'ятаю двох студентів — юнаків, двох Василів — Ґабора й покійного Левицького. Василь Левицький був характерником, неповторним оповідачем, байки якого про таємничого мольфара Гер Кльоца я міг слухати годинами і щоразу впевнюватися, що з Левицького виросте талановитий романіст готичного напрямку, дуже модного сьогодні. Не судилось: залишив Василь тільки одну книжку новел "Великий день"... А Василь Ґабор був тихий, такий, як і сьогодні, проте потаємно вельми діяльний.

В. Ґаборові вже за сорок, а видав він лише одну книжку оповідань, яку нині презентує, і якщо йому, не дай Боже, не вдасться більше нічого написати, то й цієї збірки досить аби засвідчити появу талановитого новеліста, в якого сюрреалізм і намацальна реальність існують поруч і не суперечать одне одному, бо так — синтетично — сприймає автор довколишній світ, який доволі довго переплавлюється в його підсвідомості, поки нарешті зацвіте букетом філігранних новел.

Та має Василь Ґабор ще й іншу досить рідкісну слабкість: він любить своїх ровесників-письменників. Знаючи нинішню видавничу сутужність й усвідомлюючи те, що багато

талановитих авторів можуть і загубитися в наш посушливий час, він публікує їхні твори, де тільки може: в газеті “Просвіта”, в журналі “Кур’єр Кривбасу”, та цього, виявляється, для нього замало — святий безсеребренник Ґабор залазить у борги й видає в “Піраміді” антологію (600 сторінок великого формату!) вибраної прози та есеїстики кінця ХХ століття “Приватна колекція” — хто ще на таке здатний? І я прошу Бога, щоб допоміг Василеві розбагатіти — стане він колись меценатом або видавцем рангу Тиктора, Бойчука чи Оренштайна!

До речі, всі чотири книги наших авторів, які нині презентуються, теж видав Ґабор у борг — у літературній агенції “Піраміда”.

Я ж сиджу в Малому актовому залі й думаю: якби на мене випало завдання організувати подібну презентацію львівських прозаїків — я б напевно вибрав цю саму знамениту квадригу.

***

19 вересня. Донині Кучма продавав Україну Росії вроздріб, віддаючи їй то лисичанський нафтопереробний завод, то калуський калійний комбінат — і несть числа тим українським підприємствам, у яких контрольні пакети акцій опинилися в руках сусідньої держави. Ці російські острівки встигли вже проїсти Україну, немов метастази, чей мова і документація на тих заводах російські, й українських працівників переслідують лише за те, що розмовляють рідною мовою. Та цього виявилось для Росії замало, їй потрібна вся Україна, і Кучма взамін за владу, яку панічно боїться втратити, вчора запропонував нашу державу північному володареві, підписавши угоду в Ялті про Єдиний економічний простір між Росією, Україною, Білоруссю і Казахстаном.

Десять років плюндрував Кучма свою країну, довівши її до крайнього зубожіння, аж усьому світові стало дивно, як можна багатючий народ зжебрати до такого стану, що мільйони громадян мусять масово покидати

свій край, залишаючи його купці олігархів – суркісам, медведчукам, пінчукам і самому Кучмі, який нині став чи не найпотужнішим мільйонером в Україні, супроти якого навіть ув'язнений в США Лазаренко виглядає людиною середнього достатку.

Десять років Кучма дбав не про Україну, а про власне збагачення й безконтрольну владу над народом, він, не вагаючись, позбувався неблагонадійних журналістів та небезпечних політиків; нині ж, коли безповоротно закінчуються всі владні каденції Кучми, він зі страху перед майбутньою покарою разом із своїм кланом, що його очолює зловісний фантом В. Медведчук, почав придумувати різні варіанти змін до Конституції України, аби тільки продовжити свій президентський термін; адміністрація президента й так звана парламентська більшість закидає Конституційний суд уже четвертим з черги проектом, які без шахрайства і сваволі ніяк не можуть бути затверджені, оскільки суперечать чинному законодавству; усвідомивши таку небезпеку й зрозумівши, що народ готовий не Конституцію міняти, а президента і весь владний бомонд, Кучма вирішив усеціло піддатися Росії.

Іншої поведінки від цієї політичної креатури марно було сподіватися: адже Кучма не є українцем, у кращому випадку він малорос, якому українська справа не болить. Його дружина, “перша леді України”, навіть не маскує свого великоросійського шовінізму, розмовляючи тільки по-московськи, й можна лише здогадуватися, як вона, з кухні, допомагає президентові — за підказками російського посла в Україні Чорномірдіна — правити українською державою. А Кучма сам признався, що писати по-українськи не вміє (у якій ще державі світу знайдете подібний феномен?!) і писав свою книгу “Україна — не Росія” іноземною мовою! На презентації цієї книжки, 3 вересня Леонід Данилович цинічно заявив буквально таке: “Кожен наступний після мене президент України буде людиною Москви — інакшого Україна не прийме”.

Що ж, я вже згадував раніше про той ганебний історичний урок, коли Іванець Брюховецький назвав себе московським холопом. Правда, в такому рангу він перебував недовго, всього п'ять років, й козаки забили зрадника киями. Наш же холоп гетьманує удвічі довше, й можна сподіватися, що після складення президентських повноважень він залишиться цілий і неушкоджений, проте з тавром ганьби, яке припечатав на Кучминому чолі Віктор Ющенко, назвавши із парламентської трибуни підписання ялтинської угоди національною зрадою.

Що ж далі? Добре усвідомлюю, що заява Ющенко, як і цей мій запис у щоденнику, — то лише скручування дулі в кишені. Нині ж потрібен всенародний протест, який змете злочинну владну систему. Та поки що чую лише невдоволений гул в Україні, немов у градовій хмарі.

Проте вже спалахнула-таки перша блискавка, як провісник неминучої грози: посол України в Румунії Антон Бутейко на знак протесту проти підписання зрадницької угоди в Ялті подав президентові заяву про своє звільнення з посади. Один козак із мільйона свинопасів! Та ні, не один: сьогодні стало відомо, що наш видатний політик Іван Степанович Плющ зрікся нарешті свого нейтралітету й перейшов до фракції “Наша Україна”, яку очолює Віктор Ющенко.

Куди ж подінуться сеньйори, як гряне грім? І як поведуть себе лакузи типу колишнього народного улюбленця Леоніда Кравчука, який на свій сором і ганьбу заради “лакомства нещасного” став тінню ренегата Нестора Шуфрича — заступника Медведчука? Де заховаються вони від народного гніву, коли настане час розплати?

***

Як же мені набридли датування в моєму нещоденному щоденнику — і чому я обрав для своїх мемуарів саме таку форму? Адже думки, що їх висловлюю, рідко коли прив'язані до конкретної дати, вони народжуються в непроглядних туманностях мислення й осягають своєю

енергією не одну мить, а мільйон митей мого досвіду, який ті мислі легалізує, формуючи з них мій світогляд, й стосується він всього життя, складеного з міриад призначених мені днів.

Хоч би й таке. Тиждень тому відбулася у Львові позачергова сесія обласної Ради, яка вперше за всі роки нашої Незалежності задокументувала не мітинговий, а офіційний протест проти підписання Кучмою так званого Єдиного економічного простору, підступної структури, яка втягує Україну в московське ярмо. Обласні й народні депутати, а серед них Віктор Ющенко, у своїх виступах розкрили гнилизну існуючої політичної системи — був це перший організований на державному рівні бунт, який, я впевнений, прокотиться по всій Україні й покладе кінець антинародному режимові Кучми і його кліки; агонізує він вже кілька літ, й про нього ми завтра заговоримо, як нині про Радянський Союз — “колишній”.

Боротьба щойно розпочалася й має вона конкретну дату — 25 вересня 2003 року, проте думки, спороджені цією подією, стосуються не одного дня, а всього періоду існування незалежної України.

А одна з них, яка зродилася в моїй свідомості під час бунтівної сесії, така: який фактор найточніше віддзеркалює сутність недемократичної влади, котра завжди маскується благопристойністю, правом, культурою — ми ж не так давно були свідками нечуваного ганебства, коли знамениті гуманісти Ромен Роллан та Бернар Шоу, обмануті брехливою пропагандою, на всі лади вихваляли щасливе і радісне життя в СРСР. Цим мужам показували світлі школи й інститути, величні театри й оснащені найпередовішою технікою заводи; гостей запрошували на паради й демонстрації, й вони, дивлячись на радісні обличчя людей, повірити не могли чуткам про задротовані концтабори, моторошні енкаведистські застінки й нелюдські катування в'язнів.

Господи, таж ми, галичани, й навіть завжди тверезий реаліст мій батько, не довіряли страшним звісткам, що

проникали в Галичину з України в тридцятих роках. Адже будувався Дніпрельстан, і я пам'ятаю, як батько з пієтетом розповідав учням у школі про те технічне чудо, а в той же час на українських чорноземах вимирали з голоду мільйони селян й траплялися випадки канібальства.

Тож по чому можна впізнати справжню сутність влади — добродійна вона чи злочинна, де її правдиве дзеркало? І мій мозок прошиває думка, яка стосується не однієї дати, а численних періодів світової історії: тюрми, тюрми суть істинним відображенням державних устроїв — тільки там здирається ширма благопристойностей, тільки в тюрмах постає в натуральному вигляді образ влади: її законності чи беззаконня! Советське право, наприклад, демонструвало свою гуманність судами над педагогами, які знеобачки частували учнів ляпасами, а малолітнім в'язням на процесі “59-ти” 1940 року енкаведисти під час допитів заганяли під нігті голки...

Максимові Горькому, який відвідав Біломорканал, влаштовували помпезні представлення: вибраних в'язнів одягали у чисті роби, частували їх пишними обідами, примушували концертувати, а тим часом решта рабів гинули з голоду й виснаження на непосильних роботах, — може, й не знав письменник справжнього стану речей, та скоріше — як перший соцреаліст — не хотів того знати.

Одне слово, на волі справжню сутність влади збагнути годі — її істина відкривається лише в тюрмах: гуманним ставленням до людської особистості або ж зневаженням її в смердючих камерах.

А тепер, апологети нашого президента, загляньте в українські тюрми — і ви переконаєтеся, що “гарант Конституції” не має морального права перебувати на найвищій державній посаді. Тільки не заходьте до камер як офіційні інспектори, бо будете обмануті, як Горький, а наберіться сміливості побувати в них за вигаданим звинуваченням.

Те, що діється в наших тюрмах, за свідченням самої лише уповноваженої з прав людини Ніни Карпачової — та й вона не все бачила і не все знає — просто неймовір-

не: тіснота, бруд, насильство, побої, вбивства, знущання, хвороби — ось що побачите в дзеркалі нашої влади і втяміте, що кучмівський режим — карний.

Як виявилось, без датувань таки не можу обійтись. Вчора, 29 вересня, позачергова сесія Львівської обласної ради продовжила свою роботу: голова президентської адміністрації Віктор Медведчук — ім'ям своєї маріонетки Леоніда Кучми — звільнив без відома губернатора О. Сендеги чотирьох голів районних адміністрацій Львівської області за те, що вони 25 вересня проголосували проти підписання зловісної угоди про Єдиний економічний простір і за звільнення з роботи головного львівського податківця Сергія Медведчука.

Голова обласної Ради Михайло Сендак поїхав до президента з протестною заявою депутатського корпусу... То, може, й не варто далі заглядати в тюремне дзеркало нашої влади: державний терор сплив на поверхню.

А я думаю: скільки ще мовчатиме наш терплячий народ?

***

Силоміць виборсуюся з негативу й знову стаю оптимістом — чей же існують у нашому житті й світлі сторінки!

Найсвітлішою сторінкою свого життя вважаю десятилітню працю в Національному університеті ім. І. Франка. Потрапив я на викладацьку роботу зовсім випадково, хоч нічого на світі випадкового не буває; той багаж знань, який у мене є, ніби аж просився вилупитись в аудиторіях, й мої виступи перед читачами були фактично лекціями про формування національної ідеї в матерії літератури, зокрема в жанрі історичної романістики. І сталося так, що ректор університету професор Іван Вакарчук, який одного разу був присутній на моїй зустрічі зі студентами, заохотив мене до постійного спілкування з ними. І так я, написавши свій власний підручник, який недавно побачив світ під заголовком “Література і держава”, почав читати цикл лекцій на філологічному факультеті.

Постійний контакт із студентами і є тим найпотужнішим джерелом мого оптимізму: я щодня переконуюся, що

відсоток zdeградованої молоді дуже в нас незначний, правда, він поперед усіх впадає людям у вічі — на вулицях і в кнайпах, однак цей молодіжний прошарок є лише накипом, шумовинням, що змивається чистим плином вод нового життя, які нарешті прорвали дамбу неволі.

І мене до безтями сердять ті сиволапі бурчуни, які вважають нашу молодь здеморалізованою, пропитою, прокуреною наркотичним зіллям і бездіяльною, — зайдіть же хоч разок, панове, до студентської аудиторії і вдивіться в ті пожадливі очі, які всмоктують у себе знання і правду; виростуть з них учителі, професори, вчені, поети, які понесуть у народ святу духовність, — тож чому ви волієте бачити у нашій зміні лише негатив? А зрештою, Сократ теж бурчав на молодих...

Я тішуся, коли бачу на кафедрі української літератури молодих викладачів, які ще недавно були моїми студентами — Галину Крук, Ірину Старовойт, Олену Галету, а на кафедрі фольклористики — аспіранта Олексу Волоса, вельми радію теж з успіхів юної поетеси Олесі Мамчич, яка слухала мої лекції в Київському університеті...

А ось учора, 30 вересня, прийшло до мене справжнє свято: мій учень з першого студентського потоку, до якого я прийшов як викладач десять років тому, Богдан Тихолоз блискуче захистив кандидатську дисертацію “Філософська лірика Івана Франка”.

Моє знайомство з Богданом почалося з конфлікту. Мені, тоді ще неопереному професорові, постійно заважав невпинним гудінням високий вродливий хлопець, що сидів в останній парті. Він зовсім не реагував на мої суворі позирки й був начебто чимось невдоволений. Чи то йому хтось заважав слухати лекцію, а чи доконче хотів щось своє сказати, врешті я подумав, що його не цікавить те, що я говорю, або ж він не згоден з моїми постулатами. Того разу, коли ми з Богданом законфліктували, я викладав досить складну тему, яка вимагала аж надто пильної уваги, — про творчість геніального поета, здеформованого советською дійсністю.

Я припинив свій виклад і запитав студента, про що мовилося щойно. “Про феномен Павла Тичини”, — тут же обізвався студент, ніби давно чекав мого питання. “І що я говорив?” — наступав я.

Студент підвівся, представився й розпочав свою лекцію. Він трактував Тичину інакше, ніж я, — пояснював колаборантські вправи поета не душевним зламом, а вважав їх свідомо продуманою сатирою на радянську систему, глузуванням над помпезністю фальшивої комуністичної пропаганди, й можна, мовляв, тільки дивуватися, як то цензура не розкусила підступного вчинку Павла Тичини. Проте, з іншого боку, сатира, якої не зрозуміли власть імущі, стала хрестоматійною, набула згодом позитивного звучання і зрештою вдарила ганьбою по самому авторові.

Аудиторія заслухалася, дехто із студентів лукаво позирав на мене: а маєш!, та заслухався і я й промовив на решті: “Можете більше не приходити на мої лекції, я вам ставлю “відмінно”. — “Приходити я буду, — відказав любомудрик, — бо мені цікаво, але оцінку приймаю, тож дозвольте мені не складати екзамену, я хотів би трохи довше побути в батьків, які живуть аж у Черкасах”, — таки виторгував собі кілька днів канікул Богдан Тихолоз.

І ось стоїть він за кафедрою — пошукувач ученого звання і вже — вчений. Аспірант викладав новий погляд на Франкову лірику, адже досі шалів навкола творчості великого поета антинауковий шабаш: Франко — революціонер, атеїст, антимодерніст, мало що не соцреаліст, а тим часом саме він започаткував український модернізм, він розвинув усі жанри нашої літератури й перший трактував феномен Бога — не як релігійного персонажа, а як космічне явище. Дисертант дав рішучу відсіч паплюжникові Івана Франка — львівському вченому Ярославу Грицакові, котрий назвав поета посереднім продуцентом, якого не знає світ...

“Так, Франка недостатньо знають, але в тому винні ми, а не він, — твердив Тихолоз, — значення і слава Івана

Франка неадекватні — і ніхто з нас аж надто радикально не спричинився до популяризації творчості поета у світі”.

Богдан Тихолоз почував себе за кафедрою впевнено, відповідав на питання не як аспірант, а як досвідчений франкознавець — у його викладі відчувався високий філософський вишкіл.

Після захисту я підійшов до нього, обняв і наказав йому! “Мусиш стати академіком ще при моєму житті!” І відповів Богдан як про щось й не надто трудне для нього: “Постараюся, Романе Івановичу, а як же інакше! Тільки ви живіть довго”.

Потім я пішов на лекцію — збуджений і натхненний. А збіглося так, що тема моєї лекції була та сама, що й тоді, коли ми познайомилися з Тихолозом, — “Феномен Павла Тичини”. Викладаючи, я думав про Богдана, використовував його трактування трагедії поета й чекав: ось зараз підведеться якийсь студент і приголомшить мене своїм трактуванням теми.

Й один таки підвівся — його прізвище назву тоді, як справдяться мої на нього надії — й попросив дозволу викласти своє бачення тяжби Євгена Маланюка з Павлом Тичиною. І знову я слухав учня, який на одну мить став моїм учителем.

Хіба це не радість, хіба це не свідчення позитивної наснаги нашої молоді, дорогі сиволапі бурчуни?

І ще подумав я тоді, що не хочу, ну ніяк не хочу покидати університет, бо і в мене більш ніж досить тієї позитивної наснаги, і я можу ще багато чим спричинитися до утвердження національної свідомості в головах і серцях нашої славної молоді.

***

14 жовтня. Шістдесят перша річниця УПА. Минулий рік пройшов для мене під знаком роману-трилогії “Вогненні стовпи”, якому я аж надто багато відвів місця в цих своїх спогадах, однак випробовуючи терпіння читача, ще раз звернуся до тієї ж теми — ось чому.

На роман я мав чимало рецензій і відгуків, та майже всі критики зосередили свою увагу на другій частині трилогії — притчі “Вогненні стовпи”, маючи на увазі оригінальність її побудови й художнього вислову. Я неабияк втішався, коли такі вимогливі читачі, як Дмитро Павличко й Ігор Калинець, називали її шедевром, а критик Микола Ільницький у своїй науковій розробці “Містерія йорданської ночі” поставив притчу в контекст світової літератури.

Не маю наміру роз’яснювати, що саме спонукувало їх так високо оцінювати саме цю частину роману, читач сам матиме можливість ознайомитися з текстом, хочу розповісти лише, який життєвий факт, яка пригода дали мені простір для різнотлумачення однієї і тієї ж події й можливість утвердити думку, що в критичній ситуації вчинки людини можуть бути далеко не однозначні.

...Другий Святвечір 1945 року був по-йорданськи лютий, в мене, тодішнього восьмикласника, замерзали сльози на очах і злипався ніс, проте це мені не перешкодило прийти пішки з Коломиї, де я вчився, в село Трач до батьків на голодну кутю: незважаючи на татове вільнодумство стосовно релігії, наша сім’я ревно дотримувалася християнських традицій.

Мати поралася в кухні, готуючи до столу медвяну кутю, пампухи й капустаї вареники, тато заносив до світлиці дідуха й покривав скатертиною встелений пахучим сіном стіл, я викручував корбою з криниці воду й повні відра заносив до стайні коровам; з лісу за Зрубом викочувався на небо криваво-червоний місяць, ще дужче сковуючи морозом повітря, й воно аж кришилося на скалки, осідаючи на дерева колючим інеєм; із урочища Волового долинав глухий рев вантажівок, які; розпорюючи темряву, прокрадалися лісовою дорогою до центру села, де, в сільраді, розташувався військовий гарнізон; сусідка Параска Марусина, яка першою ловила сільські новини, перебігла обійстя, стала на порозі хати й торохтіла півголосом, що в селі вже повно совітів, певне, будуть завтра

когось вивозити до Сибіру, бо приїхало щось аж п'ять машин, а на Солтисову гору підійшли наші, там, пане вчителю, заліг курінь Чарноти, то, може, й відіб'ють пай-дьошників; батько випроваджував сусідку за ворота й заспокоював її словами: “Буде, як Бог дасть”; він вернувся до хати, а я, хоч тривога добиралася до самого серця, викручував останнє відро з криниці, щоб занести на ніч до сіней, — коли враз різко заскрипіла хвіртка, чиясь дебели тінь перебігла подвір'я й увірвалася до хати; я полишив відро біля цямрини й побіг слідом за непрошеним гостем.

На порозі, обличчям до батька й матері, стояв військо-вик у незаперезаній шинелі з погонами лейтенанта, його розхристаний вигляд був геть несумісний з лютим йорданським морозом, — і я, поки усвідомив, що лейтенант звідкись панічно втікає й шукає в нас захистку, що він вельми нещасний, а може, й небезпечний у своєму розпачі, — просунувся до середини кухні, згинаючись під його ліктем, тоді озирнувся й, побачивши цілковите розгублення на обличчі вояка, пирснув сміхом; він мене затримав за плече й потягнув до себе, наче я йому був конче потрібен, й швидко заговорив, переводячи погляд то на моїх батьків, то на мене:

“Беда случілась у мене, хазяїн, я подночшовивал в ентотій лярви, што на опушке леса, а ваші обстрелялі дом, і я вискочіл. Оставіл там пістолет і ремень, пашлі своєво пацана, штоби пріньос, іначе мне каюк... Пашлі ево, хазяїн, век буду помніть!”

Батько накинув на плечі куртку, я зрозумів, що він сам хоче йти, й мене пройняв страх за нього: його ж затримують зі зброєю ті або ті й уб'ють, а я малий, хто там до мене чіплятись буде... Вивернувшись з-під руки лейтенанта й схопивши в сінях кожушок, я вискочив надвір та чимдуж почимчикував на Зруб, добре знаючи, де живе відома в селі повійниця.

Забіг до її хати: розхристана, в самій сорочці жінка скімлила зі страху, а я, нічого не розпитуючи, розгля-

нувся по кімнаті, уздрів на лавиці ремінь з кобурою, схопив його, заперезався ним під кожушкою й вибіг, тямлячи тільки одне: мушу швидко допасти додому, поки батько вийде шукати мене поночі; а вже почувися постріли на Солтисовій горі, й у відповідь заторохтів кулемет біля сільради.

Тоді я зрозумів, що потрапив у надто небезпечну ситуацію — опинився в зоні між двома ворожими силами, які на світанку почнуть зближуватися, а поки що сигналять одна одній пострілами, немов виповідають війну й погрожують неминучою завтрашньою смертю; та зона розділилася незримою межею між упівцями, які патрулювали Солтисову гору й Зруб, і чекістами, що зайняли центр села включно з моєю хатою, а я в цю мить наближався до тієї межі, я мусив чимшвидше добігти до неї, щоб не настигла мене смерть на упівському боці.

Страх пронизував моє тіло гірше студені, а крім цього ще й закрадалося в свідомість відчуття чиненої підлості — ніс же зброю своєму ворогові; ту думку я розпачливо відганяв, бо нічого іншого, як віддати револьвер власникові придумати не міг — потім, коли виросту, збагну альтернативу цьому гріхові, проте тоді таке розуміння було мені недоступне...

“Ти чого тут швендяєш?” — почувся з підлісної пільми владний голос, я зрозумів, що це н а ш, і стало ще страшніше, бо ж несучи ворогові зброю, й за це мені не минути кари; “Йду додому від вуйни Марії” — збрехав я, й полегшало мені від слів невидимого упівця: “Швидше, швидше прохोдь!”; я із зрадницькою втіхою перебігаю лінію фронту, й тут огортає мене спокій — на ворожому боці, з ворожою зброєю...

Я відчуваю, як тхне несусвітнім соромом глупа докшлишня ніч, бігом її перетинаю, нуркуючи в ній, мов у відхожій твані, і здається мені, що цей встид мене, як тільки побачу батька, який не осудить, бо що, що іншого я міг вчинити; і вже опиняюся на своєму підвір'ї, і вже бачу в освітленій проїмі дверей постаті батька і роз-

зброєного лейтенанта, які нетерпляче мене виглядають; батько, схлипуючи, обнімає мене, а ворог похапливо обмацує, знімає з мене ремінь із кобурою, і тоді вдаряє в саме моє серце, немов гаряча куля, ганебна похвала: “Молодець, пацан, молодець!”; він тремтячими руками заперізується й вибігає з подвір’я, щоб завтра вранці з цього револьвера вбивати н а ш и х; батько не випускає мене з обіймів, щасливий, що син живий, й не відає того, яким нещасливим й приниженим став раптом я... Й від цієї миті до кінця свого життя йтиму з невігойною раною сорому в душі, і навіть моя сповідь, яку я вимовлю колись в романі, навіть придумані мною три варіанти виходу із критичної ситуації ніяк не загоять тієї рани. За цю сповідь хвалитимуть мене читачі й критики, та ніхто ніколи не збагне того, що мій невольний гріх не буде мені відпущений — і чи зможу я коли-небудь вклякнути перед Богом до Святого Причастя?

***

За сім кілометрів від Жидачева в напрямку до межі зі Стрийщиною, поблизу села Руда, стоїть на високому плато віковичний дуб у вісім обхватів. Притлумлений громовицями, він ніяк не може набрати висоти й через це, мабуть, товщає вшир; чорні гілляки стирчать, немов обрубані руки, що волають до Бога о милість і пощаду. За віщось Господь невпинно карає дерево, а втім, мабуть, не він видумав покару для нього — сам дуб, на своє горе, вибуяв під семи вітрами й виставив себе на видному простогоні — дужий, незахищений і безсмертний. І не пишається він крислатою кроною на весь світ, хоч товщого за нього немає у всій околиці; штурпаки гілляк тліють від блискавок, і, певне, сам Всевишній дивується, як може деревина протягом довгих століть витримати таку наругу: випускає велет все нові й нові пагони на місці потрошеного галуззя, які в надії вижити вкриваються щовесни новим сталевим листям, яке всмоктує енергію сонця в могутнє тіло дерева — аби не згнуло.

Довкруг плато глибочаться зарослі бур'янами предковічні рови, зяють переплетені терновинням чорні паші гротів, які ведуть у моторошні підземелля, а що там у них — зітлілі кості, зброя, золото, — ніхто не знає, й збайдужілий до сивої історії люд не розкопує льохів, щоб утвердити свою вічність на цій землі; за ровами височать глинобитні вали, наїжені будяччям і дерезою, подекуди вишкірюються з них, немов ікла велетенських вепрів, кам'яні брили бастионів, й пасуться тут кози, а в низовині між валами й плато, на закожушеному м'якорунною отавою замчищі, бродять й мирно мукають корови.

Це все, що зосталося від величного помістя Івана Виговського, куди 1664 року за стараннями вдови Олени Статкевич було привезено з Корсуня тіло розстріляного поляками гетьмана, який полишив Україну на поталу безумному Юрасеві Хмельниченку. Й ніхто нині не знає, де похований Виговський: шукали його останків то в Скиті Манявському на Станіславщині, то в Христовоздвиженській церкві в селі Йосиповичі на Стрийщині, а в підземелля ніхто досі й не заглядав.

А я знайшов гетьмана в образі багатолітнього дуба, що стовбичить на високому плато над замчищем, понівечений і незахищений — як пам'ять про українського звитязця, як символ невмирущої України.

...Жовтневої дощової днини з'їхалися до Жидачева вчені зі Львова, Києва і Чернігова на конференцію — “Роль Західної України в історії Козаччини”. Чи то так збіглися події, чи організатори конференції наперед продумали, щоб цей захід промовив до правителів нинішньої України — який же історичний досвід маємо використовувати в сучасному політичному житті: Переяславської угоди 1654 року, яку так слухняно повторив президент Кучма 18 вересня в Ялті, а чи досвід Конотопської битви 1659-го, коли-то московська орда була на голову розбита козацьким військом під проводом Івана Виговського?

Яка ж бо аналогія! Не встиг Хмельницький присягнути Бутурлінові, як тут же посунули в Україну московські бо-

яри й воєводи; не встиг Кучма підписати Ялтинську угоду, як Путін звелів будувати дамбу в Керченській протоці на українській території. Ще не були підписані березневі статті в Москві, як зрадливий північний союзник посягнув на мозок України — Києво-Могилянську Академію; не встиг ще Кучма вибратися перед народом, що Єдиний економічний простір — то найзручніший шлях України до Європи, як Міністерство освіти Росії заявило про обов'язкове впровадження російської мови як другої державної у всіх республіках колишнього СРСР, а передовсім в Україні...

Тож звідки, з яких глибин нашої землі маємо чекати сучасного Виговського, який збив би московські апетити на нашу Незалежність? І як нам позбутися ренегатів — медведчуків, піховшеків, шуфричів, які нині загаласували про неминучий програш на виборах нашого національного лідера Віктора Ющенка? Коли ми встанемо з колін — так, як це вчинив свого часу гетьман Виговський?

Я знаю: мої риторичні питання нікого не розбудять. Але якби так в один голос заговорив весь наш народ!

І все ж боротьба проти своїх запродавців і зажерливих сусідів уже почалася. Бо ж не випадково з'їхалися до Жидачева вчені, щоб з'ясувати феномен чину Івана Виговського, й недаремно ми вирушили в похід до безсмертного дуба гетьмана.

А може, то вже розпочалися розкопки Великого льоху? Не знаю... Та напевне наступного року ми відсвяткуємо не 350-річчя Переяславської ради, як це нам запропонував Леонід Кучма, а 345-річчя Конотопської битви. І розпочнеться це свято в музеї Івана Виговського в селі Руда, що за сім кілометрів від Жидачева.

***

25 жовтня. Заспокійлива пора року, заколисування землі до сну, останній спалах живої природи, загнаного часом до межі небуття, — осінь.

У стані передсмертного розпаду вибухає вона найнесподіванішими барвами, ніби прагне в одному менті прига-

дати світові, якою була її врода протягом весни і літа — розтрачена на сотні днів. Ця дивовижна краса, скупчена у фокусі згорання, схожа на видіння спотуженого людського мозку в останню життєву мить, коли перед згасаючими очима проминає в картинах усе, що було наймиліше серцю — в одній секунді.

Ой не крийся, природо, не крийся, що ти в тузі за літом, у тузі... Ми восени такі схожі хоч крапельку на образ Божий... Вже осінь, і не повернеться кохання, вже осінь — як сумно на душі мені...

Роздуми, сповіді, осмислення життя, зласкавленість душі. Заходжу в осінній Винниківський ліс, як у свої літа. Мені назустріч ідуть безладною ордою сивостволи буки, з їх гурту вихоплюються найрівніші, мов пасхальні свічі, стовбури, байдуже обминають, посипаючи мою голову брунатним листям, й догоряють вгорі рудим полум'ям. Проміж їхні крони протискаються уверх лапатолисті клени, всмоктують у себе останнє тепло здобрілого сонця й палахкотять під синім плесом неба, мов степовий вогонь на вітрах; чахнуть у смутку модрини, струшують із себе чатиння, встеляють ним землю у прикорінках, щоб затримати до останніх хвилин дрібку тепла.

Проте намарно: повітря щомиті все більше студеніє, змовкає ліс, лиш де-не-де обізветься в його тихих глибинах забута пташка — як спомин літа. Зате невтомні дятли, готуючи бучину до зими, торохтять повсюдно, немов із кулеметів партизани, обстукують стовбури, виймають з-під кори довгими, мов змійки, язичками, підступні личинки, які заповзялися сточити дерева під час зимового змертвіння... Білочки заповідливо бігають по гілляках, несучи в мордочках буковий жир до своїх сховків; чмихає обтиканий листям їжак, шукаючи найзручнішого місця для зимового барлога, притьмом знаходить домівку в модриновому м'якому чатинні, і вже його не видно, вже сховався. Ліс покірно нишкне, щохвилини все більше оголюється, прозорішає, а з далини вже чутно зловісне каркання ворон, як смертний вирок життю.

Із світлою печаллю в душі заглиблююся в пущу, спинаюся схилами вгору, аби й собі допасти до сонця, що вже попеліє за рідким рядном перистих хмар; крізь просвіти між деревами все чіткіше проступає масивна голова Чортової скали, і мною оволодіває невтримне бажання зіп'ятися на неї, щоб іще раз, поки безлісний схил гори не вкрився білою габою й не засльозив очі сліпучою прірвою лижні, глянути на довколишній світ і востаннє увібрати в свою пам'ять його живу красу.

І вже я стою на гранітному бовдурі й поглинаю зором далекий обрій, проколений золотими хрестами львівських церков і готичними шпилями костелів, і сині озерця на Знесінні, й глибокі видоліни, закожушені жухлою отавою, а он внизу струменить ярмом білого бинда потічка, і я тішуся, що до них у свою пору ще вернеться весна, а молодість, а молодість... — і щемить моє серце з жалю за весняними вітрами й за своєю юністю, що була немов буря із громом, що була немов ніч на Купала — ще ж так недавно буяла моя весна!

Ще так недавно буяла весна, і я заходив у пробуджену природу, немов у чисті води, пойнятий схожим на плотське бажанням, що непомітно закралося в душу, — відкрити для себе щось несподіване й не знане досі; що б то мало бути і що то за жага?

Може, приніс її перший повів весняного леготу або ж розбудилася вона від сторопіння перед зеленим мевом розбрунькованої бучини; а може, скрадливе дзумкотіння бджіл над лісовим первоцвітом створило для мене мелодію, що рознеслася раптом у всі боки безмежного етеру в пошуках слів, які б тій мелодії найкраще пасували? Або ж то пара білдокрилих метеликів, які вилетіли напровесні в шлюбний політ і зникли у високості безколірного неба, залишили мені образ мрії, схожої на передчуття першого кохання? А може, стривожило мене вперте кування зозулі, і я, забобонно рахуючи удари лісового дзигаря, втямкував, що час летить нестримно і так небагато віділено його мені — через коротке літо до осені, яка ось

нині запанувала в моєму світі й скрадливо постукала у ворота? Яка ж то врешті спонука втелющила в мою свідомість таємничий потяг до створення власної мелодії, схожої на весняну так, як гуцульська сюїта професійного композитора — на космацьку коломийку?

Що ж бо то сталося на моїй весні, звідки пролунав поклик моєї невідступної долі, і я, забувши про все на світі, помчав у літо стежками пошуків нереального, проте відчутно зримого життя, яке гарячково реалізував потім у книгах, і ніщо не могло зупинити мене в бігу на голос всепереможного гону, як того рогача, що мчить крізь хащі на рев олениць: незважаючи на небезпеки перед невдачами і невмінням, я похапливо збирав протягом своєї весни і всього літа слова й думки, немов скнара розсипані перли, поки не став цілком підвладний тій солодкій і тривожній силі, яка називається творчістю.

Чи це сталося тут, у Винниківському лісі, прошибленому першими повіями весни, просяклому запахом липких блідо-зелених листочків, що сміливо розірвали коричневі кожухи бруньок, духом рясту й рожевих медунок, прілістю торішнього листя, покликком зозуль, — не знаю... Коли-то вперше я відчув радість творення й промовив натхненно: “Весно, що за чудо ти твориш в моїй груді? Весно, ти мучиш мене...”

А було це таки навесні.

...Стою нині на вершині своєї скали й з утішним сумом споглядаю, як осінь заколисує землю до сну.

Безгоміння і сум. Безгоміння і сон...

Тільки зірка упала.

Ой там зірка десь впала, як згадка,

Засміялося серце у тузі!

Плачуть знову сичі... О, ридай же, сріблій:

Ходить осінь у лузі.

(Павло Тичина)

2 листопада. Якби в Керченській протоці й не застряг крихітний піщаний острів Тузла, то його, мабуть, треба було б видумати — для того, щоб сучасна російська імперія, яку Чубайс вельми ніжно назвав “ліберальною”, змогла остаточно переконатися, що Україна не залежна і не слухняна постколонія, з якою можна поводитися так само, як із її президентом Кучмою, що молода держава готова постояти за себе — і таки зупинився агресор за сто метрів перед українсько-російським морським кордоном, побачивши увіч, без біноклів, сувору заставу наших прикордонників, обгороджену протитанковими їжаками: мусив зупинитися беззубий хижак — на грані спалаху війни.

Такої одностайності політиків і всього народу, виявленої керченським лакмусом, Росія не сподівалася, та й сам президент України, який, без сумніву, змовлявся з Путіним під час потаємної зустрічі на острові Бірючому про передачу Москві азовського морського коридору, — не чекав. Він легковажно в час найнебезпечнішої кризи в українсько-російських стосунках виїжджав то в Ліберію, то в Бразилію, аж поки народні депутати не заявили на сесії, що Кучма повинен там залишитися назавжди. Тоді він нагло прилетів до Києва й виступав по телебаченню як рятівник держави.

Нині йдуть переговори між українським і російським міністрами закордонних справ, і хоч ніхто не може передбачити переговорних результатів, — зрозуміло лише одне і найсуттєвіше: так званий Єдиний економічний простір — ярмо, яке Путін з Кучмою налаштувалися надіти на шию України, ніколи ратифікований не буде. І в цьому наша велика перемога.

Бунт проти кучмівсько-медведчуківського режиму, що розпочався 25 вересня у Львові позачерговою сесією обласної Ради, як і передбачалося, розкотився по всій Україні багатолюдними форумами блоку Віктора Ющенка. Влада розпачливо бореться з народом: не дає “нашоукраїнцям” приміщень, відмикає світло, провокує сутички, свавільно використовує для антиукраїнської пропа-

ганди державні канали телебачення, а 30 жовтня зірвала проведення форуму в Донецьку. Та дарма — народ масово виступив на політичне ристалище, і вже ніхто не в силі його зупинити.

Як будуть розвиватися події в останньому році перед виборами, важко передбачити, та сумніву не маю, що ми переможемо і рівно за рік оберемо українського національного Президента, і буде ним наш лідер Віктор Ющенко.

Про це засвідчив двадцятитисячний здвиг народу у Львові під стінами будинку держадміністрації в день 85-ї річниці листопадового зриву — 1 листопада.

Нема вже такої сили, щоб змогла здолати народ, який втретє і остаточно на цьому самому місці вирішив узяти владу в свої руки й вимести антиукраїнське сміття з нашої землі!

...Мені інколи закидають апологети нинішньої влади, що я у своїй публіцистиці, а теж у виступах надто різко висловлююся про українського президента і його команду.

Адже у всіх цивілізованих народів прийнято визнавати державними символами Герб, Прапор, Гімн, а теж Президента, і вшановують їх на письмі заголовними літерами, — чому ж я ніяк не можу себе примусити виводити на папері державний титул Леоніда Кучми з великої букви, чому не тільки я, а й народні депутати у своїх офіційних промовах та виступах називають його московським лакузою, злочинцем, зрадником, а владу Кучми — антинародним режимом? І що дивно: ця лайка не чіпляється його, наче й не ображає, й непошанівок він сприймає ніби йому належний і заслужений. Це ж парадокс: будь-який президент будь-якої держави подав би на несправедливих хулителів скаргу до суду або ж, не вмючи відмитися від справедливих звинувачень, подав би у відставку...

Так ні! Народ на мітингах і форумах волає “Кучму — геть!”, й ці безнастанні вимоги немов би вивищують його над усіма президентами в світі рекордністю зневаг: ніхто з європейських керівників ще не отримав стільки образ, нікого так щедро не ганьбив власний народ, ні один ще не

знавав подібного бойкоту на міжнародних форумах — одного разу дійшло навіть до того, що перед розміщенням за круглим столом було замінено англійський алфавіт на французький, бо хтось із європейських керманічів не побажав сидіти поруч з Кучмою — головнокомандувачем війська, яке збиває чужі пасажирські літаки, заганяє ракети в димарі своїх громадян, а український державний полігон орендує іноземцям для випробувань невідомої зброї, після яких полишаються на землі глибокі вирви, а повітря заражується невідомою речовиною, через що хворіють сотні дітей; з політичним авантюристом, який вимучує свій народ безкінечними пропозиціями щодо змін у Конституції, аби тільки залишитися хоч на краєчку влади й зберегти імунітет перед можливими звинуваченнями за розкрадання його сім'єю і кримінальним оточенням державного скарбу; з унікальним політичним діячем, який пропонує сусідній державі державу власну в заставу за владу й при тому, невинно посміхаючись, докоряє Москві за “нечемність”, коли-то вона на очах у всього світу добирається до українського острова Тузла в Керченській протоці; з державним керманічем, який під час найгострішої кризи в країні виїжджає за кордон, а потім, спонуканий одноставним супротивом депутатів і народу, повертається в свій край, як рятівник, й за поведінкою якого невідступно стежить не передбачений Конституцією сатрап Віктор Медведчук, котрому депутат Сергій Соболев нагадав з парламентської трибуни про колишню співпрацю його батька з фашистами...

Одне слово, подібних звинувачень не мав ще жоден президент в Європі, і яка ж ганьба: Кучма ще й пишається перед світом, що він один-єдиний спроможний витримати таку наругу, а отже, сильний єсть і у своїй непоступливості унікальний!

То як я можу бути поштивий до такого президента і до такої влади, яка, морально розкладена й до краю скорумпована, агонізує у брехні й обманах, — і ми могли б втішатися тією агонією, якби вона не загрожувала Україні кровопролиттям, а опозиціонерам — атентатами.

Стоїмо на порозі останньої битви за нашу Незалежність, й буде вона жорстокішою за бій з комунізмом, оскільки за нинішніми ренегатами стоїть не скомпрометована комуністична партія, а напіврозвалена, проте ще сильна російська імперія, яка є страшною у своєму панічному страху перед остаточним розпадом.

Й тому ми нині виходимо на всеукраїнські форуми національно-демократичних сил й під бандерою нашого національного лідера Віктора Ющенка згуртуємо сили з вірою в перемогу, яка прийде в Україну рівно за рік — у 86-ту річницю листопадового зриву.

З нами народ і з нами Бог!

...Такі думки я висловив учора на велелюдному форумі, який відбувся на Губернаторських валах перед будинком обласної державної адміністрації.

***

14 листопада. Вернувся з Луцька — у Волинському університеті відбулася презентація мого вже досить оклепаного роману “Вогненні стовпи”, і я ще раз втішився незгасаючою його популярністю.

Та не про це хочу повести мову: подорож на Волинь повернула мені один день моєї молодості й на хвилику пригадала той мент, з якого розпочалася моя невпинна багаторічна праця над циклом історичних творів, п’ятнадцятим і останнім з якого є мій роман про УПА.

Від того дня минуло більше як тридцять років. На той час я вже пережив успіх і погром моїх “Мальв”, розправу цензури над другим історичним романом про Петра Калнишевського “Журавлиний крик”, і я опинився серед проскрибованих авторів, яких не друкують. Та ще не встигли мені опуститися руки, ще не встиг я піддатися глибокій депресії і знеохоченню, як прийшов на порятунок мій мудрий старший приятель — славний фольклорист Григорій Нудьга. Він переконав мене, що можна писати і “в шухляду”, що в умовах тотальних заборон необхідно це робити, адже тільки ненаписані твори ніко-

ли не побачать світу, а треба їх підготувати, бо ж більшовицька тюрма не вічна.

“З чим прийдеш до читачів, коли вже можна буде? — наполягав Григорій Антонович. — А ти вже опанував каліграфію романного письма, тож берись за вельми потрібну роботу: ні в школах, ані в університетах історії України не викладають, історіографія закрита у спецфондах, молодь виростає у безпам'ятстві, а ти відтвори нашу історію хоча б у десяти романах — й подякує тобі колись український нарід”.

І так почалася, а точніше — продовжилася моя сорокалітня праця в історичному жанрі: я взяв старт від останньої битви за Олеський замок 1431 року, а написані і ще не написані романи вкладалися потім у послідовний хронологічний ряд, який ось нині закінчився “Вогненними стовпами”.

Для роману “Черлене вино” про битву за Олеський замок спотребився мені один історичний епізод, а саме З'їзд європейських монархів, який відбувся в Луцькому замку 1429 року, і я поїхав на Волинь сповнений молодечої енергії й невтримної жадоби до праці.

Сьогодні їду вдруге — ще не зовсім остиглий і так само, як колись, спраглий вражень і діяльності. Перетинаю волинські поля, переліски, села й містечка та люблюся синявою цього благословенного краю — тут повсюдно панує синій колір: озера, річки, стави, небо, навіть стіни хат побілені на синьо, й віконні рами сині й шильди на крамницях та установах мають синє тло — достоту як у поезіях мого однокурсника Петра Маха: “О синьоока, волошкова рідна Волинь моя!”

А вони — волинські поети Петро Мах і Сашко Богачук — зустріли мене на автостанції, повели в Луцький замок, й ті враження від старовинної литовської фортеці лягли потім у розділ “Привиди в Луцькому замку”.

Після кількогодинної втомливої екскурсії мої друзі запросили мене на вечерю в літній ресторан “Зелений гай” — о, ми були тоді ще молоді, любили погаморити за чар-

кою й до дівчат уміли позалицятися! Ми зайняли павільйон, замовили вечерю й вийшли прогулятися в лісок — і я сказав уголос приятелям: “Дозвольте розплатитися нині мені, я при грошах!” І не встигли ми випалити по цигарці, як три дівиці, які зачули мій гоноровий вигук, вмить зайшли до альтанки й одна безцеремонно протарабанила до подруги: “Вибірайте кому какой чувак подходить, а квартиру я беру на себя!”

У Петра засвітилися очі. Сашко, позирнувши на мене, багатозначно хмиркнув, та я, надміру обережний у кавалерських справах, категорично заявив, що нам доведеться поміняти павільйон. Дівиці хором защебетали, затримуючи нас, однак Сашко, побачивши мою непоступливість, сказав: “Ухадіте, дівочки, ви нам не нравітесь...” О, як пирхнули вони, як надулися, проте повиходили з альтанки й одна кинула погордливе: “Красавчікі подтоптанніє!”

Посиділи ми тоді втрьох до ночі, наговорилися, насміялися, побраталися, намріялись, хоч кожен знав, що наші творчі задуми можуть виявитися марними — над усіма тяжів дамоклів меч жорстокої цензури... Де ж ті роки, коли ми ще зовсім не були підтоптані й на нас заглядалися жінки! Сьогодні Сашка вже немає на світі, Петро тяжко хворий, ну а я, з ласки Божої, ще гасаю по світу...

Тяжке то було верем'я — ми жили в дикому абсурді, з нами нещадно розправлялися більшовицькі інквізитори, однак — чи то молодість так важила? — неволя в нас викрешувала оптимізм, ми п'яніли від праці з вірою в її потрібність, й додавало нам охоти до життя відчуття козацького побратимства.

Зі смутком спостерігаю нині, як звужується коло моїх друзів: одні відходять навічно, інші завчасу поринають у самотність, і я теж почав усе більше полюбляти тишу: часто здається мені, що все вже переговорено, все зроблено, що вищого рівня у своїй праці я не досягну, й деколи стає страшно, що не матиму чим заповнити час, який ще мені залишився...

Та найбільше мене турбує сьогоднішній літературний процес. Я похапливо читаю все, що з'являється нового

на книжкових полицях й пильно прислухаюся хоча б до відгону воскресних дзвонів, які б провістили нову літературну епоху... Та дарма: велику літературу розбуджує великий час, а наш час здрібнів. Я бачу непосильні потуги сивочолих аксакалів, до яких належу вже і я, — сказати нове слово, рівносильне колишнім нашим майстершкам. І чи то бракує старим авторам здоров'я, чи не спроможні вони зрозуміти віяння нової епохи — старі творці у відчаї заповнюють нестерпний у своїй тягучості час повторами, немов знуджені в тюремному безчассі в'язні — завченими молитвами... А великоднього хору літературних дзвонів ще не чуто — іноді пролунає десь один, другий та й затихнуть... Не сприйміть за блюзнірство, мої дорогі читачі, те, що зараз скажу: я люблю життя, боюся смерті, однак заздрю великому письменникові Володимирові Дрозду, який цими днями увійшов у вічність, не встигнувши залишити читачам старечого непотребу.

Ох, той новітній штамп, який нині пройняв, мов метастази, творчість і молодих, і старих письменників? Колись, за сталінських часів, панувала в творах вимушених і добровільних нездар ось така схема: "Ти віриш, мій коханий, у комунізм? — Вірю! — Тоді я твоя!" А сьогодні майже всі автори, без огляду на вік, мусують хоч і новітній, проте рівноцінно безглуздий штамп: чесний муж потрапляє в притон мафіозів, где неминучої смерті, однак його рятує мобілка, захищена якимось чином у матні, він дає про себе знати світові, й тоді настає неминучий геппі-енд: його визволяють сучасні сміливі ковбої!

Ось так — на різних художніх рівнях — розробляється подібна нісенітниця у творах Кокотюхи, Кононовича, Андруховича, Яворівського й навіть у знаменитого майстра роману Павла Загребельного.

І думав я, їдучи на Волинь, про Юрія Андруховича. Колись я до безтями був захоплений його "Московіадою": зухвала умовність, авторська сміливість, безмежна фантазія, досконалий стиль художньої фрази й сучасне бачення московського тоталітарного абсурду. А ось

щойно прочитав його останній роман “Дванадцять обручів” й уздрів у ньому дбайливо розроблену “мафіозну” схему, яка вже набила читачеві оскому. Текст роману свідчить про неабияку майстерність автора, а ось що промовляє до мене цей об’ємистий твір, крім детективного пшику, сказати важко. Хіба що повсюдно вчуваю незрозумілу авторську нехоть до галичан, відому ще з Андруховичевої публіцистики, в якій письменник, повторюючись за академіком-русотяпом Михайлом Погодіним, назвав Галичину доважком до Європи і вигадкою австрійських політиків... І ще для затравки автор розсипав по тексту перли брутальної лексики, яку повторити мені невміч, — чи не для того Андрухович так ретельно споганив українську мову, щоб вона нічим не відрізнялася від мови московитів у романі “Московіада”? А старання автора стали вже відчутні: після презентації “Дванадцяти обручів” у Львівському університеті студенти, від яких я ніколи не чув вульгарщини, враз заговорили брутальною лайкою в присутності дівчат. А чому б і ні — коли це дозволено їхньому кумирові?

Та є в романі знаменита вставка — повість про Богдана-Ігоря Антонича, і я не розумію, чому Ігор Калинець так озлився за неї на автора? Юрій Андрухович на підставі Антоничевих “Ротацій” вивів зовсім несподівану біографію поета, здер з нього сусальну позолоту й змалював образ великого й трагічного співця, який міг вирости тільки у Львові — в цьому унікальному урбаністичному середовищі. Може, для цієї вставки й писався весь роман? Однак я волів би на всіх чотирьохстах сторінках побути з Антоничем, а не з випадковими людьми, які щось про нього знали. Ще про товариство... А таки живуть і нині традиції письменницької дружби! Вже ніби й на ладан дихає наша Спілка письменників, а ось адміністрація президента задумала перед виборами до решти розтоптати нашу громаду: затіяла фарс — створення нової Спілки під керівництвом якоїсь — ну справді якоїсь — Наталії Околітенко, яка б мала замінити доброго органі-

затора Володимира Яворівського — ідеолога блоку “Наша Україна”. Й сталося закономірне: письменники, які зберегли свою честь, вступилися за голову Спільки й вигнали авантюристів на всі чотири вітри...

Нова епоха щойно народжується в муках, й прославлять її колись щойно народжені літератори. Я вірю в це.

А мій автобус мчить і мчить по неозорих просторах синьоокої Волині, й розсіваються по них мої думки. Хоч би одна зійшла...

***

Не хочу закінчувати першої книги свого нещоденного щоденника новорічною промовою Кучми, яку він зчитуватиме з монітора з міною стражденного пророка. Сподіваюся, що наступний Новий Рік привітає інший президент, і я знаю його ім'я. Й тоді закінчиться соромотна епоха чужих правителів у нашій державі. Хай в цьому нам допоможе Господь!

Останній акорд цієї книги присвячую славній даті — 100-літньому ювілею Миколи Колесси, який відсвяткувала наша громадськість 6 грудня 2003 року. Говоритиму про улюбленого Маестро так, як він бачився мені зблизька протягом півстоліття.

У затишному провулку Марії Конопницької, що з'єднує дві міські магістралі — вулиці Костя Левицького й Зеленої, стоїть старий класичний будинок №10, на фронтоні якого бавляться четверо амурчиків. Другий поверх цього гмаху займає простора квартира видатного українського композитора, наймолодшого із славного роду Колессів — Миколи Філаретовича.

Щоразу, коли проходжу цим провулком, діймає мене поштивий тремт, а теж неабияка гордість і навіть незгадуваний подив, бо як так могло трапитися, що в 1948/49 навчальному році я, безсеребрений студент, і така ж безприданниця моя сестра Наталка мали щастя протягом року мешкати в окремій кімнаті цієї квартири, яка нині є робочим кабінетом шановного Маестро.

Був то тяжкий післявоєнний час, пік більшовицького терору в Галичині, й ми із сестрою буквально втекли із села Трач Коломийського району, де наш батько працював учителем і з дня на день чекав вивозу в Сибір, оскільки наш брат Євген, полонений упівець, відбував каторгу у Воркуті. Ми доволі легко вступили — я в Університет імені Івана Франка, а сестра в Сільськогосподарський інститут, і тим самим сховалися у Львові від депортації, яка, зрештою, з волі Божої минула нашу сім'ю.

Приїхавши вранці до Львова, ми цілий день, облюбивши собі вулицю Личаківську, ходили від будинку до будинку, напитуючи квартиру, та ніхто нас, надто скромно одягнених, не приймав, аж поки не зглянулася над нами одна милосердна пані, яка жила у двокімнатному помешканні й мала маленьку дитину. Вона впустила нас переночувати: видно, ми їй сподобалися й розбудили в неї співчуття, бо на другий день пані подалася до міста вивідувати для нас квартиру.

Не пам'ятаю прізвища тієї доброї господині, та видно, походила вона “з доброго дому”, як кажуть галичани, бо ввечері прийшла втішена й сказала, що прийме нас на квартиру професор Колесса.

Моєму здивуванню, а теж страхові не було меж, бо хто не знав тоді гучного імені талановитого композитора та ще й сина вченого фольклориста Філарета Колесси, праця якого “Українська усна словесність” була однією із моїх настольних книг, коли я готувався до вступу в університет.

Проте мої побоювання були даремні: нас зустріла ласкава і дещо стримана пані Колессова, вона ніби виправдовувалася перед нами, мовляв, “мусимо потіснитися, оскільки люзьних грошей нині ні в кого немає, а ви будьте як дома, бо, як дивлюсь на вас, ви добре виховані діти”.

І так ми замешкали в домі славного Маєстро. Самого професора побачили аж за кілька днів — він працював у Консерваторії, а вечорами без упину музикував за фортеп'яно в кутовій кімнаті й здавався нам відлюдником. І

як ми були приємно вражені, коли врешті прочинив двері до нашої кімнати господар — невисокий енергійний чоловік з чорною мефістофелівською борідкою, приємною усмішкою на устах і запитав: “А як маються мої пожилі?” І з тієї хвилини ми з сестрою зовсім заспокоїлися й стали почувати себе справді як дома, а ще візит професора дав негласний дозвіл забігати до нашої кімнати трьом його донечкам, чарівним янголяткам, які мали незвичні для нас імена: Ксеня, Харитя і Соломія.

З дітьми ми швидко подружили, та найбільше я собі вподобав середульшу шестилітню Харитю, часто брав її на руки й говорив професорові: “Це моя наречена”, — на що Колесса відповідав, радо вступаючи в гру: “Не мав би нічого проти, не мав би нічого проти!”

Забіжу трохи вперед. Приблизно за десять літ, коли після відрахування з університету я встиг уже відбути чотирирічну службу в армії й нарешті закінчував навчання в моїй альма-матер, побачив її, Харитю... Щоліта під час вакацій я мандрував горами й одного разу забрів до столиці Гуцульщини Космача. Минаючи віллу Колесси, зустрів біля воріт паню Колессову, яка разом з високою білявою дівчиною вибиралася на прохід. Підійшов до них, привітався. “А це моя Харитя”, — представила мені свою дочку пані Колессова, і я сторопів, не вірячи в можливість такої метаморфози: переді мною стояла юна красуня — а носив же її колись на руках, і вона обіймала мене за шию! — тож я спаленів і не спромігся промовити до неї й слова, й тільки забреніли в глибині свідомості мої колишні жартівливі слова: “Це моя наречена”, — однак тих слів, навіть під загрозою смерті, я не зміг би тоді повторити, хоч, як пам’ятається мені нині, дуже бажав їх вимовити...

Звуки фортеп’яно в крайній кімнаті спочатку заважали нам з сестрою вчитися, та згодом ми до них звикли, тільки я, тоді ще зовсім не посвячений у секрети творчості, в ту незмірно важку й виснажливу працю творця, дивувався і навіть у душі посміювався: чому композитор цілі вечори підряд повторює одну і ту ж музикальну

фразу, чому зупинився на ній, ніби не може здолати неприступного бар'єру між нею і фразою наступною? Що трапилось, що заважає йому, — думав я, — що все повторює одні й ті ж такти? Та врешті композитор переступає той бар'єр — і звучать звідкись знайомі мені нути; виливаються вони в несподівано нову музику, яка до болю крає моє серце, я чую в ній затаєний і такий милий мені гуцульський мелос — і разом з композитором святкую його перемогу. Музика стихає, гримлять двері крайньої кімнати, і в коридорі лунає бадьорий голос Маестро — то він ділиться своєю втіхою з дружиною: “Нарешті, люба, нарешті!”

І так мені випало бути свідком створення однієї із гуцульських сюїт Миколи Колесси — чи кожному випадає в житті подібне щастя?

Одного разу прийшло до нас з Наталкою велике свято: професор запросив на концерт симфонічної музики — оркестром диригував він сам. Ми не впізнали нашого господаря: на подіумі стояв не той ввічливий інтелігент з хвилястим волоссям, чорною борідкою й незмінною привітною усмішкою на устах, а демон, який ніби злітав, порваний батутою, в повітря; рівно укладені кучері розвихрилися, немов від шаленого вітру; своєю волею диригент покоряв оркестрантів, й вони видавали музику в тих модуляціях, які творив тут же, за пюпітром, Маестро... Спостерігати таку перемену звичайної людини, яку бачиш щодня, було важко, страшно і радісно!.. Згодом я бував на концертах учня Миколи Колесси — Степана Турчака й щоразу бачив у його особі вчителя, можливо, у вищій градації творення.

Оскільки ми почували себе на квартирі Маестро як удома, то запрошували в гості товаришів, найчастіше Івана Денисюка, Андрія Скоця й Дмитра Павличка. Компанія була гамірлива, ми весь час сперечалися, й часом мені здавалося, що професор з цього незадоволений. Сумніви розвіялися набагато пізніше — коли в актовому залі Університету відбувалася моя презентація як лауреата Шев-

ченківської премії 1985 року. На моє свято прийшов Микола Філаретович, який у своєму виступі сказав: “Мій молодий колега (а я вже був тоді зовсім не молодий) мешкав у мене на квартирі, й до нього часто заходили товаришів. Я не раз чув їхні голосні розмови, і ви знаєте, про що вони дискутували: про літературу й тільки про літературу! Тому й маємо нині з них досить поважних письменників і вчених”.

Ми з сестрою прожили в професора Колесси один рік. Мене відрахували з університету “за антирадянську поведінку”, і я пішов служити в армію, а сестра знайшла нове помешкання.

Проте наше приятелювання з професором ніколи не припинялося. Я насмілювався приводити до нього на прослуховування своїх учениць-співачок, коли ще працював учителем у містечку Щирці біля Львова; Маестро запрошував мене на свої концерти, й теж ми разом сиділи в ложі оперного театру, коли йшла прем’єра опери Богдана Янівського “Олеська балада”, лібрето до якої написав за моїм романом “Черлене вино” Роман Кудлик. Колесса висловлював при мені свої зауваження, на яких я, зрештою, мало визнавався... А одного разу я наспівав йому стародавню весільну мелодію “Чому не прийшов, як місяць зійшов”, професор захопився нею й зробив обробку пісні, яку потім виконувала на концертах Марія Байко. Незабутнім для мене було моє гостювання в Колесси у тій самій кімнаті, де колись я мешкав із сестрою: професор прочитав мій роман про Січове стрілецтво “Бо війна — війною” й запросив мене до себе, щоб дати кілька порад, що їх варто б урахувати при перевиданні твору. Поради виявилися вельми цінні: професор сам був свідком описуваних подій, і я дивувався з його чіпкої пам’яті.

Десять років тому, коли громадськість Львова вшанувала 90-річчя видатного композитора, я взяв слово на цій академії: “Шановний ювіляре, — сказав я між іншим, — мені щойно хотілося привітати вас на вулиці, коли ви йшли до театру, та, на жаль, не міг вас наздогнати”.

Проте літа брали своє, й недавно на святкуванні ювілею Соломії Крушельницької в музеї її імені професор Колесса, якому вже важко було підніматися з крісла, поманив мене до себе пальцем і мовив жартома:

“Напевне, щось дуже велике пишете, що я вас давно не бачив”. Та я, звичайно, не сказав йому, що не моя в цьому вина...

Дорогий Маестро, я завжди просив Бога, щоб Ви діждались нинішньої дати, а сьогодні молюся за Ваше здоров'я. І, звичайно, не можу в день Вашого славного ювілею висловити тривіальне побажання — “Живіть до ста літ!”, бо цей поважний віковий рубіж Ви вже щасливо переступили. Скажу лише: “Тримайтеся міцно, я Вас глибоко шаную і люблю — мого господаря, метра, старшого приятеля, якого я мав щастя пізнати рівно п'ятдесят шість років тому”.

Хай цим віншуванням славному митцеві закінчиться трудний 2003 рік і перша книга мого щоденника. Знаю, наступна книга не ряснітиме світлішими, ніж ця, сторінками — нас чекає складний час боротьби за українську Україну, проте вірю, що і я, і Маестро Микола Колесса дочекаємося нашого справжнього національного свята.

2004 рік

2 січня. На Новий рік випав перший сніг, і його чиста білота вивела мене на світло з гнітючої сірості схожих на полярні вечорів, які щоденно западали зразу після обіду, і я, піддаючись зморній депресії, спричиненій короткоденням, згадував свою колишню різдвяну подорож до Євгена у Воркуту, коли він там перебував уже на вільному поселенні, й я, насилу витримавши кілька діб щирої братерської гостини у безперервній темноті, втікав на південь, наче із тюрми в'язень, й у Котласі зазнав невимовної радості, побачивши на обрії сліпучо-червоне кружало сонця, яке засвідчило, що ніч не вічна...

Нинішній новорічний снігопад вважаю добрим знаменням: політичне життя в минулому році було сірим і мерзким, як цей розквацянний затяжною осінню світ, — та врешті вибілівся він зимовим петльованим борошном, й незабаром сонце почне виписувати все вищі й вищі параболи по небу, сіючи на землю тепло, і я вихоплюся із твані песимізму, немов із безсніжної темряви, віруючи, що Новий 2004 Рік принесе в Україну добрі зміни.

Минулий рік закінчив свій марш під моторошні барабани терористичних вибухів у Ставрополі й Москві. Як на мене, їх було явно забагато — хтось перестарався... Хто б то? Чи не повторились ті самі імперські витівки збузувіреного президента Росії Путіна, що й перед другою чеченською війною, коли злітали в повітря житлові будинки в Москві й це було списано на Чеченію, з якою треба негайно покінчити? Бо чому зразу після грудневих терактів, навіть не витримавши благопристойної паузи, висунув Путін вимогу організувати спільні збройні сили СНД проти терористів? Такий знайомий почерк! Єдиний економічний простір із спільною валютою, Тузла, маніячна ідея ліберальної імперії і врешті, для здійснення імперських задумів, — спільна армія!

Хтось може мені заперечити — як же це російський президент може так холоднокровно нищити своїх людей? Звичайно, це мої догадки, але якщо мовити про Росію — то можна й повірити. Москва ж ніколи не жаліла власного народу, Москва сльозам не веріт! За божевільну ідею новітньої імперії правителі Росії можуть знову залити кров'ю півсвіту...

Не відстає від свого сюзерена вірний його васал — малоросійський холоп Леонід Кучма. Звісно, він не настільки сильний, щоб міг погрожувати світові, проте ревно дбає, щоб після своєї останньої каденції зарезервувати собі у вимріяній ліберальній імперії тепле місце, а державі, яку він, на наше горе, очолює уже десятий рік, — вічну колоніальну залежність від Москви.

Кучма не грає м'язами, як культурист Путін, бо вони в нього слабенькі, проте він намагається залякати Україну перед можливістю втрати московської опіки, взявши на себе функцію Піфії. На останній у минулому році прес-конференції Кучма прорік, що наступні вибори українського президента будуть страшні. Не уточнив, правда, для кого — страшні, проте кожному зрозуміло, що найдужче боїться він сам, адже добре знає, що чекає його, позбавленого влади, й напевно міражаться йому привиди якщо не румунського чи іракського диктаторів, то у всякому разі щоденно бачить скисле обличчя сербського екс-правителя на допитах у Міжнародному суді.

Чого ж бо варті слова першої особи держави і чи наважився б навіть найостанніший коронований абориген племені лумба-бумбу кинути на свій народ подібне прокляття: "Якщо 23 грудня не буде прийнято таких змін до Конституції, щоб парламент обирає президента, то на державі Україна буде поставлена крапка!" Одне слово, Україна — це я. Людовик XIV!

І вже продажний Конституційний суд України дає Кучмі зелену вулицю до обрання на третій президентський термін, і в заблокованій опозицією Верховній Раді провладна більшість влаштовує фарс: голосує руками,

нараховує 276 голосів — у той час, коли на засіданні такої кількості депутатів і не було. Від усіх фракцій!

Пане Кучма, я не Глоба, проте зважусь напроорочити, що вас утрете не виберуть при вашому майже нульовому рейтингу. Й коли на пропрезидентській банді та вас самих буде нарешті поставлена крапка, аж тоді розпочнеться будівництво української України!

Новорічний сніг вибілів світ... Я знаю, що 2004 рік буде важкий, але й білий та світлий. Й те, що віщує нам невдачу — тринадцятий рік Незалежності, високосний рік і рік Мавпи — є провістям великої перемоги. Все відбудеться від супротивного. Та якби навіть сталося лихо й наш народ не зумів би обрати свого Президента — навіть тоді крапка буде поставлена на ворогах незалежної України. Така воля історії.

***

10 січня. Але — про літературу. То моє дихання, і я без неї, як дельфін у сітях, який без повітря гине в глибинних водах. Так і я втрачаю свою сутність у тенетах чистої політики.

Та чи тільки я? Вже немає нині Івана Драча — оригінального поета, Володимира Яворівського — цікавого прозаїка, Павла Мовчана — витворного модерніста; перемінилися вони в політиків і вже не в силі стати літераторами, мов ті приручені в лісництві рогачі, котрі ніколи не повернуться в лісові нетрі. Тільки Дмитро Павличко, вивільнившись на старість від дипломатичних обов'язків, вибухнув раптом вулканом високої поезії.

Минулий рік був для мене, як письменника, вельми успішний: я отримав поважну премію від американських меценатів Омеляна й Тетяни Антоновичів — “за вагому творчу працю, сповнену національної гідності у важких умовах політичної дійсності” й львівську обласну премію імені Богдана Лепкого за роман-диалогію про Руську Трійцю “Сполохи над пустирем”, спору частку якої віддав на видання книг молодих письменників. Нагороди ці

прийшли до мене напередодні мого 75-річчя і 50-річчя творчої праці, і я приймаю їх як чесно зароблені, й надихають вони мене до подальшої праці.

І ось я здав до видавництва “Літопис”, в якому торік вийшли в світ мої “Вогненні стовпи”, філософський твір “Через перевал”, яким вивершую, мов шпилем, п’ятнадцяти томний цикл моїх історичних романів. Й зупинився я, немов серед води: а що далі робити, коли Бог дав мені ще трохи життя і здоров’я?

Й моя письменницька доля таки зласкавилася наді мною: не встиг я запасти в нудьгу, від якої недалеко до депресії, як ні з того ні з сього зав’язалася в мене дискусія з Ніною Бічуєю й просвітянкою Адріаною Огорчак, яка вже багато років досліджує українські родоводи: а чому ніхто, ніколи й ніде не звертається до історії селянських фамілій, адже майже вся наша інтелігенція вийшла з села — й ніхто з нас, і я в тому числі, не знає свого родового дерева глибше, ніж до третього коліна. Хто проникне в таємницю віків, у яких зародився перший корінець того чи іншого роду?

І прослалася раптом переді мною незвідана просторінь такого близького й водночас маловідомого мені гуцульського життя, про яке знаю хіба що по одробинах з досліджень Оскара Кольберга та Володимира Шухевича, а ще із художніх трансформацій Гната Хоткевича й Михайла Коцюбинського.

А прецінь кожне гірське село завше складалося з одного або кількох родових кланів, тих міцних сімейних держав, які — коли жили між собою в мирі, а коли й ворогували; займалися вони гуртами — й до інших робіт не мали права прилучатися, — деревообробним, соляним або тваринницьким промислами, фізично дужі йшли в бокораші; хтось багатів, а хтось пролетаризувався на цих роботах, одні ставали газдами, а інші — опришками, одні заживали слави добрих господарів, а інші оправдовували свою нездатність до праці, лінивість й безпорадність романтичними легендами, заґрунтованими на ідеях кла-

сового розчарування; хто ставав жмикрутом, а хто борцем за ефемерну свободу — і складав народ про таке життя пісні та байки, проте правди в них ніхто дошукатися не міг і ніхто, зрештою, й не дошукувався, приймаючи міф за істину.

Тож я негайно взявся за гуцульську сагу, й називатиметься роман “Злодії і апостоли”. Буде це об’ємистий, розгалужений твір, і я потерпаю від усвідомлення, що не встигну його закінчити, бо вік мій, як бачиться, критичний. І я ось, не можучи позбутися болю від втрати знаменитого нашого письменника Володимира Дрозда, все ж заздрю йому, що він встиг завершити свою епопею “Листя землі”, проголосивши хвалу життю у “Книзі отця Йосипа”.

Щойно прочитав цей твір. З одного боку, не можу позбутися відчуття, що Володя живий і здоровий — прикрий і до безміри талановитий письменник, а з другого — що писав він цю свою останню книгу, перебуваючи вже потойбіч: так відчутно дослідив він момент між життям і смертю. Це приголомшливий роман, і я, прочитавши його, ще дужче збридив собі неврастенічні мамляння деяких сучасних постмодерністів. А недавно і я побував на цій межі. Передостаннього дня минулого року просвітяни Львівської політехніки запросили мене, колишнього організатора їхнього осередку, на 135-літній ювілей “Просвіти”. Й там я почув найвищі слова визнання на мою адресу. Було солодко і втішно, що встиг їх почути ще за життя, бо подібне славослів’я чути тільки на похоронах. А якщо так, то що говоритимуть над моїм гробом? А може, й нічого — я хотів би тихо упокоїтися біля батька в моєму Трачі. Одне слово, я не буду нічого знати, але те, що почув на просвітянському вечорі, — то вже таки моє...

***

13 січня. Старий Новий рік прийшов до мене у Винниківську лікарню, де я виходжую свою хвору ногу, а, власне кажучи, відпочиваю в окремій ошатній палаті, з якої вікно дивиться на мій улюблений ліс. Цю сивостовбуро-

ву бучину я за своє львівське життя сходив уздовж і впоперек — пішки і на лижах, сам і не сам, і маю стільки добрих спогадів про неї, скільки є в ній підсніжників, бриндушок, конвалій, медунок, зозульчиних чобітків, а теж стежок — людських та звіриних.

І не одна квітка розцвіла в мене на папері — коли яскравим суцвіттям, коли скромним зелом, а то й чортополохом. Та я однаково тішуся ними: Печальною Гізею з “Манускрипту”, яка зустріла під Чортовою скалою свою любов і свою смерть; гедоністичною Малгосею, котра із своїм коханцем Міхалом Сухоровським, героєм діалогії “Сполохи над пустирем”, втікала із шабашного “Пекелка”, що на Круп’ярській, у шелюги, де струменить дзвінкий потічок; або ж огидним Бароном, який із-за кущів підглядав гріхи закоханих, щоб потім їх знеславити, а теж замисленим Майстром Северином, в котрого найсміливіші творчі задуми народжувалися у цьому лісі.

Це ті мої сліди, які я із лісових мандрівок переніс у свої книги, бо на землі їх не зосталося — заросли вони білим рясом, чебрецем та подорожником, і моїх зломаних лиж у підніжжі Чортової скали, що он бовваніє на горизонті закожуженим зимовим лісом, вже не знайду ніколи, як своїх проминулих літ, і Малгосин потічок, який вливається в зацивілізоване сьогодні, а колись дике озеро, заріс густою мережкою дрібної ряски; і десь там стоїть старий корявий дуб, біля якого колись майнула постать найкращої в світі жінки і зникла назавжди, — все це стерлося із землі чи захиріло на ній, проте навечно осіло чіткими кадрами в денцях моїх зіниць, і найяскравіше яріють там сліди моїх ніг, які топтали зело в гонитві за чарівною незнайомкою, котру й сьогодні прагну наздогнати, — та марно; сиплеться на землю петльоване борошно й покриває білотою світ, небо, немов велетенське решето, висіває й висіває його, щоб на землі не зосталося від тих слідів і знаку й щоб залишилися вони в моїй пам’яті чистими як сніг, хоча б до того часу, коли з небесного решета висиплеться на мене сірий грис старості.

Люблю Винниківський ліс тихою, як цей густий снігопад, любов'ю; а небо невпинно решетує, і вітерець хвилями несе в безвісті порошу, що, втомлена, таки припадає до землі.

І ось я бреду тією чистою габою з “Маланкою”, за мною тягнуться, встрягаючи по коліна в замети, чорт, коза, ведмідь, циган і жид пейсатий; йду я в короні Нового року попереду розгуканої галайстри, обганяю нехарапутну Маланку, котра ніяка тобі не газдиня, бо лаву мастить, а припічок миє, а та Маланка в Дністрі бріла й фартух у воді замочила; я кваплюся до самотніх будинків, що втекли з міста в лісове безгоміння — спішу защедрувати відлюдникам, та заслоняє снігова пороша ті будинки й ліс; десь загубилася в заметах Маланчина чортівня, і я, залишаючись безпорадним за параваном снігу, не знаю, як вийти хоча б на якийсь путівець, й не бачу просвітку в густій білоті, — і так мені тоскно стає, коли приходжу до тями й усвідомлюю, що мене відгородив від світу не снігопад, а вікно моєї палати: існує він поза мною, переді мною, але без мене...

Десь там дзюрчить холодний, ще не зарослий ряскою потічок, і дуб, на якому навічно відбилася тінь незнайомки, теж стоїть незворушно; і хтось там летить стрімголов з Чортової скали, тяжко падає й ламає лижі — слава Богу, що не ноги й не голову; ліс перетинає стріла залізничної колії з протрухлими шпалами, і я ще бачу, як до Львова, зайнятого поляками, суне, чахчаючи, старовинний бронепоїзд із січовими стрільцями, які їдуть відвоювати рідне місто, а серед них мій стрийко, хорунжий Михайло — персонаж одного з моїх романів...

Однак цього всього в моєму земному світі давно вже немає — залишилися тільки на денці моїх зіниць картинки, і я тужу за своїм життям, що минає, перебуваючи в трансцендентності лікарняної палати...

***

31 січня. Сьогодні річниця Нуськової смерті, і ми з Софією й Яремою поїхали до Коломиї на поминки.

Усе відбулося як звикле: поминальне Богослуження у Воскресінецькій церкві Св. Михайла, біля якої, на цвинтарі, поховані поруч Євген і Марія, потім родинна тризна — і сум.

Ніяк не можу змиритися з тим, що брата вже на світі немає... Я чую й донині той досвітній гриміт у двері сестриноного дому, коли тіло Євгена лежало в світлиці: то, напевне, його душа приходила попроситися з родиною; я відчинив двері й не міг вийти з подиву: на снігу перед хатою не було ніяких слідів, і аж тоді я остаточно втямив, що він уже — там...

Проте ні в церкві, ані дома за поминальним столом не думалось мені про його небуття, навпаки — я перебував весь час у спогадах про Нуськове життя, з його юних літ починаючи, й, може, комусь із братових приятелів, присутніх на поминках, дивним здавалося моє без тіні печалі обличчя — було воно, як я це сам відчував, осяяне світлом приємних згадок...

У шостому гімназійному класі Євген — цей шибеник і шукач пригод, цей ворог латини і греки, який через свою огиду до мертвих мов став репетентом, тобто другорічником, за що зазнав праведного гніву від нашого батька, а ще найтяжчої покари — стрижки під нуль; цей фанатик біології, котрий заспиртовував у банках тритонів, слижів, сліпаків, вужів, саламандр і ще якихось невідомих мені гадів і ту колекцію віддав у біологічний кабінет, за що отримав “відмінно”, хоч це його не врятувало від другорічництва, цей баламутний і змалку заангажований у політику хлопчисько — закохався!

А спричинилось до цього, на його щастя чи горе, оте прокляте “репете”: в шостий клас, в якому Євген залишився на другий рік, підоспіли минулорічні п'ятикласники й серед них білява, струнка й світла панна — здавалось, зіткана з павутинок або виліплена із застиглої морської піни, мов та Афродіта, — Оксана Олексіїв. Ніхто не знав її родоводу, та виглядала вона аристократкою, й ми, штубаки з другого класу, водно зазирали в

шостий, щоб тільки глянути на неї, однак панна суворо відмежовувалася від роззяв великими окулярами, які то вороже зблискували, то так фокусували її погляд, що він прошивав аж до сердець нещасних адораторів.

Й одного дня став перед нею стрижений під нуль друго-річник, якого дівчина знала донині як старшокласника й, можливо, чекала колись від нього уваги, тільки не тепер — від голомозого й скомпрометованого “цваєрника”.

А він, відчайдушний, на очах півсотні гімназистів, не думаючи про їх глузи й про ганьбу, якої ось зараз зазнає від красуні, подав їй складену учетверо цидулку, в якій було написано: “Я тебе кохаю...”

Оксана ту записку прочитала, зміряла Євгена крізь фокуси окулярних скелець зневажливим поглядом й вимовила перед усім класом глузливо:

“Ото ще мені Карл Моор знайшовся!”

“Але ж не Франц!” — відказав Євген й отримав від дівчини за цю зухвалу репліку скупу, проте багатообіцяючу усмішку.

Відтоді й почався цей ранній роман, який перетривав крізь усе Нуськове життя.

Панна Оксана мешкала на квартирі в гімназійного професора Ореста Кузьми, а ми з братом — в інженера, Глібовицького — через сад. І ось я, малий штубак, став між ними листоношею: брав у Нуська записку, скрадався з нею поза кущами порічок до паркана й терпеливо чекав, поки на подвір'ї професора Кузьми з'явиться вона. Оксана завжди бачила через вікно, коли я йшов, для етикету трохи барилася, однак довго не витримувала, вибігала й всувала мені в долоню свою записку; я притьмом біг до брата і з заздрістю дивився, як він, червоніючи з утіхи, читав-перечитував любовного листа.

Оце і був весь роман — Нуська й Оксани. Далі від письмових оспвідчень у коханні вони не пішли та й не встигли. Навчання в гімназії перервалося на початку 1944 року, дівчата перейшли у відповідний клас радянської школи, а майже всі хлопці-восьмикласники, семикласники і репетент-шестикласник Євген стали воїнами УПА.

...За два роки Нусько написав Оксані з воркутинської каторги: “Чи будеш мене чекати?” Й отримав убивчу відповідь: “Я буду за тебе молитися”.

І на цьому обірвався, з гірким болем для Нуська, юнацький роман: йому замало було молитов коханої, а зрозуміти просту й жорстоку істину, що дівчина не може чекати на свого милого п'ятнадцять літ, не спромігся, Оксана згодом вийшла заміж за вченого Корнила Товстюка — нині відомого академіка.

Минули роки, і якимось при неділі прийшли Товстюки із своєю донечкою в гості до Євгена й Марійки в Коломию. Й так почалася між колишніми закоханими щира дружба.

Та не тільки дружба. Взаємна симпатія між ними не зітліла. Одного разу я побачив споважнілу, проте вродливу, як і колись, пані Оксану на Богослуженні в церкві Юра. Після відправи вона підійшла до мене, привіталася й спитала: “Чи пам'ятаєте ті часи, коли ви в нас з Нуськом служили листоношею? О, то було юне, справжнє і незабутнє...”

Нусько невимовно зрадів, коли я розповів йому про свою зустріч з Оксаною, і я побачив, як у його очах зблиснули сльози: він кохав її до останку.

...А цього вже йому не розкажу, і мені нестерпно жаль, що не зможу його втішити.

Після вже згадуваного ювілею “Просвіти” у Львівській політехніці господарі запросили мене на вино. Навпроти мене за столом сиділа симпатична молода жінка, очевидно — викладач. Вона весь час пильно придивлялася до мене, проте мовчала — тоді як інші проголошували безкінечні тости. Врешті промовила:

“Ви дуже подібні до свого брата...”

“А звідки ви його знаєте, шановна пані?” — здивувався я.

“Я дочка Оксани Олексіїв, Корнелія... І цього, мабуть, досить, щоб ви зрозуміли...”

“Світ тісний, — розвів я руками. — Але Євгена вже немає”.

“Ми знаємо... Проте в нашій родині він завжди був і буде серед нас”.

Нуська любили, і він любив.

***

5 лютого. У ці сумні дні я, залишившись на кілька днів у Коломиї, поцікавився бібліотекою Євгена, яку, до речі, добре знав. Проте мені хотілося хоч трохи побути в духовному світі брата й відчути присутність його душі, яка, можливо, ще витала в рідних пенатах.

Переглядав книжку за книжкою, намагаючись збагнути, яку вартість мала кожна з них для Євгена і який досвід, почерпнутий з книжок, понесла його душа в потойбіччя... А напевне, понесла, оскільки матеріальна субстанція залишається на землі, а духовна неодмінно мусить існувати в мислених вимірах, інакше надбання людського розуму не мало б сенсу й людство ніколи не намагалось б сягати у своєму розвитку вище інтелекту дельфінів.

Я захоплювався широтою зацікавлень колишнього учня Коломийської гімназії, якої він не закінчив, юного підпільника-оунівця, воїна УПА й довголітнього каторжанина, якому вдалося після звільнення з тюрми заочно здобути освіту економіста.

У бібліотечі Євгена знаходилася українська класика, переклади із зарубіжних літератур, політологія, філософія, енциклопедії, — та яким було моє здивування, коли серед сотень книг я знайшов два дбайливо оправлені саморобні томи памфлетів Тараса Мигаля, в яких він обливав лайкою “українських буржуазних націоналістів”! Ті матеріали Євген систематично витинав із журналу “Жовтень”, опрацьовував у книжки, й мені важко було збагнути, що могло породити в зятятого націоналіста таку увагу до ворожої літератури, й чому він вивчав її?

Й тоді мені згадалися загадкові слова Тараса Мигаля, які він, підігрітий алкоголем, якимось прошепотів, прикладаючи долоню човником до уст: “Ми робимо, Романе, одну справу, тільки за твою працю тебе колись славитимуть, а мене зганьблять”.

З Тарасом ми довгі роки працювали в журналі “Жовтень”, й мав я до нього певний сентимент, незважаючи на те, що формально перебували в антагоністичних ідеологічних таборах. Були ми земляками, бо село Русів, у якому Мигаль народився, лежить не так далеко від мого рідного Трача; наші батьки-вчителі знали один одного, і я пам’ятаю, як мій тато через посередництво Степана Мигалья мав намір показати мені, малому віршомазові, Тарасового нанашка — класика української літератури Василя Стефаника. Не встиг цього зробити — великий письменник помер, зате я з найменшого малку зачитувався його новелами, аж поки не зрозумів їх, і під впливом стефаниківської магії перестав бавитися віршами, серйозно зайнявшись прозовим жанром.

А ще ми з Євгеном, навчаючись під час німецької окупації в Коломийській гімназії, мешкали в тій самій бурсі, в якій десять років тому фраєрував знакомитий гімназист Тарас Мигаль. Звісно, ми його не знали, він тоді навчався у Львівському медичному інституті, проте дружно виспівували бравурний бурсацький гімн, не відаючи, хто був його автором:

*Ех бурсо, кохана бурсо,
Ми твої вірні сини!
Як ми ідемо з бурси
На ті любовні курси,
Штанами чистим паркани!*

Аж потім, коли ми з Тарасом зустрілися у Львові і я йому за випивкою проспівав цей шедевр, він признався до свого авторства.

Тарас Мигаль походив із фатально трагічної родини: на нинішній день не залишилося від неї ні душі — хто наклав головою за українську національну справу, кого скопив рак...

Відбувши заслання в Сибіру, Тарас вернувся до Львова й став фактично колаборантом (ми аж нині намагаємося збагнути сенс його колаборантства), почав запивати, й можливо, це довело його до ранньої смерті в шістде-

сят літ. Однак я переконаний, що помер Тарас саме через те, що раптово перестав пити й організм не міг пристосуватися до нового фізичного стану... Зовсім недавно при загадкових обставинах помер його єдиний син Олег, й у моторошній самотності залишилася на світі вірна Тарасова дружина пані Ірина.

Був Мигаль ходячою енциклопедією, він знав усе, що стосувалося міжвоєнного й воєнного політичного життя в Галичині, всі в нього консультувалися, коли це було комусь потрібне для роботи; він інформував нас про різні події й особи з націоналістичного середовища — із скрупульозною точністю, не заглядаючи в довідники...

Та річ у тім, що таких довідників не було — і в цьому секрет Мигалевого колаборантства, яке у своїй суті було антирадянським. Довідниками, власне, ставали його памфлети, в яких він вибудовував історію ОУН, УПА та інших військових націоналістичних формувань, прикриваючи таку потрібну для нас (зокрема для мого брата) інформацію брудною лайкою, обдурюючи глупу советську цензуру. В такий спосіб і працював Тарас Мигаль — за самооправдальним його визначенням — на ту саму справу, що я та мої однодумці.

Чи мав би нині за це його хвалити? Ні, такої методології я не визнаю. Але якщо об'єктивно — Мигаль таким чином боровся з ворогом і в душі колаборантом ніколи не був. Не осуджую його: розумію ту трагічну жертвність письменника — новітнього валенрода...

Був Тарас Мигаль талановитим романістом. Написав він не так багато художніх творів, і не всі вони рівні. Але один з них “Шинок “Оселедець на ланцюгу” про німецьку окупацію у Львові вважаю найкращим з усіх творів на цю тему й чекаю його перевидання в наш незалежний час.

Ось такі думки дійняли мене, коли я сидів у бібліотеці Євгена й знайшов у ній ошатно переплетений двотомник неславних, проте у свій час дуже потрібних Мигалевих памфлетів.

Хотів би, щоб пані Ірина, прочитавши цей мій спогад, сприйняла його без образи й зрозуміла мої слова так, як розумію їх я.

***

7 лютого. Кілька слів про політичну ситуацію... Боротьба за владу в Україні набирає все потужніших обертів. Події в Грузії на смерть перелякали нашого президента і його оточення. Молодий грузинський президент І. Саакашвілі погрожує экс-президентові Е. Шеварнадзе арештом, когось там із колишніх міністрів вже й посадив за ґрати — чому б після програшу на виборах у жовтні цього року така сама доля мала б не спіткати Кучму, Медведчука, Азарова, які довели українське суспільство до крайнього зубожіння й немов на сміх збільшили пенсіонерам пенсію аж на шість гривень?

Україна опинилася під загрозою виключення з Ради Європи. ПАРЄ звинуватило нинішню владу в порушенні регламенту: за зміни до Конституції т. зв. “більшість” парламенту проголосувала руками — фальсифікація надто явна. Проте влада таки зробила крок назад. Мовляв, згода: за президента голосуватиме весь народ, однак майбутньому керівникові держави буде надано не більше прав, ніж англійській королеві.

Олександр Мороз зрадив опозицію, чого можна було сподіватися. Незважаючи на це, Юлія Тимошенко впевнена, що Віктор Ющенко переможе в першому турі.

Блокування в парламенті знято — настало затишшя перед бурею. На черзі — компромати на Ющенко. “Більшість” грає в одні ворота: до засобів масової інформації “нашоукраїнців” не допускають. Агітацію за Ющенко повинна взяти на себе “Просвіта”.

Тривожно стало на політичній арені...

***

12 лютого. Мій приятель Василь Ґабор, як уже мовилося, вчинив нечуваний, як на нинішній день, подвиг:

заліз по вуха у борги й видав у видавництві “Піраміда” антологію вибраної української прози та есеїстики кінця ХХ століття п. з. “Приватна колекція”. У цій об’ємистій, аж на 625 сторінок, книзі вміщені, на думку впорядника, показові твори сорока сорокарічних прозаїків, які мали б репрезентувати сучасний літературний процес в його модерних, чи то пак — постмодерних виявах.

В. Габор не цурається, зрештою, авторів-традиціоналістів не з великої до них симпатії, а швидше для протиставлення стилів, з яких традиційний, на переконання упорядника, остаточно відживає свій вік, поступаючись місцем єдино переспективному модерному стилеві.

Однак у цьому випадку ефект пішов від супротивного: антологія В. Габора блискуче довела життєвість оновленого сучасними формами традиційного реалізму і ефемерність, тупиковість та буздушність псевдоінтелектуальних творів, призначених не для духовного збагачення читача, а лише для епатажу — й жалю гідна та втіха нинішніх посмодерністів, мовляв, їхні писання з’являються в численних перекладах на чужі мови: в мене складається враження, що перекладачі зумисне популяризують анемічні екзерциси наших гореноваторів, щоб показати світові вутлий рівень української літератури, яка зав’язла в абсурді, давно віджилому в Європі, а може, й ніколи там не народжуваному.

Для прикладу, протиставлю лише двох із сорока авторів: Олександра Жовну й Володимира Діброву. Перший в оповіданні “Партитура на могильному камені” (ніким ніде не перекладеному) глибинно дослідив трагедію плагіатора, який украв із закодованого на гробовій плиті геніальний реквієм невідомого автора, видавши за свій, і прирік себе на вічні муки й тяжку розплату за гріх; а другий в циклі новелеток п. з. “Пельце”, перекладених на десяток мов, протарабанив багатосторінкову пустопорожню балаканину й сам, напевне, гаразд не розумів, для чого все те писалося...

А що вже говорити про вульгарне знущання над словом і над людиною у твориві Юрія Винничука “Ги-ги-ги”,

в якому автор, смакуючи, розповів про жінку-повію, котра перед рідними дітьми демонструє сексуальні шоу із своїми коханцями; мало того — ця сімейка бузувірів (де він знайшов таких у Галичині?!) тих заманутих страсотерпців убиває, сини з матір'ю смажать з них котлети, жеруть, та ще й торгують ними на базарі... Автор, без сумніву, психічно хворий, але ж В. Габор, який опублікував цю мерзоту, як мені відомо, зовсім здоровий, до того ж ще й вельми талановитий письменник... Мені ж телефонують учителі, щоб я пояснив, як могло таке з'явитися друком, для кого воно призначене? То, може, Габор пояснить?

А втім, якщо не брати до уваги базгранини Винничука, антологія засвідчує справжній стан речей у нашому літературному процесі, й, звичайно, книга ця потрібна — хоча б для застережень... Бо як сказав великий мудрець, маємо те, що маємо. А маємо все-таки талановитих письменників, які вперто випробовують свій голос. Гірше те, що з прогнилого намулу літературних вод вряди-годи спливає на поверхню брудна спуза хамства.

***

26 лютого. Сьогодні моїй добрій сестрі Наталці виповнилось би вісімдесят літ, не дожила вона до свого ювілею кілька тижнів.

Хай вибачить мій читач, якщо такий ще є, що я так часто згадую про смерть: щоденник відбиває життя автора, а воно, в сім'ї мого батька, скоротилося до мене одного — наймолодшого... Гріх було б гніватись на Бога; щедро всім нам вділив він віку, кожен з членів нашої родини, крім вітця, переступив критичний сімдесятирічний рубіж...

Та все одно — заліг у серці сум. Нас трійко дітей прожили в безхмарній злагоді, наші братерські й сестринські зв'язки були міцні, немов вужівки, і я гордий з того, що мені випало народитися в такій сім'ї, де верховодили згода, честь і родинна солідарність, — в тій здоровій суспільній клітинці, від якої залежить і здоров'я нації.

Про брата Євгена я вже не раз згадував у цих нещоденних записках, та одночасно пам'ятав і про сестру, яка гідно займала своє родинне місце. Й тепер, коли її не стало, виникла в мене потреба заповнити добрим словом спорожнілий після неї сімейний плац.

Старша за мене на п'ять літ, була Наталка в моєму дитинстві ніжною нянею, потім учителькою й нарешті, як вікова різниця між нами стерлася, — вірною подругою: коли ми стали студентами, нас вважали закоханою парою — такі були нерозлучні.

З ранньої своєї юності вродлива панна Наталка не мала від хлопців відбою, проте у зрілості залишилася самотньою, оскільки не витримала конкуренції із своєю жорстокою суперницею — війною, яка відбирала в неї одного за одним наречених, й вони не поверталися до неї то з партизанських криївок, то з фронтів: хто навіки одружувався з рідною землею, хто зоставався в чужинецькому полоні...

Та було в неї одне велике кохання, про яке знав тільки я — повірений в найсокровенніші сестрині таємниці. Я не раз намагався розповісти про це — то в романі "Вогненні стовпи", взявши образ Наталки за прототип Юлії Шинкарук, то у своїх мемуарах, однак не важився розповідати всю правду, не отримавши на це дозволу від живих іще людей.

Нині їх уже немає, і я можу розкрити таємницю, до дна якої однак добратися не зміг, й розповідь моя буде недомовленою — як у доброму романі...

Після того, як мого брата-упівця полонили енкаведисти в Залуцькому лісі недалеко Трача, а потім засудили на п'ятнадцять літ каторги, наша сім'я чекала вивозу в Сибір. Батьки сушили сухарі — ті мішки постійно бовваніли в сінях й водно нагадували мені й Наталці, що й нас, дітей, не промине депортація. Батько знав про це краще за нас й наказав мені не приходити додому на ніч з Коломиї, де я закінчував середню школу, а Наталку, молоду трацьку вчительку, з допомогою знайомого шкільного інспектора, перевів у глухе село Ганів під

Троєцьким лісом, про яке казали — дошками забите. Як правило, карателі вивозили тих, кого заставляли дома, й відсутніх членів родини не розшукували.

Замешкала Наталка в сердечної господині Ганни Садички — бездітної вдовиці, яка прийняла її за доньку; сестра до кінця свого життя згадувала Ганну добрим словом...

Я деколи навідувався до Наталки в Ганів: обминаючи Трач, вибирався на гору, що східним схилом заходила в Троєцький ліс, крадькома заходив до Садиччиної хатини й, хвильку погостювавши в сестри, вертався до Коломиї. Був спокійний за Наталку — хто її там міг розшукати, проте не знали батько з матір'ю, а я дізнався дещо згодом, що над сестрою зависла страшніша небезпека, ніж депортація — смерть.

Якось Наталка призналася мені, що з Троєцького лісу іноді приходять до Садички на вечерю курінний Лиман — славний воїн УПА, молодий і вродливий. Познайомившись з Наталкою, він почав приходити вночі, стукав у вікно, сестра відчиняла двері, і Лиман на її половині перебував до світанку.

Вони буйно закохалися одне в одного, курінний стримував себе від зближення з коханою і все говорив: “Якби ти мені не Наталка, якби ти не Наталка...” — й залишав її невинною, та врешті запропонував сестрі перебраться до нього в бункер.

Тоді Наталка завагалася й призналася мені у всьому. Я саме складав екзамени на атестат зрілості — і вирішив... Не слухаючи сестриних заперечень, майже силоміць забрав її до Коломиї, а коли отримав атестат зрілості зі срібною медаллю, ми обоє втекли до Львова.

Я вступив до Львівського університету без екзаменів, а сестра записалася до Сільськогосподарського інституту, в якому конкурсу тоді не було.

Замешкали ми на квартирі в професора Колесси й стали обоє тією “парою закоханих”, за яких нас вважали, коли ми обоє вальсували на забавах під музику знаменитого у Львові джазу “Не журись!”

Звісно, я не журився, кожного разу на танцях закохувався в іншу дівчину, а Наталка чахла з туги за курінним Лиманом, якого втратила назавжди: може, загинув, може, полонений... Вона не заводила знайомств, а дівочі роки бігли, залишаючи її позаду молодших подруг.

...Одного разу, вернувшись з лекцій на квартиру, я застав сестру в сльозах — вона безутішно ридала, затулівши долонями обличчя.

“Я бачила його на Академічній, — сказала хлипаючи. — Курінного Лимана... То був він, він! Ішов мені назустріч, пильно до мене придивлявся, я зупинилася, мов укопана, а коли він проходив мимо, помітила скупі усмішки на його устах, яка відразу згасла... Повернула за ним голову, мало що не окликнула, та він швидко пішов, не оглядаючись... Як же так могло статися: прославлений партизан Лиман — зрадник?! О, я пропала...”

Ми довго в тривозі чекали наслідків цієї зустрічі, Наталка сподівалася арешту. Однак такої біди не сталось, а згодом все те призабулося.

Зовсім недавно хтось сказав мені, що колишній курінний Лиман живе під своїм прізвищем у Львові й ні з ким не зустрічається... Й мені згадався герой роману Федоріва “Палиця для прокажених”. Може, то він?.. Та ні, Федорів писав про іншого.

Ніяк не можу розгадати цієї страшної таємниці. Здався Лиман, зрадив своїх, показував бункери енкаведистам? А може, став резидентом УПА в стані НКВД? Чи був енкаведистом, засланим в УПА? Або подвійним шпигуном...

Та ніхто вже про це не дізнається... А мені думається: якби ж він був чекістом, то хіба не посягнув би на честь дівчини, не доніс би на неї в органи безпеки, побачивши її у Львові? А може, й у чекіста могло зродитися справжнє почуття кохання, як це ствердив Борис Харчук у своїй романтичній повісті “Вишневі ночі”?..

Була Наталка звичайною доброю жінкою, яка ніколи не мала наукових чи то літературних амбіцій, ані політичних аспірацій. Спокійно прожила заміжжя за лісни-

чим Віталієм Степанюком, який пішов з життя на два роки раніше за неї, була бездітною й допомагала виховувати моїх і братових дітей. Усі, хто знав її, любили й ніжно називали “Теткою”.

Звідки взялася в неї мужність покохати партизана й заради нього стати на межі зі смертю? Важко мені це пояснити. Та був то час вселюдської відваги, і за неї Наталка отримала щедрю плату: на одну мить її осінила велика любов.

А я й досі не уявляю, як пережив би тоді Наталчину катастрофу, коли й сьогодні не можу змиритися з її небуттям...

***

У лютому цього року трапилася в нашому політикумі приключка, яка, звичайно, не матиме вагомого впливу на хід політичних подій, проте засвідчила, як не прикро про це говорити, що наш національно-демократичний бонд, не спаяний ще нині партійною дисципліною, властивою, наприклад, комуністам, вразила закладена в українські історичні гени бацила охлократії й отаманщини.

Повернуся на дванадцять літ назад. Про це, що зараз скажу, я вже писав у своїх мемуарах, за що зазнав лютої критики від суперпатріотів, які так само шкодять процесові державного будівництва, як і охлократи, оскільки і одні і другі заслоняють свій зір на реально-практичну діяльність флером націоналістичної демагогії.

А було ось що... На першому Світовому конгресі українців у Києві президент Леонід Кравчук у своїй промові зробив зовсім несподівану, однак для України життєво знакову заяву про те, що він у своїй діяльності спиратиметься на Рух. Це був революційний крок, який приголомшив комуністів, а нас підніс на душі, і я, пам’ятаю, проказав у думці: “Горі імієм серця!”

Проте викликана президентською заявою ейфорія тривала тільки мить: схопився з місця, немов ужалений, голова Руху В’ячеслав Чорновіл і на весь безмежний зал

палацу “Україна” вигукнув: “Ми з вами ніколи не будемо йти в одній упряжці, Леоніде Макаровичу!”

Цей амбіційний вигук ображеного Кравчукового суперника на президентських виборах надовго вирішив долю України: до влади прийшов не Рух, а наспіх перефарбовані в жовто-синій колір комуністи, які й нині кермують Україною, заганяючи її у провалля, — і зовсім відповідає політичним реаліям кимось приклеєна прозиванка парламентській більшості — “більшовики”.

Наслідків цієї фатальної помилки мученика й борця за незалежну Україну В. Чорновола ми не можемо стравити й донині, і, дай Боже, щоб вона не вдарила нас ще цієї осені, коли в пік нових президентських виборів остаточно вирішуватиметься доля нашої суверенності...

Однак не слід применшувати заслуг одержимого національною ідеєю політика, брак якого відчуваємо щодня, й, можливо, трагічно-болісно діткнеться нас його відсутність восени: Чорновола, незважаючи на його гріховний авторитаризм, ніхто досі замінити ще не зміг, тому про його небуття ретельно подбали вороги нашої Незалежності — його вбили.

Й мерзко дивитися сьогодні, як ті бузувіри, котрі бажали його смерті й, напевне, спричинилися до неї, несуть квіти й вінки до пам’ятників борцеві та, по-блюзнірськи прославляючи його, дякують у душі злому фатуму, що немає вже людини, яка довгі роки, виправляючи свою помилку, цілеспрямовано вела ослаблений ним самим Рух до влади. Камінь ворогам України нині не страшний, навпаки — допомагає їм фальшивим ушануванням загиблого маскувати свої злочинні дії проти нашої держави, за яку В. Чорновіл віддав страждення і світле життя.

Запитую, як полюбляла деколи казати Ірина Вільде, самого себе: цей пасаж взятий з мого “Четвертого виміру” й стосувався він Тараса Шевченка.

“Віками правителі кайданили талант зі страху перед наймогутнішою зброєю — правдивим словом, цькували заздрісники, зневажали простаки, плювками прибивали

до хреста осяяну генієм душу злобні пілати, щоб потім, після злочинної розправи, подібно до боягуза апостола Петра першими сповістити люд про воскресіння Пророка, назвати себе його вірними соратниками і стати поруч нього одесною. І мало хто, й таки ніхто, не знаходив у собі мужності повіситись із сорому, як Юда!”

Забагато для Чорновола? А ні... Був він правдивий навіть у своїх помилках. Бо якщо об'єктивно оцінити не використання ним політичної нагоди, від якої певною мірою залежала доля нашої держави, то врешті-решт визнаємо логічність його вчинку: хіба міг довголітній в'язень, якого комуністи знищували за любов до України, поставити знак рівності між собою й чільним функціонером компартії? Але ж де ділася в той мент гнучкість політика?

Ці мої роздуми — то лише прелюдія до розмови про ганебну поведінку сина В'ячеслава Чорновола Тараса — особи, враженої амбіціозністю батька, й водночас бездарного й шкідливого політика, який фальшиво наслідує вітця, немов той шпак, що в червні пробує співати солов'їним голосом...

Думаючи про депутата Верховної Ради Тараса Чорновола, який здобув мандат не здібностями свого розуму й не заслугами в політичній діяльності, — йому ніколи й не снилася така місія — винесло його на гребінь державного життя знаomite ім'я загиблого батька, — отже, міркуючи про Тараса, я мимоволі наштовхуюся на історичну аналогію — переємництво булави великого Хмельницького його недолугим сином Юрасем. Що думав гетьман, віддаючи державне берло недоумкуватому отрокові, можна зрозуміти — він був не при пам'яті перед смертю, але як зважився стати на місце батька Юрась, важко збагнути. Як і неможливо зрозуміти президентські амбіції політичних простаків типу Тараса Чорновола чи Богдана Бойка...

Тарас Чорновіл уперто добивався всенародного визнання: щоб виправдати вагу свого прізвища, він весь час намагався бути на видноті — виступав, давав безкінечні інтерв'ю, не володіючи гаразд ні матеріалом, ані

мовою; намагався якнайближче стати до Віктора Ющенка — напевне його хворобливе самолюбство ранила не увага лідера “Нашої України” до парвеню, про якого сам В’ячеслав Чорновіл говорив: Тараса до політики допускати не можна, він занадто любить себе самого.

Щоб звернути на себе увагу громадськості, Тарас пішов на штурм омонівців, коли ті не допускали народ до пам’ятника Шевченка. Він намагався не сходити з поля об’єктива і явно перестарався — потоптав синьо-жовту кокарду з вінка, який приніс Кучма. Кого зневажив — Кучму? Та ні: в чаду самореклами вчинив святотатство над національним символом. І не здригнулася душа...

Потім він кається, і йому пробачили. Але цього, що вчинив тепер, ніколи не простить Україна.

У найнапруженіший час, в останній фазі боротьби за нашу суверенність малий син великого батька вчинив найтяжчий злочин — зраду. Щоб здобути популярність — але в кого: в народу чи в Медведчука, Піховшека, Шурми, Шуфрича, — він демонстративно виходить з блоку Віктора Ющенка, даючи ще одну нагоду ворогам шельмувати лідера, ослабити опозицію, засвідчити її рихлість, внести в національні ряди роздор — і не здатний нищий відступник, хай простить мені Бог, на покаяння вчинок Юди.

Журналістка Наталя Балюк висловила думку, що якби В’ячеслав Чорновіл був живий, він вишмагав би сина різкою... Та чи не замалою була б така покара за зраду?

“Україно, Україно, оце твої діти!” — ридав колись Тарас Шевченко.

***

1 березня. Подія, яка зайшла в нашому письменницькому житті торік й має своє продовження досьогодні, а саме — репресивний захід адміністрації президента на розкол Спілки письменників, а то й на її ліквідацію з метою ослабити одну з найвпливовіших національно-культурних структур напередодні президентських виборів — досягнув свого апогею 28 лютого цього року.

Здається, вже всі важелі адміністративного керування державою, включно з маріонеткою-президентом, опинилися в руках сірого кардинала кучмівського режиму В. Медведчука: обласні й районні державні адміністрації з призначеними губернаторами, податкова адміністрація, майже всі засоби масової інформації, особливо телебачення, а теж освіта, економіка, юридичні інститути. Залишилася поза межею Медведчукового впливу чи не єдина непідвладна тоталітарному диктату структура з незалежним друкованим органом “Літературною Україною” та з доведеним до економічного колапсу видавництвом “Український письменник”. Непокірний національний інститут на чолі з безшабашним головою Володимиром Яворівським став кісткою в горлі Кучми та його скриміналізованих адміністрації, й вони, знехтувавши елементарною законністю, взялися ліквідувати потужний національний форпост — Спілку письменників України.

До політики додалося ще й шкурництво, яким безбожно грішить олігархічний владний бомонд: старовинний палац, де ще в тридцяті роки розмістилася Спілка, стоїть на вулиці Банковій, мало що не навпроти вікон президентської канцелярії, й тому Кучмі закортіло взяти його собі, коли вже піде на пенсію, під офіс для майбутнього президентського фонду. А ще кажуть, що на палац кинув ласим оком “русский Ваня” В. Чорномірді́н, який має намір, як посол Росії в Україні, залишитися доживотно в Києві, — і цей архітектурний комплекс, на подвір’ї якого можна б ще й басейн вибудувати, так зручно й вигідно підійшов би йому під посольство...

Й недовго думаючи, збацав Медведчук аферу: знайшов серед письменників дивну — і зовнішністю, й інтелектуальним рівнем — Наталію Околітенко, яка в красному письменстві жодної ваги ніколи не мала, — звісно, підкупив її, й вона погодилася очолити Спілку, усунувши з посади Володимира Яворівського.

Отож заманили письменники-медведчукісти, а їх було не більше тридцяти, літературну молодь й деяких стар-

ших письменників на урядову дачу в Кончі-Озерній — буцімто на з'їзд творчої молоді, й там вісімдесят сім членів Спілки, сорок з яких потім письмово заявили, що були обдурені, проголосували за нового голову. Рада Спілки, звичайно, тут же відреагувала й виключила розкольників із своїх рядів, однак вони оскаржили це рішення в суді, і — можете собі уявити — продажний суд незалежної України визнав розкольницький “з'їзд” легітимним, а Наталю Околітенко, за яку із 1650-ти письменників фактично проголосували лише 37, — законним головою Спілки письменників України!

До такого цинізму не вдавалася навіть радянська влада. До того ж додався розбій: влада, не гаючись, послала на Банкову відділ омонівців, щоб зайняли приміщення Спілки, та не впустили їх досередини депутати Верховної Ради.

На 28 лютого В. Яворівський скликав позачерговий ІV з'їзд письменників, який мав відбутися в заздалегідь орендованому залі Київського політехнічного інституту. В останню хвилину інститутська адміністрація відмовила в оренді, й з'їзд було проведено на вулиці перед будинком Спілки — майже навпроти вікон кабінетів Кучми й Медведчука.

Для кворуму вистачало 801-го члена Спілки, а з'їхалося з усіх регіонів аж 1050, не рахуючи журналістів, політиків і прийшлого люду. Відмова в приміщенні зіграла на руку спілчанам: відбувся не тільки з'їзд, а грандіозна маніфестація протесту проти кучмівсько-медведчуківського беззаконня. Вели з'їзд високі письменницькі авторитети Д. Павличко та П. Загребельний, й вельми важливе те, що письменників підтримали своєю присутністю й виступами такі видатні політики, як Іван Плющ, який представляв Віктора Ющенка, оскільки лідер “Нашої України” в цей час перебував за кордоном, а теж Юлія Тимошенко та Олександр Мороз.

Напевне зле почувалися кримінальні злочинці, які боязко виглядали з вікон президентської адміністрації — виразно долунювали до них слова ганьби з передспіл-

чанського майдану. То ж добре, що нам не дали залу — чула нас вся столиця. Одне слово, коли Бог хоче покарати людину, то відбирає їй розум...

Позачерговий ІV з'їзд письменників одноголосно підтвердив легітимність керівництва Спілки, обраного на ІІІ з'їзді СПУ, й ніякий уже суд не зможе цього рішення скасувати. А втім, банда є бандою, їй закони не писані, й ми готові надалі боротися з нею всіма доступними нам засобами.

Так розпочалася передвиборна кампанія в Україні, й не можна навіть припускати, щоб розгнuzдана й агонізуюча владна камарилья перемогла на виборах.

31 жовтня цього року наш народ ще раз проголосить незалежність України, затвердивши назавжди цей священний акт.

***

10 березня. Прийшов тривожний час в Україну — такої розгнuzданої беззаконності не було, мабуть, і за советів. Та й не дивина: більшовицькі недобитки ще раз захопили владу, не поваливши цього разу незалежної держави, як це було з УНР. Використавши ще на початку Незалежності нашу незгідливість, про що я вже писав і прізвища винуватців називав, проникли вони в державну серцевину, до нитки обікрали народ й, добре усвідомлюючи свою злочинність, за яку неминуче доведеться відповідати, розпачливо й панічно чіпляються за владні важелі, не гребуючи ніякими засобами, — такого відвертого цинізму я не можу пригадати з часів усіх окупацій, які моєму поколінню довелося пережити.

Медведчуківсько-кучмівська банда, потоптавши рештки демократичної законності, яка так і не змогла остаточно закріпитися в нашій молодій державі, ще задовго до офіційного початку президентської передвиборної кампанії позакривали закордонні українські радіостанції й опозиційні газети; податкові опричники переслідують нашоукраїнських бізнесменів, а останніми днями силовики вдалися до фізичних розправ. Загинув у автомобільній

катастрофі директор Полтавської телерадіокомпанії “ЮТА” Георгій Чечик, який їхав до Києва на переговори про можливу трансляцію радіо “Свобода” в Полтаві; в Сумах невідомі обстріляли машину керівника обласного штабу “Нашої України” Анатолія Єпіфанова; перebrані в міліцейську форму бандити жорстоко побили сина народного депутата з блоку Юлії Тимошенко...

Хто виступав проти влади, не може бути впевнений за своє життя. В тому числі і я... Й мені згадуються часи брежнєвського терору, коли в Брюховицькому лісі знайшли повішеного Володимира Івасюка, а зацьковані кагебістами Грицько Тютюнник і Віктор Близнець самі наклали на себе руки.

Й пригадую теж, як у ті тяжкі часи ми, молоді письменники, гуртувалися, долаючи страх, а якщо говорити правду, то й страху не було... Й ось учора колишні молоді, а нині сивочолі трудівники пера, засвідчуючи свою згуртованість перед виборами, зібралися, як колись, у львівській Спілці письменників, яку медведчукам не вдалося розгромити, — щоб скоординувати свої сили для останньої боротьби за незалежну Україну, й були на цьому зібранні ті ж самі колись цьковані більшовиками, а нині кучмівськими посіпаками — Ніна Бічуя, Роман Кудлик, Роман Безпалків, я, і приїхав до нас бунтівний депутат і голова Спілки письменників України Володимир Яворівський.

А мені згадалося, як тридцять п'ять років тому збиралися ми в цій же Спілці, щоб зустріти й прийняти у своє товариство молоду літературну зірку В. Яворівського, і як не перешкоджав цьому обком партії, ми таки зійшлися, й була то тиха демонстрація протесту. Ми довго ждали на винуватця зібрання, а він не міг вилетіти з Жулян і все подзвонював: не розходьтєся, мовляв, я зараз прилечу. І перетворилася та наша сходка в антирадянський шабаш, ми співали стрілецьких пісень, а потім за це розплачувалися — хто як. Я, приміром, виправдовувався, що співав пісні в обробці Леонтовича...

Вчора Яворівський вчасно прилетів з Києва, ми допізна розмовляли в конференц-залі, і ні в кого з нас й сумніву не закралося щодо нашої перемоги на виборах восени. Бо й справді: якщо ми могли розвалити залізну, здавалося, советську імперію, то хіба нині не змете народ, який уже пізнав смак волі, нечисленну банду відступників, грабіжників та зрадників? Хай би навіть пролилася кров...

У Шевченківські дні традиційно прокотилася хвиля демонстрацій по всій Україні — і це лише початок. Віктор Ющенко і Юлія Тимошенко остаточно об'єдналися, а Олександр Мороз знову зрадив. Може, це й до кращого... Горі імієм серця!

***

15 березня. Івано-Франківське управління культури запросило на святковий вечір лауреатів Національної премії ім. Т. Шевченка, котрі родом з Прикарпаття. У багатолюдному залі театру зустрілися із своїми читачами Дмитро Павличко, Ярема Гоян, Ганна Василяшук, Панас Заливаха, Степан Пушик і я. Кожного з нас привітали квітами, книжковими подарунками, кожен сказав своє слово.

Виступ Дмитра Павличка був суто політичний. Від поезій, які він читав, віяло майстерною публіцистикою, і я, слухаючи його, думав про дві долі поета, який присвятив себе громадській роботі. Або він вичерпується як поет — таких жертв ми можемо сьогодні нарахувати цілий десяток, або ж, рішуче вийшовши із гри, якщо це ще не пізно, — воскрешає в собі рештки розтраченого на політику таланту, проголошує перед своїми читачами евангельську інвективу “Не бійтеся, се я?” й обдаровує їх новою зливою поезії, в якій поклонники будуть дослуховуватися півтонів колишнього поетичного чару. Та часто — марно: нагострений в промовах та політичних дискусіях креміль слова знову викрешуватиме снопи іскор, та не завжди загориться від них поетичний трут, який устиг зітліти в безплідній боротьбі.

Це, що я сказав, стосується й Павличка. Однак не повною мірою, якщо згадати, що майже вся його переддепутатська поезія мала публіцистичну тональність, й тільки неповторне павличківське вміння виплавлювати із слів грановані образи завше зачаровувало читача, подібно, як заповонюють нас і сьогодні декларативні поезії Шевченка і Франка.

А що, власне кажучи, заповонює? А той глибоко за-таєний ліризм — та непомітна на кресалі губка, яка здатна затаїти в собі вогонь і тоді, коли публіцистичні іскри розлетяться й погаснуть.

Чи зберіг Дмитро Павличко здатність ще й нині розпалювати той трут поезії? Частково — так. Мало того, його ярість, спороджена праведним гнівом на душителів нашої молоді держави, досягає неймовірно високої напруги й боляче вражає їх, однак мене бере страх, що в той благословенний час, коли сьогоднішніх душителів не стане, холодними залишаться Павличкові кремінь і кресало, немов музейні експонати, які у свою пору не запалили труту — того, що гріє нас і нині, видобуваючись із публіцистичної спадщини Шевченка.

А втім, є ще й інша нинішня — справжня Павличкова поезія: “Наперсток”, “Покаянні псалми”, і є ще в його серці невігойний біль після втрати дочки Соломії — й виллється він колись живою гарячою кров’ю, виповнить життєдайною печаллю серця майбутніх читачів й розбудить їх до творчого життя, як будять нас і до сьогодні трени Яна Кохановського або ж пелюстки яблуневого цвіту, що розквітла з розпачливого жалю Михайла Коцюбинського.

Дмитро Павличко був, є і буде неповторною фігурою в українській літературі. Він — поет нерівний, проте тим і цікавий: мене нудять рівні, немов залізнична рейка, поети-прапороносці, яким не дано ні на гран відхилитися від заданого курсу. Я не схвалюю колишніх колаборантських вправ Павличка, але скажіть мені, хто із радянських поетів зумів так сміливо признатися до своїх гріхів, як це зробив він у “Покаянних псалмах”?

Павличко зі всіма злетами й падіннями, добродійством і гріховністю вміщається в єдиній брилі свого внутрішнього духовного світу, яким має право розпоряджатися тільки він — і ніхто до того боліда не має доступу; найдоскіпливіший дослідник — прихильний до поета, а чи озлоблений — не в силі надпотужним крицевим різцем той камінь розітнути й змоделювати на свій лад скульптурний портрет поета: під найвправнішим долотом він виявиться не тим, який є насправді, бо захищений гранітом власної самодостатності.

Чи мав Павличко друзів? О, їх — мільйон, і кожному він готовий допомогти, бо такі можливості завжди є в нього — авторитетного поета й політичного діяча. Проте єдиного друга, перед яким необхідно розполовинитися, мати не може з причин неспівмірності: рівного або ж сильнішого за себе Павличко триматиме на відстані, щоб той не порушив, бува, його внутрішньої гармонії, а слабший може стати в нього хіба що вірним пажем, й знакомитий поет поблажливо та з іронією спостерігатиме, як той імітує його голос, наслідує поетичний стиль і навіть копіює почерк.

Павличко обдарований могутнім інтелектом, котрим він нізащо ні з ким не поділиться, — інтелект його може виявитися тільки у творчості, яка належить виключно йому, й творцеві байдуже, як хто нею скористається, Він мав усі дані стати Президентом нашої держави, але ж хто такий Президент: абстрактна фігура, знак, а не співрозмовник, не приятель і не співучасник твого болю... Павличко — трибун, й та ж трибуна відокремлює його від світу. Павличко — мислитель, в якого є своя система, неспівмірна з мисленням тих, що його оточують. Павличко не здатний запозичати чужий досвід — він користується тільки тим, який його самого витворив. Павличко — цілковито самотній, в цьому весь сенс його особистості.

Я сиджу поруч з ним на Шевченківському святі, ми перемовляємося, в нас добрі стосунки, які розпочалися ще в Коломийській гімназії, у Львівському університеті, в спільних мандрівках по Карпатах. Але навіть тоді, коли

ми обнімаємося при зустрічах — залишаємося на чіткій відстані один від одного, бо цілковитому нашому зближенню заважав параван Павличкової самодостатності, самовпевненості та його болю, заслоненої мережкою пекучої сльози, витиснутої з ока неймовірним душевним стражданням, яке теж належить тільки йому...

***

У січневому номері івано-франківського літературного журналу “Перевал”, який редагує моя улюблена і любя мені поетеса та журналістка Ольга Бабій, вміщена її стаття, присвячена моему сімдесятип’ятиріччю. Це перша ювілейна похвала, а певне, буде їх цього року більше, та я незмірно втішений тим, що Олечка з Коломиї випередила всіх моїх шанувальників, і якби не фотографія поряд із заголовком “Що нас чекає попереду?”, на якій ми обоє такі гарні й сумні, то може б я не так болісно усвідомлював сьогодні висоту і глибину свого віку та не говорив би сам до себе у світлій печалі: а нічого нас обох уже не чекає, Олюню, твоє молоде і вродливе личко надто безжалісно відтінює мій поважний вигляд, і я можу хіба лише шкодувати, що в ту неймовірно давню мить, коли сидів у молодій письменницькій задумі на лавочці Коломийського міського парку й до мене підсіла юна красуня, назвавшись журналісткою, а ще й сусідкою моєї мами, а ще й колишньою однокласницею мого племінника Богдана, — що я тоді не взяв тебе за руку й не повів у далеку дорогу, яка закінчується аж сьогодні.

Та, певне, добре, що так сталося: кожній людині належить в кожній миті — її мить, а це вже Доля, якої не обминути, і двох доль ніколи не буває... Й, можливо, ти горда з того, що маєш в особі письменника, який ніколи себе не зраджував, щирого приятеля, а я втішений твоєю невсипущою енергією, діяльним патріотизмом, відданістю Україні, поетичним талантом і нев’янучою вродою, яка сьогодні тяжко мене пригноблює усвідомленням тієї втраченої миті.

Та вже досить, мабуть, сентиментальних рефлексій, хоча я й сумніваюся, що звільнюся від них в цьому солодко-болісному спогаді...

А втім, ти сама винна, Олю, що я так розклеївся. Твоя стаття про мене — то не ювілейний штамп, не обов'язкова данина знайомій тобі людині в день її свята, а людяне й тремтке проникнення в стан моєї сьогоднішньої самотності, коли я все, крім тієї скромної слави, на яку заслужив своєю працею, навіки втратив... І Трач, моє рідне село, яке анітрішки зовні не змінилося, стало чужим у людях, і я іноді блукаю знайомими дитячими стежками, марно сподіваючись зустріти свою першу любов — Анничку Грицикову або ж недоступну красуню Наталку Слобідську; я зустрічаюся з коломиїськими незнайомими читачами, серед яких тебе вже немає; і спорожніла моя коломиїська домівка, про що ти так болісно мені нагадала, — немає в ній уже моєї доброї мами, ні вічно усміхненого брата Євгена, ані веселої й іронічної сестри Наталки; мамин дім на розі Міцкевича і Мокрої вже постарів, а та тупикова стежечка, що відгалузившись від вулиці Сенкевича, провадила до чепурного будиночка, де ти мешкала, спорішем заросла...

Про все це ти мені нагадала в своїй статті, мені присвяченій, — завела ти мене на ті молоді манівці й там залишила разом із своїм юним портретом, що так чітко відтінився від мого, як свідчення незворотності часу, як остання диліна на калиновому мості...

“Що нас чекає попереду?” — запитуєш ти в заголовку до статті.

Якщо маєш на увазі наш народ, то будь спокійна: життя його вічне, як торф'яна пожежа, яка ніколи не згасає ні під снігом, ні під проливними дощами — завжди в тих глибинних надрах горить вогонь, який в кожную хвилину готовий зайняти весь обшар, і ніяка сила згасити його не може.

Коли думаєш про себе, то запевняю тебе: твоя поетична, політична й суспільна невгамовна праця закарбується в історії нашої держави навічно.

Якщо береш мене до уваги, то клянусь тобі, що ніколи не зійду із риштувань трацької дзвіниці й до скону буду бити у великодній дзвін. І хай простить мені Господь: під час перепочинку, втомившись розгойдувати чавунне било, я крадькома визиратиму крізь віконце на верхньому ярусі й очима шукати буду серед лебідок, які на майдані біля церкви водять гаївки, біленької дівчини з мудрими очима, невпорядкованим волоссям і повними, створеними для поцілунків губами, які ні разу не розтулилися для мене...

***

9 квітня. То що ж нас тепер чекає попереду, — запитую себе словами Олі Бабій, — після вчорашньої нашої перемоги в парламенті?

Сталось те, що мало статися: кількарічні маніпуляції кримінальної влади, очолюваної геніальним інтриганом Л. Кучмою, як його влучно назвав В. Яворівський, “сірим кардиналом” В. Медведчуком та їхнім підбріхувачем комуністом П. Симоненком, з тріском провалилися: Конституція залишилася недоторкненою, й загроза державного перевороту пригасла.

Кажу — пригасла, бо знаю, що ця злочинна трійка й ті олігархи, які її фінансово підримують, не заспокояться доти, доки наш змучений народ не поламає на тріски створену ними політичну систему й викине її на смітник... Звісно — не заспокояться й вдаватимуться до нових інтриг, бо ж в разі остаточної нашої перемоги на смітнику опиняться й вони, й доведеться їм за скоєні злочиння відповідати перед Законом. Зрозуміли це вчора деякі депутати із так званої “більшості” й не проголосували за зміни до Конституції — а серед них і комуніст Борис Олійник. Чи то страх здолав його, а чи національна совість замучила? Одне слово, жаль мені заблуканого на комуністичних манівцях знакомитого поета...

Майже три роки вимучував Кучма український народ проектами розмаїтих реформ й, будучи маріонеткою у Медведчука, міняв їх так, як нараджував йому цей злий

демон нашої політики, і все те раптом знадобилося котові під хвіст — разом з усіма референдумами, форумами, переслідуваннями опозиції, сваволею на виборах міських голів у Мукачеві й Ромнах, податковими перевітками нашоукраїнських бізнесменів, тероризуванням тернопільської мерії й Львівської обласної ради — всього неможливо перерахувати, та все ж я, не позбуваючись, зрештою, тривоги перед несподіванками, щораз то більше впевнююся в нашій перемозі на виборах Президента України восени цього року й можу вже нині передбачити, що чекає попереду не нас, а їх — злочинців.

І коли ще можна допустити, що Кучму якийсь час захищатиме президентський імунітет, а стишений гавкіт комуністів ледь чутно долинатиме з політичного маргінесу, то Медведчукова карта вже нині бита: зненавидженого авантюриста не пошкоднують навіть нинішні його одnodумці — якраз вони й поквапляться звалити на нього всі провини за перманентну кризу в Україні, і врятувати його змогла б хіба що президентська посада, яка йому аж ніяк не світить.

А нас чекають попереду тяжкі випробування, які доведеться сукупно всім народом переборювати: можливо, Кучма при своєму майже нульовому рейтингу з розпачу приєднається до президентських перегонів утретє, на що йому дав дозвіл продажний Конституційний суд, й сподіватиметься за допомогою тотальної фальсифікації перемогти; можливе теж зняття зі списків кандидата від опозиції; не виключений навіть атентат, адже вишколив інтриган банду кілерів, які вже встигли довести своє вміння...

І все ж переможемо ми: народ вийшов з апатії, й маємо цим завдячувати свавільній і беззаконній діяльності нинішньої влади... Ніхто не прагне ні румунського, ні грузинського, ані югославського варіанту, проте кожен з них можливий у тому випадку, якщо над нашою державою нависне смертельна загроза. Народ, який пізнав смак волі, не встромить більше голови в ярмо, навіть якщо б мала пролитися остання кров за свободу.

Повторюю своє заклинання: горі імієм серця!

P.S.

Як стало відомо сьогодні із засобів масової інформації, парламентська більшість під тиском Кучми й Медведчука готується до переголосування проекту Закону про внесення змін до Конституції, мовляв, учора депутати не знали, за що голосували...

Цинізму влади немає меж. Достоту як у тій приказці: плюй повії в обличчя, а вона каже, що то манна Божа!

***

15 квітня. Галицькі відступники — координатор “більшості” в парламенті С. Гавриш і представник президента у Верховній Раді О. Задорожний — все ще, нічтоже сумняшся, вірять, що за проект Закону про внесення змін до Конституції буде проголосовано. Проте марні їхні сподівання: спікер В. Литвин, як не дивно, заявив, що це питання він винесе на розгляд парламенту, як і належить за Конституцією, не раніше, ніж за рік. Тож політичні баламути, розпачливо борючись за владу, вдалися до нових маніпуляцій: на закритому засіданні “більшості” в присутності Кучми, кулуарно, висунули кандидатом у президенти Віктора Януковича.

Довго не міг визначитися прем’єр, на яке крісло претендувати, адже в разі прийняття змін до Конституції посада президента була б надто непривабливою — всі повноважні функції перейшли б до прем’єра...

Тепер Янукович під тиском адміністрації президента вимушено пішов на ризик: якщо програє вибори — жодного фотеля не запосяде. Однак погодився: квапить його Медведчук, мов перед смертю, — а до початку передвиборної кампанії ще досить далеко...

І, певне, добре усвідомлює нинішній прем’єр, що шансів на перемогу в нього надто мало: в рейтингу він відстав від В. Ющенка на добрих десять одиниць, відповідальність за політичну й економічну кризу перейде тепер з Кучми на нього, а ще доконче виборці нагадають канди-

датові про його кримінальне минуле: колись, у молодості, кажуть, в громадських туалетах стягав пижикові шапки з голів радянських громадян — тепер же посягнув по шапку Мономаха!

Проте стає тривожно на душі: Віктору Ющенкові доведеться змагатися не з особою, а із злочинною системою, яка не визнає ні правил, ні законів, ані регламентів — тільки брутальну сваволю. Ось ця система проводить зараз генеральну репетицію беззаконних дій перед президентською кампанією — на виборах голови міста в Мукачеві... Чим закінчиться та сваволя, побачимо в неділю. Та як би не закінчилась — позитивно чи негативно — цей ганебний цілорічний мукачевський процес яскраво висвітлив на політичному екрані, до яких заходів вдаватиметься влада на президентських виборах.

***

Такого беззаконня, до якого вдалися наші владні сили 18 квітня на виборах міського голови в Мукачево, годі й придумати, й відбулося це на очах у всього світу — в формально демократичній державі в центрі Європи.

Не варто розписувати в щоденнику, що саме трапилося в невеликому українському місті — про це зараз галасують всі засоби масової інформації Західної півкулі, досить лише сказати, що кожен українець почувається нині так, ніби в його хаті відбулася п'яна бійка, після якої соромно вийти на люди....

А виходити треба — шукати правди в тих же правоохоронних органах, які ініціювали цей політичний скандал, і усвідомлювати водночас, що ніякої справедливості не доб'ється: ось уже три дні у Верховній Раді кипить обговорення мукачевських подій, і в цей же час банди бритоголових найманців — тих самих, які під час виборів катували присутніх на виборчих дільницях народних депутатів з фракції “Наша Україна”, вільно гуляють по закарпатському містечку й б'ють вікна в крамницях, як це було в 1933 році у Мюнхені; владці Мукачева викра-

дають бюлетені, підробляють протоколи й приводять до присяги свого ставленика Ернеста Нусера, який явно програв на виборах “нашоукраїнцєві” Вікторові Балозі, шахрай присягає в майже порожній сесійній залі міської ради й отримує посвідчення мера міста; Віктор Ющенко й уповноважена з прав людини Ніна Карпачова добиваються прийому в Кучми, а той знизує плечима — ай-я-яй, я ж про це нічого не знав, треба негайно в'яснити справу й покарати винних, чєй живемо у правовій державі, — і весь цей всєвітній скандал поволі пригасає, генеральна репетиція перед президентськими виборами відбулася...

Відбулася, однак бажаного ефекту владцям не принесла — на мукачевські вулиці вийшли тисячі людей, попередивши владний криміналітет, що в разі повторення закарпатського сценарію в загальнодержавному масштабі на терен соборної України вийде весь народ.

Це добре усвідомлюють ворожі незалежній Україні політичні сили й відповідно до своїх намірів перегруповуються: Мороз перекидається до Медведчука, “більшість” колеться на частини, й кожне нове політичне угруповання, яким би не було мізерним, висиджує в гніздечку свій запорток, з якого має вилупитися кандидат у президенти; заангажовані владою соціологи роздувають рейтинг Януковича, щоб залякати народ, мовляв, той уже доганяє Ющенка, а Кучма спокійно, ніби його вже втретє президентом обрали, обнімається в Криму з Путіним, святкуючи ратифікацію українським парламентом паперового Єдиного економічного простору, й ликує інтриган, що йому таки вдалося перед кінцем свого неfortunного урядування продати Росії Україну гуртом, яку він досі розпродував уроздріб.

І звісно, у цьому зініційованому Кучмою та його раттю передвиборному хаосі в душі найзавзятіших оптимістів, до яких належу і я, закрадається зневіра у власні сили, й треба сьогодні напружувати всю свою міць, щоб ту зневіру здолати, бо ж відомо: песимісти програють.

15 травня. У видавництві “Літопис”, у Михайла Комарницького, який два роки тому видав мій роман про УПА “Вогненні стовпи”, щойно побачив світ романний триптих “Через перевал”, який вивершує п’ятнадцяти томний цикл моїх історичних творів. Цей химерний роман є ніби шпилем багатопверхового будинку — і з його висоти я спробував освітити з позицій нинішнього дня наш літературний процес, в котрому беруть участь і мої історичні романи, над якими я працював понад сорок років.

За своєю творчою натурою я завжди був модерністом — тобто намагався кожний свій черговий витвір подавати читачеві композиційно й стилістично інакшим, ніж попередній; я ніколи не повторювався ні у змісті, ані в манері письма, однак при цьому не поривав з традиціями, і справжній літературний модерн, європейський і наш, слугував мені тільки орієнтиром; я ні разу не піддавався невластивим для української ментальності зразкам й не сходив із національної матриці. Через це мене вважають традиційним письменником, хоч я завжди пожадливо ловив модерні віяння, й це додавало моїм творам необхідної новизни.

Так я пройшов свій творчий шлях між традиційною Скільою і модерною Харібдою, так завойовував собі читача, і це мені непогано вдавалося: мої книжки ніколи не залежувалися на полицях книгарень, проте я не раз щиро заздрих цілком новітній манері письма моїх молодших колег — Ніни Бічуї, Галини Пагутяк, Євгена Пашковського, та, читаючи їх, я завжди для свого заспокоєння пробував передбачати, що сталось би з нашою літературою, якби всі автори поплили в тому самому руслі — яке б то настало безпросвітне одноманіття!

І ось воно таки настало: прийшов в українське красне письменство так званий постмодернізм, до якого навперегони помчала численна верства молодих авторів, які заявили про себе на зорі нашої Незалежності. Буквально всі молоді поети захотіли раптом стати схожими на

асоціативно ускладнену, проте в мислі чітко викарбувану Емму Андієвську, а прозаїки — на природніх для свого середовища Кафку, Джойса, Пруста... У цій погоні за чужими зразками вони свідомо позбувалися національного духу в творчості, соромилися українського патріотизму, озброювалися поблажливою а то й лютою зневагою до наших класиків, свою літературну продукцію насильно піддавали стилістичній деструкції, бридилися вдаватися до тем національної історії і врешті-решт витворили неукраїнську українську літературу — достоту, як чужинецькі політики вибудовують сьогодні на нашій землі неукраїнську українську державу.

А може, це закономірність? Адже література завжди відбиває стан суспільства... Але як я колись радів, коли почув новітні голоси розшнурованих із пут соцреалізму молодих авторів — й доти зачаровувався цими вже підстаркуватими на нинішній день постмодерністами, поки не вчув у їх співі шпачиноного наслідування солов'їв...

Тому вважаю їх відступниками: Україна задихається в чужій політиці, економіці, духовності, а вони зайняли позицію не борців за українську Україну, а співців її космополітичного застою!

Про це я роздумую у своєму новому романі “Через перевал”.

Тож знову розпочалися мої безкінечні поїздки на презентації, які наклалися на мій сімдесятип’ятилітній ювілей, а ще на передвиборну кампанію, що вже стартувала, і мені доводиться розмовляти з людьми не так про літературу, як про політику.

Жаль тільки, що не маю можливості виїжджати в східні області України і своїм словом стримувати від зради зневірених — відступництво стало нині модним і небезпечним.

Колишня львівська знаменита журналістка Ганна Стеців-Герман, яка десять років працювала на радіо “Свобода” й безпардонно гаркала на співрозмовників, які бодай дрібним необачним словом зачіпали гідність Віктора Ющенка, тепер продалася В. Януковичу й так само емоцій-

но реагує, коли хтось нагадує про кримінальне минуле нинішнього прем'єра. Не кажу вже про безумну графоманку Наталію Околітенко, котра, спокусившись на Медведчукові гроші, вчинила розкол у Спільці письменників.

Запросили мене й до Коломиї. Високо вшанувала мою старість середня школа № 1, в якій я колись учився, та все ж таки у мій візит влилася ложка дьогтю: відома в Коломиї працівниця культури п. Ольга Руданець, яка впродовж цілої чверті століття влаштовувала мені цікаві зустрічі із земляками, теж продалася Медведчукові, й це мене до глибини душі вразило й обурило. І я заборонив їй надалі організовувати для мене творчі вечори, й домучую себе нині гіркими словами Івана Франка: “Чому відступників у нас так багато і чом відступництво для нас не є страшне?”

***

18 травня. Сьогодні львів'яни вшановували відомого українського вченого Олега Купчинського з нагоди його сімдесятиліття. На ювілей прибув з Києва Дмитро Павличко, й громада зустріла його оваціями — любить народ свого знаомитого поета, — й усі чекали його слова.

Д. Павличко палко й аргументовано говорив про нашу нинішню політичну ситуацію, про вибори Президента України й, звичайно, віддав шану нашому лідерові Вікторові Ющенку. Проте з уст відомого політика й поета злетіла фраза, яка мене скоробила — та невже й Павличко злякався нинішньої влади? А що йому втрачати, хто може відібрати в нього високу славу?.. А сказав Дмитро, що в Донецьку він не може виступати так, як у Львові, бо там медведчуківські екстремісти готові розправитися з кожним, хто агітує за “Нашу Україну” — і тому він виїхав для агітації в Галичину.

А чи ж то треба аж так ревно агітувати галичан, які й без нас переважною більшістю проголосують за Ющенка? Сміливе слово потрібне саме на Донбасі, і я знаю, бо сам колись там виступав: існує на сході України потужна національна сила, притлумлена й залякана, та якраз

ті люди потребують палких кличів, які б спонукали їх скинути з себе ману страху. Які ж то ми провідники нації, коли й самі боїмося хуліганських улюлюкань бритоголових бандитів?

Про цей наш страх і обережність добре знає Кучма й тому, наприклад, цинічно скасовує рішення Національної ради з питань телебачення, яким упроваджувано в засоби масової інформації виключно українську мову. “Гарант” називає 10 статтю Конституції неконституційною, ми ніяк не реагуємо на таке бузувірське нахабство, до того ж пропускаємо повз вуха глум Кучми над українською мовою: під час зустрічі з грузинським президентом Саакашвілі, який розмовляв по-українськи, високо-чиновний московський холуй відповідав йому російською мовою.

Чи треба кращого аргументу для агітації на Донбасі? І чи не варто, не боячись, розвивати, для піднесення духу, перед слухачами думку про те, що експерти ЦРУ передбачають розвал розхитаної московської імперії до 2015 року? Це ж не пророцтво Глоби, а точна оцінка політичної ситуації в Росії — варто лише згадати, як до точності в кілька років ці самі експерти передбачили розвал Радянського Союзу!

Чому ж ти, Дмитре, не сказав про все це донеччанам, невже вірний франківець забув слова Учителя: “Якби ти знав, як много важить слово!” Про що ж ти говорив з ними, побратиме? Читав свої поезії? Звичайно, вони прекрасні, але в час останньої війни за Україну потрібні не ніжні трелі сопілки, а бойові звуки сурм!

...Не піддаваймося песимізму — в ньому запорука нашого програшу. А ми не сміємо програти і не програємо. Ось під тиском Ради Європи подав у відставку мукачевський лжемер Ернест Нусер — це ж поважний програш владної камарильї... А як розпачливо відбілює влада злочинне минуле прем'єра Януковича — і чим дбайливіше відбілює, тим чіткіше вирізняються на постаті “єдиного кандидата” кримінальні плями. Та невже на-

род віддасть свої голоси за колишнього кишенькового злодія, мордоворота і гвалтівника? Не може такого статися...

***

Розповім, для розрядки від занудної політики, таке собі анекдотичне... Ми, підстаркуваті літератори, ще вміємо жартувати, та що й говорити: почуття гумору, самоіронія, вміння кепкувати один з одного в товариському колі рятувало нас від духовного занепаду навіть у задушливі часи советської тиранії...

Отже, телефонує мені незнайомий, з тембру голосу чути — старий добродій:

“Це провідник нації пан Іваничук?”

“Зависоко берете, прошу пана”, — відказую в слухавку.

“Але ж ви член редколегії газети “Просвіта”.

“Це вже ближче до істини, — кажу. — Чим можу служити?”

“Ваша газета ні до чого!” — чую вирок, який оскарженню не підлягає.

Проте пробую захищатися: “На якій підставі так суворо судите?”

“В ній немає нічого патріотичного! Ні слова про нашу неньку Україну!”

“Ви помиляєтесь, кожен газетний рядок стосується України...”

“А чому ж я не надибав на гасло “Слава Україні!”?

Отож я волаю йому в слухавку: “Слава Україні!”, — він гаряче відповідає: “Героям слава!”, — заспокоюється й перериває розмову.

Не гаючись, я розповідаю про цю пригоду Ніні Бічуї, адже вона шеф-редактор газети “Просвіта”: хай знає, що нам закидають брак професійного патріотизму. Ніна щиро сміється й каже мені, що віднині буде називати мене “провідником нації”. Я накладаю на такий жарт сувору заборону: не дай Боже, це прізвисько візьмуть на язика мої пересмішники — Яворівський, Кудлик або Пушик!

Та ось стоїмо ми, просвітяни, біля співочого поля в Шевченківському гаю — на святі Матері. Я віддалився

від гурту під розлогий каштан, курю собі й медитую в задумі. До Ніни підходить старша пані й запитує, хто це — той сивий чоловік, що он стоїть під кроною дерева. Ніна прикладає до уст долоню човником й шепоче їй на вухо довірочно:

“То провідник нації...”

“О, я так і думала!” — відказує побожно старша пані.

Звичайно, на такі жарти здатна тільки Ніна Бічуя, і їй одній я прощаю подібні витівки.

***

3 червня. Цьогорічного травня довелося мені перейти рубіж між третьою й останньою чвертю мого можливого (а чому б і ні?) столітнього відтинку часу. Я ту межу бадьоро переступив — при доброму здоров'ї, світлій пам'яті, при не меншій, ніж раніше, працездатності, доброму гуморі й незахищеній вразливості на жіночу вроду — й тішуся тим, що під час наукової конференції, присвяченої моїй творчості, яка відбулася сьогодні в Дзеркальному залі нашого університету, мене запаморочила своєю несусвітньою вродою студентка Анастасія, гостя із Сімферополя — розумна й сексуально хижка діва: вона так солодко й болісно вразила моє серце, ніби мені сповнилося нині не сімдесят п'ять, а юних двадцять п'ять літ! Хвала тобі, Господи, за цей безцінний дар — вміти згоряти й попеліти від жіночої краси!

Тобі смішно, мій читачу? Може, і є підстави для глузів наді мною з цієї причини, та коли я спогадую весь свій прожитий вік, то вкотре переконуюся, що якби не ті безкінечні миті захоплення жінками, які то здалека, то зблизька дотикалися до мого життя, — чи написав би я хоч одну пристойну річ? Шкода говорити, як полюбляв висловлюватися Павло Загребельний — палкий жонолюб, естет і неперевершений знавець духовної матерії, яка називається коханням.

А ще признаюся до того, що щиро радію визнанням моїх читачів — бо чого б вартувала моя щоденна ви-

снажлива праця, якби вона не окупалася славою, яка мені співмірно належить за труд?

Мій ювілей розтягнувся на цілий тиждень, мене вітали в Івано-Франківську, в Коломиї, в Городенці, у львівських наукових бібліотеках, та зробив мені найбільшу честь мій рідний університет. Аж сорок учених запропонували свої доповіді з приводу написаного мною — я ніколи й подумати не міг, що в моїх творах втілена аж така розмаїтість тем!.. Відкрив конференцію ректор Іван Вакарчук, а вів засідання декан Тарас Салига, поруч зі мною сидів мій незрадливий приятель, колишній однокурсник, професор Іван Денисюк, він водно дотикався долонею до мого ліктя й запитував: “Чи снилося тобі тоді, Романе, коли тебе двічі відрахували з університету, що в цих самих стінах прийматимеш такі почесні?”

Ніколи не снилось... Тому відчуваю себе переможцем і цим пишаюся. Хоч, сказати правду, я таки добре втомився від усіх цих пошанувань, які сьогодні нарешті закінчилися, і в думці повторюю слова Василя Стефаника, що їх він колись вимовив у Коломиї після свого 60-річного ювілею: “Слава Богу, що-м ся цього збув!”

Й уже проминула моя абсолютно кругла дата: сімдесятип’ятиліття, п’ятдесятиріччя творчої праці, п’ятдесят книг — з них п’ятнадцять історичних романів, а ще й десять років праці на посаді професора у Львівському національному університеті імені Івана Франка. Й за найкращий подарунок вважаю запрошення ректора до подальшої праці в цьому величному Храмі науки, а ще втішився я появою в видавництві Ірини Лонкевич “Срібне слово” збірки моїх новел, про які читач уже встиг забути, і називається та моя юна книжка “Одна хлібина на двох”, новели про любов”.

Моя творчість починалася з любові — новелою “Бузьків вогонь”, любов’ю й закінчиться... Нині ж мене огріла шаленим поглядом сімферопольська красуня і вселила в мене віру: я ж іще молодий, і хай вічно живе в мені та пристрасть, котра, якщо й не є вдоволеним коханням, то хоч безмежною тугою за ним.

16 червня. Моя помста за стрійка Михайла Іваничука, видатного вченого-геоморфолога, якого знищили більшовики, завершилася аж сьогодні: його книжка “14 місяців на Землі Франца-Йосифа”, яка сімдесят літ пролежала в батьковій, а потім у моїй бібліотеці, в перекладі канадської українки Ярослави Атаманенко побачила світ англійською мовою у видавництві National Library of Canada під заголовком “14 Months on Franz Joseph Land”.

Про Михайла Іваничука я написав колись ґрунтовне есе й опублікував його в журналі “Березіль” № 5–6 2002 року п. з. “Сліди на піску”, та оскільки мій нинішній читач того матеріалу шукати не стане, я кількома штрихами нагадаю про тріумф і трагедію вченого, який був моєму батькові рідним братом.

Михайло Іваничук, виходець із найбіднішої сім’ї села Пилипи на Коломийщині, здобував освіту спочатку в Коломийській гімназії, а потім у Львівському університеті. Навчання перервала Перша світова війна, й Михайло пішов добровольцем в Українські Січові Стрільці, воював на Маківці, Лисоні, брав участь у Листопадовому зриві 1918 року. Після ліквідації більшовиками й поляками Української Народної Республіки емігрував до Чехо-Словаччини — там, у Карловому університеті, закінчив розпочату у Львові освіту географа, блискуче захистив дисертацію і виїхав на радянську Україну — так, як це вчинили Михайло Грушевський, Антін Крушельницькій, Мирослав Ірчан, Василь Бобинський та багато інших страченців.

У Харкові М. Іваничук зайняв посаду професора Інституту Народної Освіти, а в 1932–1933 роках очолив експедицію на Землю Франца-Йосифа, де пробув на зимівці чотирнадцять місяців. Відкрив невідомі дотоді острови, які назвав Комсомольськими (по-праву вони б мали сьогодні називатися островами М. Іваничука, та марно цього домагатися в російського уряду); повернувшись із зимівлі, написав і видав українською і російською мова-

ми працю “14 місяців на Землі Франца-Йосифа”, готувався до експедиції на Північний полюс і в Антарктиду, проте 1937 року його заарештували й розстріляли.

Про цю трагедію сповістила мого батька Михайлова дружина Ніна в 1939 році, й ось тоді я, десятилітній хлопчик, поклявся помститися за стрійка...

Ніна Краузе, зрусифікована, а при чоловікові зукраїнізована німка, разом із своїм восьмилітнім синочком Станіславом наприкінці війни виїхала на Захід, і за ними пропав слід...

Я підсвідомо вірив, що той мій двоюрідний брат десь таки живе, і хоч самому здавалось це малоімовірним, все ж така думка не покидала мене ціле життя. І врешті я задумав “помсту”: 1990 року видав роман про УСС “Бо війна — війною”, в якому прототипом головного героя Михайла Шинкарука став мій стрійко, книжку присвятив пам’яті Михайла Іваничука і чекав чуда: ану ж обізветься мій брат?

І чудо сталося. 2001 року принесла мені пошта з Портленду (США) листа: інженер-електротехнік Ервін Бергман повідомляв, що його знайомі українці прочитали йому мій роман, і він упізнав у Михайлові Шинкарукові свого батька, якого знав лише з розповідей матері. Ніна Краузе померла в західному секторі Берліна. Станіслава виховали далекі родичі-німці, назвали його Ервіном Бергманом, проте він від матері назавше запам’ятав своє справжнє родове прізвище. Коли став дорослим, виїхав до Сполучених Штатів, там одружився, обзавівся дітьми й став американцем.

Отож, у 2001 році Ервін з дружиною приїжджають до Львова, і можете собі уявити, що то була за зустріч двох братів, з вигляду дуже схожих, зовсім чужих і водночас рідних, які розгубилися у вихорах війни й зустрілися через цілих шістьдесят років!

Я подарував Ервінові-Станіславу книжку його батька, він віддав її своїй приятельці-українці Ярославі Атаманенко на переклад — і так звершилась моя помста більшо-

вицьким катам: не дав я безслідно пропасти славному імені, й світ може тепер дізнатися про першого українського полярника, який випередив виправу російського дослідника Івана Папаніна на Північний Полюс в 1937–1938 роках.

Ервін не став і ніколи не стане українцем, проте він забрав у куточок свого серця рідне село Пилипи і мій Трач, де похований його дядько Іван — мій батько, й та дрібка національної пам'яті буде довго жити в серцях його нащадків... Ми й далі листуємося з Ервіном — порозуміваємося за допомогою моєї доні Наталі-германістки: два брати різних національностей, різної ментальності й різного патріотизму.

Кісмет... Доля!

***

4 липня. Сьогодні розпочалися президентські переговори. Два дні тому блок “Наша Україна” і блок Юлії Тимошенко об'єдналися для спільного змагання за владу й визначили єдиного кандидата на посаду Президента України — Віктора Ющенка. Сталося те, чого ще не було в нашому політикумі: власні амбіції підпорядкувалися звідчаєній боротьбі за українську Україну, і я ще ревніше, ніж це було в 1991 році, благаю Бога, щоб допоміг нам перемогти, бо ще одна невдячна мить — і здолають нас антиукраїнські сили.

Опозиція розкололася, а втім, вона єдиною ніколи й не була, бо що може знайтися спільного між комуністами і соціалістами, з одного боку, й національно-патріотичними силами — з другого? Знаю тільки одне: комуністи ніколи не переможуть на виборах, і третя спроба Петра Симоненка повернути історію назад ніяк не увінчається успіхом: черговий програш комуністів обернеться цілковитим крахом політичної кар'єри їхнього лідера. Не переможуть і соціалісти з огляду на те, що їхній рейтинг жалюгідно мізерний, й мені жаль, що Олександр Мороз не захотів підтримати Ющенка, бо це гарантувало б нашу перемогу в першому турі.

Найповажнішим конкурентом Віктора Ющенка став прем'єр-міністр нашої держави Віктор Янукович. Але ж він має на десять відсотків нижчий рейтинг від свого суперника і завоювати вищий ніяк йому не вдасться з огляду на його кримінальне минуле й перманентну економічну кризу в державі, за яку цілковито відповідальний він.

Не можна, звісно, вважати конкурентами В. Ющенка таких претендентів на престол, як Ржавський, Вітренко і ще там хтось: навіщо вони кандидують, один Господь знає, бо ж на минулих виборах не вдалося їм зібрати й одного відсотка голосів. Та, видно, це їм потрібне — щоб утриматися на політичному плаву, хоч така розкіш надто дорого коштує... А ще й Пустовойтенко хоче балотуватися — цей смішний політик, який за свого прем'єрства нічого ліпшого не міг видумати, як заганяти директорів за огорожі, змушуючи їх таким чином сплачувати податки. А ще й Кінах, теж колишній прем'єр, котрий змінив на цій посаді Віктора Ющенка, з приводу чого Юлія Тимошенко видала дотепний афоризм: комп'ютер замінили бухгалтерською рахівницею... Думаю, що подібних аспіраторів ще кілька додасться. І відберуть вони голоси в Януковича!

Не виключено, що захоче балотуватися на третій термін Леонід Кучма: продажний Конституційний суд дав йому таку можливість. Він ще вагається, бо ж знає, що в процесі перегонів втратить решту своєї опінії на Заході, а в разі перемоги його відсунуть від Європи ще далі, ніж це зробили з А. Лукашенком. Однак можна спокійно спати: для перемоги Кучми потрібна тотальна фальсифікація результатів виборів, бо ж рейтинг у нього майже нульовий, а це нині неможливе. Зрештою, є ще й грузинський варіант боротьби...

Я ж, як недосвідчений політик, а все ж якоюсь мірою ним був, допускаю, що вихід Кучми на президентські змагання дав би для нас добрі наслідки: Янукович тоді перестав би бути єдиним кандидатом від влади або ж мусив би зняти свою кандидатуру, але і в першому, і в

другому випадку обох їх настигне неминучий крах. У першому — владні кандидати перегризуться між собою, а в другому — народ не проголосує за скомпрометовано-го бездарного і злочинною політикою Леоніда Кучму.

Віктор Ющенко приречений стати Президентом України. Звісно, що можуть трапитися непередбачені провокації: зняття з реєстру, а то й атентат, проте я впевнений, що цього не станеться. Таких катаклізмів не захоче ні Європа, ні Америка, ні Росія. Навпаки, в ході передвиборної кампанії і одна, і друга сили зроблять ставку на перспективного кандидата: Європа й Америка вже нині прагнуть бачити Ющенка президентом, а Росія буде змушена миритися із станом речей.

Сьогодні — день висування кандидатів на посаду Президента України. Всі акції, крім однієї, відбулися за трафаретним совковим зразком (Янукович, Мороз, Симоненко, Вітренко), тільки самовисування Віктора Ющенка перемінилося у велике всенародне свято.

Спочатку мама Віктора Андрійовича в своєму домі на Сумщині поблагословила сина на подвиг. А далі — у Києві на Співочому полі зібралося, незважаючи на адміністративні перепони, близько сімдесяти тисяч люду з усіх кінців України, і Ющенко виголосив промову. Це була річ видатного лідера, можливо, й українського Вашингтона, появу якого пророкував ще Тарас Шевченко. Вродливий, інтелігентний, мудрий муж запевнив народ у своїй перемозі й накреслив перспективу майбутнього життя України під його началом...

Я дивився на нього й думав: у нинішній час недолугих, маргінальних, а то й дурних президентів на просторах держав колишньої комуністичної імперії вирізнівся своєю фізичною вродою й розумом від Бога наш кандидат — і не може бути такого, щоб народний улюбленець не став Президентом.

Не перестану благодіяти Бога, щоб подарував нам друге щастя: мудрого керівника держави після проголошення її незалежності!

Бо ж, прости Господи: один із колишніх президентів став поштуркачем в олігархів, інший, зовсім глупий, проголосив себе аллахом; один і на президентському престолі залишився конюхом з низьким чолом і євнушим тембром голосу, другий — схожий на рептилію і у своїй жорстокості страшний, а ще інший — плішива, з гемо-роїдальним виразом обличчя, безвольна маріонетка в руках владних гевалів...

Хай з'явиться нарешті в оновленій Європі красива держава з лідером, гідним поваги й любові!

***

Другу половину липня проводжу на курорті в Любені Великому — вирішив долікувати свою ногу, бо ж не доведеться мені сидіти в кабінеті під час передвиборної гарячки, тим паче що мені запропоновано стати довірною особою Віктора Ющенка. Проте гадаю, що справжня боротьба за нашого Президента почнеться, напевне, аж у вересні — то в літній час я зважився зникнути з людських очей і перебути на курорті інкогніто.

Такі були мої благі наміри. Із своєю нерозлучною мольфарською барткою я у вільний від процедур час проміряв розкішні любінські гаї й левади під акомпанемент мелодійного співу чорних дроздів, які тут загніздилися чи не на кожному дереві; встиг подружити із сім'єю бузьків біля крайньої сільської хати — Боже мій, які то цікаві й благородні птахи, яка в них сімейна злагода! Троє молодих бузьченьт виростають з кожним днем, двоє сильніших уже вилітають по здобич, а найменший залишається дома, ходить краєм гнізда, розправляє крила, дивиться вниз і боїться злетіти, тому мусить терпеливо вичікувати, поки його нагодують батьки і брати, нудиться й клекаче; старші ревно догоджають йому, бо ж летить літо до Спаса, а там — далека дорога у вирій...

А я дивлюся на малого й думаю собі, що й ми ще достатньо не зміцніли, й чимдуж треба набиратися сил для нашої неминучої перемоги восени.

...Не вдалося мені зберегти своє інкогніто й забути хоч на короткий час усі ті прикромці й тривоги, заподіяні то нерозумними, то несвідомими, а найчастіше зловисними людьми або ж нищими лабзюками, які в цей найвідповідальніший для України момент думають не про неї, а вимірюють наперед свої вигоди на випадок нашого програшу й зовсім не турбуються, що станеться з ними, коли виграємо ми, сподіваючись на милосердя здобрих від радощів переможців.

Я вже перестав дивуватися з підлої зради Ганни Стеців, вона завжди була кар'єристкою, зрештою, ця особа в політиці ніякої ваги не має; можна теж ігнорувати та ще й користати з примітивних брудовиливань на нашого лідера різних там корчинських чи бойків — їхня жовчна балаканина настроює виборців проти них самих, але ж невимовно заболіло моє серце, коли я побачив серед лизоблюдів, які вітали Януковича як єдиного кандидата на посаду президента від влади колишнього ющенківського Міністра культури — славетного українського актора Богдана Ступку. І подумав собі, як могла статися така чорна зрада, але тут же розв'язав цю нехитру загадку: на кухні зродилося відступництво — шукайте жінку, як мовлять французи...

А боляче! Чого ще Ступці потрібно, крім доброї пам'яті в нащадків? А власне нічого, крім доброї пам'яті, яку він навіки втратив, і мені жаль, що більше ніколи не зможу подати руки колишньому приятелеві: грішно вітатися із зрадником... А втім, чи він один такий? Пригадую, як торік на вечері в честь Януковича у Львові не останній львівський актор розішаркувався перед прем'єром, запевняючи його, що галичани будуть неймовірно щасливі, якщо він стане президентом. Я ж сказав тоді своє "фе" нобілітованому підлизі!

Мене впізнали відпочивальники й запросили в бібліотеку на розмову. Вів бесіду не тільки я, більше говорили мої слухачі, і я почув, на ганьбу Ступці, ось яку інвективу — і то не від галичанина, а від російськомовного добро-

дія з Луганщини: “Ви напевне чули, Романе Івановичу, що Кучма відмовився від третього терміну. То за його прикладом пішов і Янукович: він теж відмовився?” Однак я мусив заперечити вельмишановному добродієві. Янукович таки відсидів третій термін, і всі про це знають, хоч владці намагаються цей факт замовчати. Бо третій злочин, який вчинив Янукович — про нього розповів П. Лазаренко в своєму інтерв'ю, — ніякій реабілітації не підлягає.

А втім, я нічого не стверджую, бо не маю на те доказів, але ж, люди добрі, чи є ще десь така держава на світі, яка захотіла б мати своїм президентом колишнього дрібного злодійчука, мордоворота і гвалтівника? Останній злочин поки що не доведено, однак самі лише плітки виключають право обмовленому балотуватися на найвищу державну посаду.

І є ще та й є тих прикрощів? Віктор Пензенник вчинив несподіваний демарш — відколовся від блоку Ющенко й назвав свою партію “Нашою Україною”, добре знаючи, що цей бренд належить усьому блоку. А суперпатріот із блудними очима Олег Тягнибок займається явною провокацією: як член блоку Ющенко галасує на велелюдних зібраннях “Геть москалів і жидів!” Звичайно, Віктор Андрійович від таких “приятелів” відмежувався, Тягнибок виключений з блоку, однак нам залишилося тільки домірковувати, скільки голосів на Східній Україні може втратити з цієї причини наш лідер...

Що робиться з українцями?

Та в песимізм я не впадаю. Всі провокації і зради працюють на нас: то добре, що Україна очищується від сміття — полова відвіється, а добірне зерно, наш народ, обере українським Президентом Віктора Ющенко.

Вже сьогодні його рейтинг став вищим від рейтингу Януковича майже на двадцять відсотків.

Вертаюся до Львова — з тривогою, проте з непохитною впевненістю в перемозі.

10 серпня. Колись, за советчини, був у мене такий забобон: якщо я останній розділ роману напишу в Коломиї й отримаю благословення від мами, сестри і брата, то нова моя книга щасливо пройде крізь цензуру, якої я завше боявся.

Тепер цензури нібито немає, хоч вона десь там приховано й існує, зате інший страх добирається до мене: усвідомлюючи свій геть-таки поважний вік, я панічно боюся ослаблення художнього стилю й аж до безсоння мучуся, коли віддаю читати чернетку Ніні Бічуї, порядності й смакові якої беззастережно вірю. Бо знаю: вона єдина скаже мені гірку правду увічі, а я не хочу почути того вироку, краще вже вмерти. Тому й далі запобігаю перед своєю Музою: вдаюся до старих наївних забобонів, сподіваючись, що вони допоможуть мені втриматися на попередньому творчому рівні.

Отож я приїхав до Коломиї з наміром написати тут останній розділ напевне вже останнього роману “Злодії і Апостоли” — з надією на благословення моїх найближчих рідних, яких уже в коломийській домівці немає — залишився я один, наймолодший з численної родини мого батька й нестерпно самотній...

Приїхав я із сподіванням, що присутні тут їхні благодні душі будуть витати наді мною під час моєї праці й зсилатимуть на мене світле натхнення.

Цим разом я без кокетства запевняю, що це мій останній роман — мій борг Гуцульщині, серед якої я виріс, добре знаю її звичаї, мову, історію й духовний світ, а ще ні разу до заповітної теми не взявся, зав’язнувши по вуха в історичній тематиці на ціле півстоліття — й тому відчув аж тепер своїм обов’язком той борг сплатити.

І вже роман закінчений — я вертаюся з Карпат до Львова, залишивши на папері видумане, проте таке схоже на реальне життя гуцулів з їхньою ментальністю, мовою, звичаями, демонологією, родовими ворожнечами, несусвітньою вродою жінок, з опришківською історією,

яку я трактую суперечно романтичним легендам, хоч подекуди і в згоді з ними; я безжально знімаю з гуцульської вендети фальшивий флер ідеалізації, проте визнаю за карпатським збойництвом революційне національне начало, без якого ми б не мали ні січового стрілецтва, ні унікальної героїки УПА.

Що скаже на мій новий твір Ніна? Що скажете ви, тату, мамо, брате, сестро, адже перебуваєте десь тут, я дотикаюсь своєю душею до ваших душ, — ви ж найкраще знаєте, наближені нині до Бога, чи залишилась ще в пучках моїх пальців колишня путеря, чи ще спливає з кінчика мого пера прозора думка?

Як мені тут добре — в Коломиї! Мене опікують і люблять мої племінники Роман і Богдан, а найбільше Нуськова невістка Оксана, — і як мені самотньо в цій нині тихій, а колись гамірній хаті!

...Коли-то, по-коломиїськи, всі говорили разом і ніхто нікого не слухав, коли мою мову, якщо вона ставала надто поважною й нудною, безжально рунтав несподіваним парадоксальним жартом мій найкращий приятель — брат Євген-Нусько; коли моя мама, вболіваючи над моїми невдачами під час більшовицьких цькувань, говорила: “А ліпше, щоб твоя Муза поцілувала тебе, сину, не в чоло, а в інше місце!”, — а я сміявся з її бідкань до сліз, бо саме туди вона мене й поцілувала, інакше я б не витримав п'ятдесятилітнього сидіння за столом; коли сестра Наталка, не сприймаючи моїх химерій, називала не одне моє писання “горохом з капустою”, а я огризався, доводячи їй, що доброго салату з гороху й капусти не кожен може приготувати, що й для цього треба мати іскру Божу, а що вже говорити про літературу; коли Нусько, не перестаючи вважати мене наївним меншим братом, свято пишався мною перед людьми, які мене десь там хвалили; коли я навчав брата елементарної стилістики, як він брався за писання своїх мемуарів, а Євген сам без мене знайшов свій стиль, і на його “Записки каторжанина” відгукнувся захопленим листом сам Олесь Гончар —

і скільки це принесло мені втіхи; коли Нусько, вперше побачивши на коломийській ратуші синьо-жовтий прапор, заплакав і промовив: “Тепер уже можна вмирати”, – а я нечемно спам’ятав його: “Дурню, тепер допіру треба жита!”; й коли ми сідали великою родиною вечеряти й крізь вікна вихоплювався на вулицю Міцкевича з причин Євгенових віців, гомеричний регіт або наш з Наталкою дует “Де ти бродиш, моя доле”; коли...

А нині вакуум, а нині пустака, і я повторюю в думці рядки із своєї юнацької поезії:

*Ми троє вкупочці зросли,
І троє вирости на славу,
І троє, як один, пішли
На боротьбу життя криваву.
Судьбою гнані розбрелись,
І на вечірнюю розмову
Не зійдемося, як колись,
Не поцілуємося знову,
Болить душа...*

Цього вірша я написав у армії, коли мій брат відбував каторгу у Воркуті, а батьки із сестрою чекали вивозу в Сибір. Однак тоді була ще надія...

Нині надії вже немає. Сьогодні я з новою коломийською родиною п’ю поминальну чарку: десятого серпня Нуськові виповнилось би сімдесят сім літ, а Наталці пішов би вісімдесят перший.

Не нарікаю на Бога, дав він нам усім трьом довгий вік. І все ж болить душа в живого...

***

25 серпня. Для заголовка до цього роздуму я запозичив би у Павла Загребельного філософему “З погляду вічності”, яка окреслює великий чи то малий огром – а все-таки огром – доробку кожного письменника, котрий, присвятивши своє життя літературі, в зрілу мить зважається виміряти вагу своєї продукції, ставлячи на одну шальку можливу її тривалість у часі, а на другу – сумнів, який часто перева-

жує. Хоч я не знаю ні одного письменника, в тому числі й себе самого, котрий признавався б до такої переваги...

Бо страшно. Адже повернути час назад, щоб мати змогу розпочати біг з нового старту, неможливо, і, як правило, той благородний сумнів приходить до творця аж тоді, коли не стає часу допрацьовувати зроблене, тим більше, як з книг письменника склалася вже ціла бібліотека.

Не знаю, чи Павло Загребельний — вісімдесятилітній Метр, визнаний майстер слова, лауреат майже всіх можливих премій, сповнений високими знаннями муж, автор десятків книг, людина з голубиною душею й водночас із норувистим, мов у необ'їждженого аргамака, характером — чи чаклує він сьогодні над тими фатальними вагами?..

Я вже писав про П. Загребельного у своїх спогадах, а теж у критичних статтях, і не все написане про нього сповнене похвали й захоплення, бо ж його літературна особистість надто складна й неоднорівномірна, і все ж я не можу перебороти спокуси сказати в день його вісімдесятилітнього ювілею ще кілька слів про Майстра, до цілковитого порозуміння з яким я йшов через незгоди і гнів, аж поки не вдалось мені збагнути його неповторну сутність — людини і письменника.

Отож на підставі лише одного твору хочу поміркувати нині — хто є Павло Загребельний з погляду вічності. Я прочитав усе, що він написав, й категорично стверджую: не всі його твори щасливо перейдуть крізь митницю на кордоні тисячоліть — кому, наприклад, спотребиться в майбутньому апологія душителя Руси-України Юрія Долгорукого в романі “Смерть у Києві”?.. Цей твір новітні душителям України відзначили найвищою премією, а варто було письменникові трохи почекати — і він утішився б заслуженою нагородою за знамениті романи “Первоміст”, “Роксолана”, “Євпраксія” і — особливо — “Я, Богдан”!

Отож прийшов до мене Павло Загребельний, цілковито заповнивши мою душу, із своїм романом про Богдана Хмельницького — книгою, для створення якої треба було піднятися на висоту національного подвигу.

Зупинюся нині лише на цьому творі, бо ж усього, що написав Загребельний, проаналізувати в короткій статті неможливо, тим паче — з погляду вічності. Й, можливо, повторю деякі свої колишні міркування — з тих часів, коли вперше збагнув неповторну вартість роману “Я, Богдан”.

Такий роман повинен був з’явитися. Хоча б тому, що тема визвольної війни українського народу під проводом Богдана Хмельницького катастрофічно вичерпалася і сказати нове художнє слово про історичний період, протягом якого народилася українська нація, стало надто тяжко. Але ж постійно відчувалася потреба філософського осмислення не так самої війни Хмельницького, як особи гетьмана, котрий, судячи із художньої літератури про нього, постав на європейській авансцені XVII століття нібито несподівано, мало що не випадково — постав готівим, талановитим, геніальним стратегом, здатним організувати величезне військо, вигравати битви, диктувати свою волю переможеним й вибирати союзників.

Читач, на підставі художніх творів, знав Хмельницького такого, який стоїть, вилитий у бронзі, на Софійській площі в Києві, або виконаного голландським художником Гондіусом на відомій гравюрі, — і залишилися за лаштунками його складне життя, сповнене злетів, звитяг, невдач, безсилля, внутрішній світ гетьмана, якому судилося із різномасних суспільних прошарків створити цільний народ.

Ми знали однопланового Хмельницького: позитивного у всіх випадках, непомильного стратега, грізного воїна, незвичайної вроди мужчину — на білому коні з піднятою булавою, та ніколи ми його не бачили в сумнівах, у роздумах над своєю долею, яка нічого йому не принесла, крім непосильної праці мозку й рук, безупинних клопотів, страждань і тягаря влади... А хтось же повинен був насмілитися показати не знаного нам досі Богдана Хмельницького, народженого всією дожовтоводською історією українського народу, становленого на характері

нації, на її довговічних муках і короточасних радощах, слабкостях і мужності, виплеканого не стільки дзвоном шабель, скільки людською мудрістю й вилитою в думках та переказах тугою за свободою.

Павло Загребельний насмілився — в романі “Я, Богдан”. З’явився цей твір у доробку письменника теж не випадково. П. Загребельний від першого свого історичного роману “Диво” через “Первоміст”, “Євпраксію” та “Роксолану” — йшов упевнено до Хмельницького, щоб розкрити перед читачем і осмислити не так його баталії, як особистість геніального полководця, який уособив націю.

Важкий тягар звалився на колишнього чигиринського сотника: влада, слава й відповідальність однієї людини за весь народ. П. Загребельний ставить для художнього розв’язання психологічні проблеми, які стосуються не тільки епохи Хмельницького, а всіх часів, поки існуватимуть визвольні війни: вождь і влада, вождь і народ, вождь і справедливість, сила й безсилля вождя.

Автор роману сміливо веде Хмельницького крізь терни, не шкодуючи понурих фарб, бо така була правда життя. Драматизм долі вождя, тягар піднятого ним діла, тягар величі, слави і влади — все це падає на плечі немолодого вже гетьмана, він перестає належати собі, стає невірником розпочатої справи, яку мусить довести до завершення, а тому не має ні спокою, ні особистого життя. “Народові потрібні, — мовить гетьман, — не виграні битви, не втішання славою й волею, не ситість і спокій на якийсь час — йому потрібне майбуття”.

Як передбачити наперед, як угадати на складних гороскопах політики, що саме вирішить майбутню долю цілої нації? Змучений думами Хмельницький усвідомлює, що часу для себе в нього немає — він повинен передовсім возвеличити своє ім’я так високо, щоб воно — грізне, величне, авторитетне і справедливе — видне було всьому світові, щоб гетьман мав право сказати:

“Дайте цій землі міцну і справедливу владу, якої вона не мала з часів всесвітнього потопу, і вона нагодує весь світ!”

Чи можна придумати актуальнішу інвективу для сьогоднішнього дня? А саме в ній акумулюється вся філософська концепція роману, який серед грона творів Павла Загребельного промовляє до нас з вічності у вічність — застерігає, протверезує і вселяє віру.

Хай же пошле Господь мудрому письменникові довгого віку, чей його талановита рука не в'яне: в час нинішньої політичної, моральної, а теж літературної розгубленості письмо ювіляра промовляє до читача з висоти, зайнятої письменником під час написання його найкращого твору “Я, Богдан” — величної думи про народження, сучасний стан і майбуття нашої нації.

***

І половині серпня Віктор Ющенко за рейтингом перегнав свого суперника на п'ятнадцять відсотків, це кілька мільйонів виборців, і вже найчорнішому песимістові мусить стати зрозумілим, що Віктор Янукович може бути обраний хіба що за допомогою тотальної фальсифікації результатів виборів. І не допоможуть йому ні бігморди з його парсуною, якими він обставив усю країну, ні безперервне публічення на телеекранах, ні агітаційні плакати, ані нахабне обливання брудом свого конкурента: народ боїться перемоги кримінальної влади й підтримує свого лідера, який проводить нині рейди по всій Україні і, незважаючи на перешкоди — розривання екскаваторами майданів, закриття приміщень для зустрічей — Ющенко збирає під небом багатотисячні громади людей на півдні й на сході України.

Влада панікує, передбачаючи, які сюрпризи принесе їм перемога Віктора Андрійовича. Кучма ще сподівається на конституційну реформу, яка може йому дати посаду прем'єр-міністра, та надій на це дуже мало — Верховна Рада, вірю, не дозволить збиткуватися над Конституцією... А на які злочини може піти наш псевдогарант, ніхто сьогодні вгадати не спроможний; він готовий піти на все — подати у відставку, щоб ще до виборів Януко-

вич став виконувачем обов'язків президента, на оголошення виборів недійсними, на зняття з реєстрації Ющенка, зрештою — на атентат, вже ж бо наїжджав на Ющенкову машину камаз, вже зловили шпигуна, який топтався для чогось слідами Віктора Андрійовича. Та ні один злочин не забезпечить владі перемоги, навіть якщо пролеться кров...

Народ прагне перемін. Бажають перемін і західні сусіди, яким не терпиться вкладати інвестиції в розвиток нашої держави, очоленої демократичним Президентом; навіть Росія не розраховує на перемогу Януковича, — тому ще при Кучмі Путін намагається отримати якнайбільше подарунків від zdeградованого інтригана. І цей нечуваний в історії зрадник на престолі віддає — кому Криворіжсталь, кому Укртелеком, а Росії нафтогін Оdesa-Броди й навіть Севастополь — за майбутній політичний притулок у Московії, єдиній державі, де він зможе заховатися від покари за продажність...

Карта нинішньої влади бита: незважаючи на побої сумських студентів сотнями беркутівців, діти перемогли: наляканий всенародним заворушенням Кучма скасував власний указ про об'єднання трьох сумських університетів у єдиний університет... Чим напористіше влада агітує за Януковича, тим більше зростає рейтинг у Ющенка: навіть якщо вибори будуть сфальсифіковані, переможемо ми: я сам, незважаючи на свій вік, вийду на вулицю і, якщо треба — зустріню смерть. Бо не про себе думаю, я вже своє віджив і зробив, що міг, — страшно мені за долю моїх дітей і внуків.

Та якщо тверезо оціювати наше становище, то для розчарувань нема підстав: інакше й бути не могло, боротьба за владу завжди безпощадна. І я не звинувачую нинішню владну зграю, яка бореться за свої інтереси — наївно було б вимагати від них благодіянь, ще й любові до України, котру вони, як окупанти, ненавидять, бо самі українцями не суть: хто коли чув, щоб вони між собою чи дома розмовляли по-українськи?

Проте я ніяк не можу зрозуміти наших доморощених націонал-дегенератів, які продаються ворогові за тимчасові вигоди й не думають про ту ганьбу, яка колись неминуче відіб'ється на їхніх нащадках до останнього коліна... Хто згадує нині добрим словом продажних Вишневецьких, Киселів, Носів, Барабашів, Галаганів, які допомагали і москалям, і полякам знекровлювати Україну, й не думали вони про те, що іншої землі, ніж українська, для них Богом не дано і що їхні нащадки на ній вічно житимуть — будуть відмиватися і ніколи не зможуть відмитися від проклять рідного їм народу...

Як же будуть дивитися народові увічі нетямущі діти прославленого — а чи заслужено? — В'ячеслава Чорновола, кар'єристи Герман, Ступка, Пономаренко, Бойко та Корчинський? Як міг стлумити своє сумління талановитий журналіст Скачко, який видав антиющенківську рептилку “Україні не треба месії!” Чому ти став ницим рабом, чоловіче, але аж таким продажним, що готовий розіп'яти на хресті посланого Україні рятівника? А може, рабство — то ментальність спорої частини нашого народу і їй зарано подарована свобода? Може, вона ще має викупатися й змити бруд рабства в крові програшної війни, як це вчинив із своїм незрячим тлумом полководець Мирон — герой моторошної поеми І. Франка “Похорон”?

О мій обкрадений народе, розбуджений у вогні!..

Та дарма: мусимо боротися за нашу національну справу навіть тоді, коли вона ще не стала заповітною метою всіх українців.

Мені при цьому згадався знаменитий вислів недруга України, останнього маршалка міжвоєнної Польщі Едварда Ридза-Сміглого — вельми актуальна на сьогоднішній день та його формула:

“Патріот повинен рятувати свою батьківщину навіть супроти волі більшості її населення, особливо — якщо ця більшість настільки розбещена, що здатна розгубити не лише рештки національної гідності, але й елементарне почуття самозбереження”.

27 серпня. Мені щойно минуло сімдесят п'ять, а я й далі почуваюся молодим, діяльним, тішуся доброю пам'яттю й працездатністю й тому ніяк не можу уявити собі на п'ять літ молодшого за мене приятеля й знакомитого поета Володимира Лучука, такого ж, як і я, жадібного до життя і праці — в минулому часі. Й теж болить мене серце за його дружиною, вродливою жінкою й талановитою поетесою Оксаною Сенатович, яка слідом за своїм мужем теж несподівано, як і він, відійшла у вічність...

Несправедливим буває часом Божий промисел. Хай простить мені Господь за докір та й за те, що, протестуючи супроти Його волі, я сприймаю й нині живою, діяльною, веселою, іронічною, принциповою й доброю цю знамениту подружню пару й увіч бачу обох Лучуків то на виступах, то в Спілці письменників, то в наварійському городі, де молода бабуся Оксана й такий же молодий дідусь Володя порпаються в землі, безмежно її люблячи, й перемовляються між собою, а їхній голос лунає понад усім дачним масивом, засвідчуючи, що вони — живуть.

Чую їх і бачу, а тому так легко повертатися мені в нашу з Володею далеку молодість, коли-то здемобілізувавшись з армії й поновившись в Університеті, звідки мене чотири роки перед тим відрахували за "антирадянську поведінку", застав у гуртожитку на Пушкінській зовсім не знайомих, молодших за мене студентів — якихось не таких, якими були мої колишні однокурсники, а тепер аспіранти — Іван Денисюк, Андрій Скоць, Іван Сірак: ми були першими післявоєнними студентами — бідно зодягнуті, спрагли до знань, пригноблені комуністичною дисципліною — і, зрештою, протестантами проти комсомольської сваволі, за що багатьом з нас довелося гірко розплачуватись.

Я застав у гуртожитській кімнаті самовпевнених і добре підкованих знаннями хлопців — піонерів післясталінської епохи, яким судилося за кілька років опісля влитися в літературну течію, що отримала знакову назву

“шістдесятники”, в яку з причини несприятливих для мене обставин запізнило, проте щасливо увійшов і я.

З гурту десятиох співжильців я відразу вирізнив одного — шуплого, з неслухняним русявим волоссям й іронічним блиском в очах, якими він ніби намагався визначити, чого я вартий, а зрештою — привітного юнака, котрий майже щодня приносив у кімнату стос поетичних книжечок, куплених у книгарнях за спору частину своєї скупої стипендії. Не роздягаючись і часто не роззуваючись, він лягав на ліжко й до пізньої ночі читав поезії, забуваючи готуватись до семінару з марксизму-ленінізму — найголовнішого в ті часи й суперобов'язкового університетського предмета.

Був це Володя Лучук.

Мене, як старшого за віком, комендант гуртожитку назначив старостою кімнати, і я, звиклий до армійських порядків, ревно слідкував, щоб ліжка були застелені й посуд помитий, ну а вилежування в одягу і взутті на ліжках незмірно сердило мене, і я суворо привчав колег до охайності. Одного разу побачив, і це мене вивело з рівноваги, що наш Володя лежить накритий з головою — спить, а з-під коца стирчать брудні черевики. Спересердя я потягнув за них, заточився назад з черевиками в руках й тоді почув глузливий сміх: Володя лукаво поглядав на мене з-поза шафи й тішився своєю витівкою.

З тієї пори ми й подружили. Володя був начитаний, допитливий студент, він, як ніхто інший у кімнаті, тонко відчував поезію. Мене, правда, дивувало, що Лучук зовсім не цікавиться класикою, я не знав, що це в нього давно пройдений етап і його тепер цікавлять молоді, не відомі мені поети; він певний час захоплювався віршами Ярослава Шпорти, нині забутого поета, і я називав Володю “шпортознавцем”.

Тоді я ще писав вірші, в досконалості яких сам дуже сумнівався й нікому їх не показував; із заздрістю, а деколи з нерозумінням слухав модерні поезії Володі й, не завжди сприймаючи їх, все ж усвідомлював, що маю спра-

ву з оригінальним поетом, й мої вправи щораз то більше здавалися мені нікчемними. Я перейшов на прозу й перші свої новели давав читати Володі. Він ними захоплювався, хоч насправді не було ще чим, й переконував мене, що письменник повинен працювати у всіх жанрах, а тому вперто домагався, щоб я дав йому прочитати свої поезії.

Я піддався його намовлянням й, сидячи поруч з ним за столом у читалці, з тривогою очікував, як оцінить мої спроби справжній поет. Й Лучук назавше вбив у мені віршомаза: підвівши з-над мого записника голову, він промовив щиро і наївно:

“Я просив, щоб ти дав мені прочитати п о е з і ї. А це що?” Отже, я став прозаїком, в цьому жанрі працюю й донині, а Володя Лучук залишився чистим поетом, хоч усе своє життя виношував мрію написати цикл повістей, і навіть заголовок придумав — “Вовча тінь на паркеті”. Мрії своєї він не здійснив, тож я мав право відомститися йому за критику моїх віршів: “Ти хоч мав можливість мене покритикувати, а я й цього не можу!”

Володимир Лучук ще до початку шістдесятих років став першим “шістдесятником” і навіть метром трохи молодших за нього побратимів — М. Вінграновського та І. Драча: я не раз бачив, бо мешкали ми в одному будинку, як до нього заходили майбутні знакомиті поети, для яких Лучук був незаперечним авторитетом.

Згодом Володя, спасибі йому, почав мене вважати першокласним новелістом, але й себе теж не кривдив, він водно запевняв мене й себе в тому, що наші твори будуть хрестоматійними. На те я йому відповідав скептично, добре знаючи, як учитель, який то невибагливий радянський добір сучасних творів для хрестоматій: “У хрестоматіях вміщують найслабші речі”, — говорив я, чим гірко засмучував Володю.

В. Лучук був універсальним поетом: він перекладав і переспівував вірші найкращих зарубіжних авторів, а ще опікувався літературою малих народів, зокрема — лужицьких сербів. Це було Лучукове найпристрасніше

“хобі”. Якось на партійних зборах номенклатурний гайдук Курапов пробирав за ідейні промахи львівських письменників, в тому числі й Лучука. Володя відмовчувався, й Курапов гаркнув на нього: “Так відповіжте нарешті хоч щось на нашу критику!” — “Пошліть мене стипендіатом у Лужицю”, — безневинно, як завжди, відказав Лучук.

Володимир Лучук не хотів знати ніякого іншого світу поза літературою, політикою зовсім не цікавився. Про конфлікт між Союзом і Китаєм весь світ говорив вже з півроку, та ось приходить Володя в редакцію “Жовтня” і глибокодумно сповіщає: “А ви знаєте, китайці висадилися на Даманському!” І вельми здивувався, чому ми так дружно зареготали...

Був Лучук ідеально чесним поетом; в його поезіях марно дошукуватись якогось там колаборантства, компромісів чи навіть обов’язкової “шапки” до якоїсь із збірок. Фальшу в літературі він органічно не сприймав... А ще запозв’язливо виховував поетичну молодь, хоч і не завжди щастило йому знаходити серед молодих справжні таланти. Все ж один раз це йому феноменально вдалося: під його впливом сформувалася прекрасна поетеса, його дружина Оксана Сенатович, а потім і сини Тарас та Іван. Такої поетичної сім’ї серед української літературної братії мені не довелося ніде більше бачити...

Я й сьогодні розмовляю з Володею, бо ніяк не можу повірити, що він відсутній і його сімдесятиріччя ми святкуємо без нього. Тож хай ці мої скромні й щирі слова хоч на хвилинку затримають його серед нашої компанії, яка так катастрофічно звужується.

***

Я знаю: після виборів ці мої записи стануть неактуальними, бо все у нашому українському світі доконче переміниться до ліпшого чи, не дай Боже, до гіршого, й надалі мені доведеться оцінювати зовсім інші політичні, духовні й суспільні вартості, проте вони задокументують нинішній характер наших переживань, тривоги і надій —

і в цьому я вбачаю сенс мого щоденного щоденника. Буде він цікавий українцям (та й не тільки їм), які житимуть після нас й хотітимуть знати, як Україна перетворювалася із московської колонії в територіально незалежну державу і з якими муками звільнялася від колоніальних пут, котрі ще довго тримали наш народ в імперському зашморгу й надто повільно розпружувались, та врешті таки мусили розірватися від непереборної потуги при народженні держави національної.

Та поки що події розвиваються вельми тривожно: кримінальна антиукраїнська влада за останнє десятиліття міцно “закучмилася” в Україні й стала у своїй агонії нахабною й цинічною — в неї в руках є ще сила, й нинішні керманічі держави вже відверто погрожують утопити в крові найменші вияви народного бунту в разі фальсифікації виборів і заздальгідь шукають приключок або ж самі їх провокують, щоб мати причину розв’язати в Україні терор.

...На Троєщинському ринку в Києві недавно зірвався вибуховий пристрій, внаслідок чого загинула одна жінка й кілька людей поранено. Силіві структури довго шукали злочинців і врешті “знайшли”: ними, бачте, виявилось троє членів Української народної партії Юрія Костенка, яка належить до блоку “Наша Україна”. Про це оголосили по всіх телеканалах, мовляв, ющенківці замахнулися на існуючий режим!

Провокація аж надто прозора. По-перше, чи можна вибухом однієї бомби на чомусь майже порожньому ринку повалити чинний режим? По-друге, юнаки призналися до злочину, як у сталінські часи, без присутності адвокатів. По-третє, їх судитимуть за хуліганство — добре мені хуліганство, коли загинула людина! По-четверте, один із них належить до партії Б. Бойка, другий — до партії Д. Корчинського, третій — до партії “Тризуб” — всі ці партії до блоку “Наша Україна” не мають ніякого стосунку, а посвідчення УНП підроблені. І всі ці хулігани ходили у свій час із свастиками на прапорах по Хрещатику... Цікаво, по скільки вони отримали від Кучми,

Медведчука і Януковича? І ще: у них при обшуку нібито знайшлися схеми вибухових пристроїв і політична література! Чи не нагадає вам ця афера 1934 рік, коли після вбивства Кірова було заарештовано численну групу українських культурних діячів (серед них Г. Косинку, Тараса й Івана Крушельницьких), мовляв, у них вилучено зброю — і всіх двадцятьох вісьмох осіб розстріляли.

Ось як у нашу незалежну державу через відстань сімдесяти років протягнувся ежовський зашморг — й мусить наш народ його нарешті розрубати!

...В день нашої Незалежності, 24 серпня, група львівської творчої інтелігенції виїхала в село Руду Жидачівського району на відкриття музею гетьмана України Івана Виговського, спорудженого заходами невтомно-го шукача національних скарбів Бориса Возницького.

Поїхав і я. Перед відкриттям Музею Борис Григорович вмовив мене виступити із коротким словом. Я довго не погоджувався, бо, сказати правду, не був до цього готовий, проте врешті здався, і поки приїхали на відкриття голова облдержадміністрації О. Сендега і його заступник з гуманітарних питань — колишній компартійний номенклатурник В. Герич, я продумував, що маю сказати людям, і, звичайно, вирішив про себе, що закінчу свій виступ закликком проголосувати за Віктора Ющенка.

Начальство вгадало мій намір, зрештою, іншого воно від мене й не сподівалося, бо ж не раз і Сендега, і Герич чули мої безкомпромісні виступи, — отож Герич розпорядився викреслити мене із списку речників.

Я сприйняв цю образу доволі спокійно, але ж люди обурилися, й коли в урочищі, де стояло колись помістя І. Виговського, відбувався мітинг та концерт, мене буквально висадили на платформу машини, і я заявив перед велелюдним зібранням, хто й чому позбавив мене слова перед Музеєм, й закликав людей проголосувати проти злочинної влади — за нашого національного кандидата Віктора Ющенка. Я викликав належний ефект і подумав тоді, що антиукраїнські сили на чолі з колишнім “зеком” ніколи не переможуть української України.

Вчора, 27 серпня, повернувся з Бродів: львівський штаб В. Ющенко послав мене на зустріч з учителями, що зібрались на серпневу конференцію. Завраївно зустрів мене відверто холодно, зате вчителі подякували мені за мій виступ бурхливою овацією.

Збираюся в Трускавець і Моршин. Там відпочивають люди з усієї України, яких треба переконувати, що доля нашої держави, яка має вирішитись 31 жовтня цього року, в їхніх руках. Знаю, що буде важко, але коли я дивлюся на змучене обличчя Віктора Андрійовича, то бачу: йому набагато важче. І впевненість нашого лідера в перемозі додає мені — і всьому нашому народові — сил і наснаги.

***

31 серпня. До моєї доні Наталі прийшло нарешті визнання: про її переклади з норвезької, шведської та німецької літератур заговорили газети в Україні, її названо майстром перекладу — й зовсім заслужено. Закінчивши германістику у Львівському університеті, вона самостійно вивчила норвезьку і шведську мови й до сьогодні встигла перекласти до півтора десятка поважних книг і серед них — “Світ Софії” Юстейна Гордера, “Вибране” Кнута Гамсуна (з норвезької), “Вибране” Леопольда Захера-Мазоха (з німецької) і остання її робота, котра принесла їй неабияку популярність, — “Країна Мумі-тролів” Туве Янсон (із шведської).

І я подумав: дивна то письменницька доля! Вона абсолютно незалежна від авторської волі й уподобань, хоч спородив її, звичайно, автор своїм талантом і працею й за логікою речей мав би він сам розпорядитись, який його твір є найкращим, а отже, очікує він від нього заслуженої популярності... Так ні: примхлива доля, немов та панночка-кокетка, яку привів на бал достойний кавалер, а вона весь вечір витанцьовує з іншим дансером — може, не таким показним з виду, та, певне, їй цікавішим, й забуває про того, який подарував їй цю хвилину втіхи. А потім не може пояснити своєму нареченому, як це так сталося...

Я й донині не можу збагнути, чому мій перший історичний роман “Мальви” й тепер втішається найбільшою увагою в читачів, хоч і я, і критика вважаємо найдосконалішими в моєму доробку романи “Манускрипт з вулиці Руської” і “Четвертий вимір”. Чи то моє повісткування про яничарів найбільш болісне, надмірно заромантизоване, надто інтимне чи, може, найлегше для сприйняття?

Так само не можу пояснити, з яких підспудних причин прийшло до моєї Наталі визнання не за Гамсуна, не за Гордера, не за Захер-Мазоха, а за книгу для дітей про Мумітролів. Існує, видно, на літературному ринку свій закон, який незалежно від авторів і критиків визначає рівень потрібності того чи іншого духовного товару, і ніколи не знає автор, яким своїм твором він влучить у заповітну десятку.

Тепер Наталя роздає наліво й направо інтерв'ю, а я читаю їх на сльозі, бо ж і про мене мовить вона суперлятивно: “Батько для мене завжди був незаперечним авторитетом... Ми з батьком споріднені душі, і я намагаюся бути гідною його пера... З найбільшою насолодою читаю Романа Іваничука і вважаю, що не було ще в нас сучасного мені письменника, який би його перескочив...”

Ну назвіть мені такого вітця, який би не просльозився, читаючи подібні оцінки своєї любої дитини?

А тепер настала для мене крайня пора віддячитися добрим словом моїм дітям: я про них ще не писав ні в мемуарах, ні в щоденниках, а вони ж — така поважна частка моєї сутності, мого життя...

Наталя повністю зреалізувала себе в житті: має славу і сякий-такий матеріальний достаток, бо працює, мов та бджілка, не лише в галузі перекладу, а й очолює Центр країн Північної Європи у Львівському національному університеті імені Івана Франка, викладає норвезьку і шведську мови, а тепер, уже третій рік, займає посаду аташе з питань культури в українському посольстві в Гельсінкі.

А досягла вона такого успіху не лише філологічними здібностями, а передовсім невтомною працею. Цими днями в Дзеркальному залі Львівського університету відбулася

презентація книги Туве Янсон “Країна Мумі-тролів” — у форматі книжкового Форуму, й мене запросили, як батька перекладачки, до слова. Й сказав я, між іншим, таке: “Досі я вважав себе найпрацьовитішою людиною в Україні, а нині переконався, що Наталя значно перевершила мою працелюбність”.

Та й справді: за час навчання в школі вона опанувала німецьку мову, від книжок несла було її відірвати, писала теж свої повісті (слава Богу, я відбив їй від цього охоту, бо були її “твори” геть наслідувальницькі за Р. Стівенсоном, М. Рідом та О. Дюма), вільно читала польською, болгарською, чеською мовами... Отож порадив мені якось її університетський учитель професор Максимчук — хай би Наталя вивчала якісь інші мови, бо німецькою вже володіє досить добре і є небезпека, що розлінивіє... Моя приятелька Ніна Бічуя, яка мала — й нині має — до Наталі особливий сентимент, порадила їй самотужки вивчити скандинавські мови, оскільки перекладачів з цих літератур, крім відомої майстрині Ольги Сенюк, у нас немає, — і ось за кілька років Наталя — з допомогою тієї ж пані Ольги — опанувала норвезькою і шведською. Це ж таки подвиг, принаймні як на мене...

Та вже досить, мабуть, моїх хвалебних слів про Наталю. Мій син Ярема — людина зовсім інших, ніж Наталя, зацікавлень, хоча теж змалку й до зрілого віку зачитувався книгами й зібрав чималу власну бібліотеку. Однак з перших свідомих літ життя виявив пристрасний потяг до техніки, дизайну, спорту, туризму (як вірного друга я завжди мав його біля себе в походах горами), в нього золоті руки: здається, нічого на світі нема такого, чого б він не зумів зробити — на господарстві, в електротехніці, біля машин; зрештою, цим умінням він чесно заробляє собі й своїй сім’ї на хліб, і я вбачаю в цьому його повноцінну реалізацію, хоч не пішов він ні в літературу, ні в науку, ані в політику.

Ще зовсім малим хлопчиком Ярема змайстрував справжнього індіанського лука, а стріли — з перами, і ми,

дорослі вправлялися на дачному городі із стрільби, проте ніхто не перевершив Яреминого вміння влучно потрапляти в десятку... Учнем молодших класів сконструював із картону ракету з паливом, яку успішно запустив у нашому саду на Майорівці: всі, хто перебував тоді на відпочинку, з подивом споглядали, як та ракета описала в небі правильну параболу й зникла в невідомості... Коли навчався у Львівській політехніці, змонтував радіоапарат й ловив на ньому короткі хвили... Вдома немає такої роботи, з якою він не дав би собі ради — від дизайну до автономного опалення. Ці здібності успадкував, напевне, по своєму дідушеві Федорові Денезі з Войнилова — знаменитому сільському столяреві, якого в селі шанобливо називали Майстром.

Та особливо ціню в Яремі батьківське начало. Його двоє малих діток — Софійка і Орестик — займаються лижним спортом і мандрівками: разом з батьком і мамою Галиною вони вже встигли проміряти чимало доріг у Карпатах. Орестик вдався в тата нахилом до техніки, кожную вільну хвилину просиджує у батьковій майстерні і щось там маніпулює і як на свій отрочий вік непогано визнається в електрофізиці. Софійка ж вдалася в мене — пише вірші й оповідання...

Колись я намагався бути товаришем своїм дітям, проте такого вміння домогтися порозуміння з нащадками, як це вдалося Яремі, не зумів.

Ну а Наталині хлопці Данило й Василько вже дорослі. Старший Данило закінчив Львівський університет і нині працює на комп'ютерах в університетській бібліотеці, а Василько успішно закінчує гімназію, займається карате й належить до Пласту.

А всіма чотирма внуками опікується невтомна бабуся Софія Теодорівна, моя дружина, допомагаючи невістці Галі й дочці Наталі їх виховувати; я ж сповнений незмірною любов'ю до своєї великої сім'ї, завжди маю — від тієї любові — добрий настрій до праці.

Хай буде здорова й щаслива моя дорога родина!

Вересень.

У лютому я зробив у своєму нещоденному щоденнику запис про Тараса Чорновола, де люто зганьбив його за вихід з блоку Віктора Ющенка “Наша Україна”, і відтоді й до сьогодні мучило мене сумління, що надто суворо осудив людину, яка фактично не вчинила зради — має ж право політик тим чи іншим кроком заявити про свою незгоду з керівництвом фракції чи партії — я сам є противником тотального “єдиномислія”.

І коли почув признання Тараса, що агенти з так званої парламентської більшості пропонували йому за перехід на бік Януковича мільйон доларів, а він відказав їм, що так дешево не продається, то я й зовсім розчулився й вирішив вилучити із щоденника свої несправедливі міркування.

Однак не встиг цього зробити... Хто став на похилий дах, той доконче скоріше чи пізніше зсунеться з нього: цими днями Тарас Чорновіл без встиду й цинічно заявив по телебаченню, що стає нештатним радником Януковича й не боїться людського осуду, оскільки тяжко незлюбив Ющенка, який, мовляв ставиться до нього прохолодно й зверхньо, а це, бачте, вражає спадкову амбіціозність Чорновола, котрий зажадав для себе від людей пошани не меншої, ніж мав його батько... Й мене вельми нині цікавить, скільки баксів виторгував Тарас у Медведчука, Кучми і Януковича, бо ж таки мерзко продався їм; а певне, стільки ж само, що й Ганна Герман, — не думаю, що за якусь марницю примушують вони себе сьогодні дивитися людям в очі своїми більмаками: за такі “подвиги” хлібодавець щедро платить...

Отак обидва сини В'ячеслава Чорновола — недолугий Андрій, який, на сміх людям, висунув себе кандидатом в президенти, продажний Тарас, котрий тільки ще марить президентським престолом, — незрівнянно гірше, ніж більшовики, обфайдали чесне ім'я батька.

Як багато набралось у нас відступників: Наталія Околітенко, Богдан Бойко, Ігор Шурма, Ганна Стеців, оби-

два Чорноволи — та що це я перераховую, їм несть числа, хоч відсотково становлять вони мізерну частку українського суспільства, яке обрало своїм лідером Віктора Ющенка. І будуть ренегати зметені, прокляті й забуті.

***

Сталося те, що я весь час з тривогою ховав у найглибші закутини своєї свідомості. Та чи тільки я?... На Ющенка вчинено атентат — і вже не за допомогою традиційного камаза, а скритно, по-візантійськи вишукано — отрутою! Злочинна влада на чолі з Кучмою не зупиняється ні перед чим, в розпачі забачивши свій кінець.

Віктор Андрійович, дякувати Господу, видужав, і рейтинг у нього незмірно зріс, він неодмінно стане Президентом — з нами Бог... І, може, щаслива та хвилина, коли підвелася на нього братовбивча рука: смертельна загроза, що зависла над головою нашого Лідера, явила в очах народу його справжню ціну.

...Й побачивши, що замах на державну особу збільшує в народі його популярність, кримінальна влада вдалася до примітивного фарсу: імітувала замах на Януковича.

В Івано-Франківській лікарні вже приготовлене ліжко для майбутнього потерпілого, біля ліжка стоїть варта, а претендент на жертву замаху повільно виходить з автобуса, що зупинився навпроти Прикарпатського університету, перед яким вишикувались студенти для вітань. І ось з руки підготовленого для цієї акції студента летить куряче яйце, розбивається на піджаку кандидата в президенти, він якийсь час споглядає жовту пляму, і раптом у цього дужого гевала заковчуються очі, він театралью, немов досвідчений актор на сцені, підгинає ноги, падає; і я, споглядаючи цю комедію на екрані телевізора, мимо волі жахаюся, що під такою масою тіла прогнеться земля, а голова розколеться об тротуар... Але ж ні — його спритно підхоплюють охоронці й несуть до санітарної машини, яка теж вчасно наспіла, й везуть живого а чи мертвого, тяжко пораненого або вбитого курячим запортком Януковича до підготовленої заздалегідь палати міської лікарні.

За якийсь час з'являється на екрані Ганна Герман і трагічним голосом сповіщає, що прем'єр в цей час під крапельницею; за нею висвічується нештатний радник Януковича Тарас Чорновіл і, шморгаючи носом, повідомляє, що в голову претендента на президентську папаху влучив камінь, рана, правда, неглибока, але можливий струс мозку.

А ще за кілька годин ми вже бачимо на екрані самого потерпілого: цей дужий мордорот без жодного знаку на чолі плаксивим голосом заявляє, що він прощає обманутому студентові-яйцеголові, бо замах інспірували нашісти і персонально Віктор Ющенко.

В цю хвилину, коли я описую вельми драматичну подію, П'ятий канал телебачення повідомляє, що Янукович лікується у Феофанії від стресу, проте встановлено, що в прем'єра кинули тільки яйцем.

З причини такого витворного шоу в Януковича різко впав рейтинг, а Кучма далі невтомно пророкує брудні вибори й обіцяє своєму народові не лише бруд, а й кров.

***

Страшна трагедія сталася в Північній Осетії: внаслідок терористичного акту в школі загинули сотні дітей, батьків і вчителів. Чи це не новий рейхстаг, який дасть можливість Путіну зміцнити тоталітарну владу в країні?

Мимоволі згадуються подібні акції з історії. Щоб розпочати криваві репресії в Росії, Фанні Каплан вистрелила в Леніна холостими патронами. Щоб оголосити терор в Німеччині, вчинено було псевдозамах на Гітлера: фіюрера заслонив собою Гімmlер, проте залишився живий і неушкоджений. Щоб мати привід знищувати українську, та й не тільки українську, інтелігенцію, Сталін убив Кірова.

Нічого нового під сонцем. Проте кривава Візантія загинула в один день, на наших очах розпався моторошний Советський Союз, Гітлер, як відомо, застрелився...

Не знаємо, який буде кінець нинішньої бандитської влади в Україні, але що він настане, в цьому ніхто не має сумніву. Симптоми програшу вже дають про себе

знати. Спілка письменників України витримала двобій з Медведчуком: ренегатку Околітенко виключили із Спілки. Парламентська “більшість” розпалася, й на протиправній реформі Конституції поставлено хрест...

За нинішнім станом речей, якщо Кучма не вдасться до провокацій, Ющенко виграє в першому турі — рейтинг його такий високий, що перемогти його в чесній боротьбі ніхто не спроможний.

***

Останнього вересневого дня опозиційне молодіжне товариство “Пора!” запросило Ніну Бічюю, Мар’яну Савку, Віктора Неборака і мене на дискусію з питань зв’язку літератури й політики, власне, не так зв’язку, як несумісності цих категорій — на такій позиції, здавалося мені, стоїть нині переважна більшість молодих літераторів.

Як письменник політично заангажований, я налаштувався до непримиренної суперечки, оскільки вважаю, що герменевтика, андеграунд, камерність і декаданс загалом — ці незалежні від національного життя напрями — втягують молодь, яка повинна передусім боротися за українську Україну, в нігілістичний егоїзм, тишу самодостатності, нарцистичну самозакоханість і, зрештою, — в облудну сферу втішання яловістю власної літературної продукції.

Проте від початку дискусії мені стало зрозуміло, що я помилявся: останні передвиборні події наелектризували молодь до найвищої напруги, й студенти почали задавати нам, представникам старшого й середнього літературного покоління, спочатку несміливі, а далі все більше виключні питання...

Як ми поведемося, коли, не дай Боже, внаслідок фальсифікації переможе на виборах кандидат в президенти від кримінальної влади, чи вийдемо разом із студентами в протестні марші на вулицю... Як ми ставимося до компромісної поведінки найвідоміших на сьогодні письменників П. Загребельного і Д. Павличка, які в дні своїх поважних ювілеїв прийняли з рук ними самими зненавидженого пре-

зидента Кучми найвищі державні нагороди — в той час, коли отруений владними злочинцями національний лідер Віктор Ющенко лежить у віденській лікарні?..

Моє упередження до нібито політичної індиферентності літературної молоді вмить згасло: я побачив перед собою молодших братів і сестер тих студентів, які п'ятнадцять років тому вийшли голодувати на київський граніт і певною мірою спричинилися до розвалу Советського Союзу. І прийшла до мене впевненість у нашій неминучій перемозі над рудиментами імперії зла, які обсіли, мов поліпи, молоду українську державу. Молодь розбудилася!

Студенти досить таки навально засипали нас категоричними питаннями, й ми, настроєні до наступу, мусили перейти в оборону.

“А як, на вашу думку, мали повестися літературні метри, коли їм вручали державні нагороди: відмовлятися, не взяти? Чей нагороджував їх не Кучма, а рідна держава, для становлення якої вони віддали чимало зусиль...”

“Чи ж то ви не знаєте, що Анатолій Дімаров, якому теж виповнилося вісімдесят, відмовився приймати з рук Кучми будь-які нагороди і не влаштував собі ніяких ювілеїв?”

“Добре, а чому ви на знак протесту проти замаху на Ющенка не пішли походом на Київ, як це зробили сумські студенти, а зайнялися дитячими забавами перед Університетом, влаштувавши турніри з яйцетемань, щоб таким чином висміяти фарс атентату на Януковича?”

Далі зав'язалася дискусія з приводу категорії зради.

“Чи справедливо називати зрадником Адама Кисіля, наприклад, який, будучи українцем, працював на поляків?”

“Звичайно, що так!”

“То чому тоді не вважаєте зрадником полковника Филлона Джеджалія, який перейшов від татар до Хмельницького? Чому вважаєте зрадником Тараса Чорновола за те, що він переметнувся від Ющенка до Януковича, а перехід Олександра Зінченка від Медведчука до Ющенка — благородним вчинком?”

“А тому, що немає абстрактної моралі, лише національна, і кожен вчинок на користь нації є моральним”.

“Так це ж макіавелізм?”

“Певне що так! І до цього засобу боротьби вдавався творець української національної ідеї гетьман Мазепа”.

“Чому ви вважаєте поведінку Ганни Герман колаборантською, а конформіста Ігоря Юхновського, колишнього члена комуністичної партії, одним із чільних провідників нації?”

“Існує ганебне колаборантство — за гроші, а є ще валенродизм”.

“Як їх розрізнити?”

“А ви прочитайте поему Адама Міцкевича “Конрад Валенрод” і зрозумієте”.

“Але ж Франко засудив Міцкевича як поета зради!”

“А хіба Франко був непомильним?”

Та найприкріше заскочило мене питання-головоломка:

“Чому ваш роман “Манускрипт з вулиці Руської”, перевиданий через чверть століття, швидше розходить, ніж вельми актуальний на нинішній день роман “Через перевал”?”

Я не відразу відповів. “А тому, — сказав згодом, — що успіх твору вирішує передовсім його естетична насиченість, а не політична заангажованість”.

“То ви теж вважаєте шкідливою заангажованість літератури?”

“Якоюсь мірою — так... Проте нині ще шкідливіше втікати в декаданс...”

“Як ви ставитесь до зазіхань Росії на нашу незалежність?”

“Той, хто втручається в чужу долю, ніколи не пройде крізь свою власну”, — сказав Пауло Коельо. Це аксіома”.

...Цікавою й обнадійливою була наша дискусія з молоддю — освіченою і рішучою. Її немає ворожнечі між поколіннями: на битву за Україну ми йдемо пліч-о-пліч.

Жовтень.

Зловісне каркання Кучми — то не віщування незалежних від нього суспільних стресів, на зразок пророцтва Глоби, а організаційний чинник. Кучма продумано підготовляє народ до катаклізмів, які він сам спланував, мовляв, не здивуйтеся, мої піддані, коли в пік передвиборної гарячки я оголошу надзвичайний стан в країні і введу своє пряме правління.

Проте провокаційні заходи “гарантові” скандально не вдаються. Вибух на Троєщинському ринку, який нібито мав ознаменувати початок повстання нашоукраїнців під проводом Віктора Ющенка проти чинного конституційного ладу, просмердів тихим пшиком: людям відразу стало зрозуміло, що це не що інше як банальні розборки мафіозних кланів, які змагаються за своє домінування на базарі, — і де нині начебто спіймані терористи з Української народної партії, куди вони поділися?.. На Юлію Тимошенко заведено нову кримінальну справу з приводу надуманої дачі нею хабаря якимось там військовим чиновам в Росії, Москва оголосила по Інтерполу розшук пані Тимошенко — і знову “липа”, як і той недавній показ провокаційного телеролика, де засвічувалася невідома особа, яка заявляла, що Юлія намовляла її підкупити генеральну прокуратуру за звільнення з-під варти тестя й начебто віддала півмільйона доларів у руки посередникові, — куди ж подівся той міфічний хабар: присвоїв наклепник собі чи таки віддав генеральному прокурору? То чому ж їх не притягають до відповідальності? А тому, що цього всього й не було — все те дешева провокація... То пшикнули й ці заходи влади.

Та прокотився нарешті Європою гомеричний регіт з приводу яечної баталії в Івано-Франківську. Я впевнений, що й Брежнєву за все його довге врядування не вдалося зібрати на свою адресу стільки глузливих анекдотів, скільки посипалось на нещасного Януковича протягом одного тижня! Хоча б такі: “Поганому політикові

яйце заважає”, “Гуси врятували Рим, а кури врятують Україну” і т. п., і т. п.

У розпачі, що падає рейтинг, неfortunний кандидат від влади квапно обіцяє російськомовному електорату впровадження другою державною мовою — російську, ще й подвійне громадянство, — це станеться, як тільки оберуть Януковича президентом, й глузує з нього сам Кучма, бо ж не знає малограмотний кандидат у президенти, що такі справи вирішує виключно Верховна Рада і то конституційною більшістю... А ще заявляє прем'єр, що Україна ніколи не увійде до НАТО й неодмінно стане колонією Росії, а ще — із зеківської солідарності — обіцяє він амністувати всіх горлорізів...

Повсюдний регіт з приводу яечної баталії й артистичного вміння Януковича падати в зімлінні, зграбно підігнувши ноги, прямо на руки охоронцям, не на жарт перелякав владу. І ось кучмівський вірнопідданий, депутат і шеф неіснуючої більшості в парламенті, Степан Гавриш висловлює догадку, що в Януковича, крім яйця, підступно був кинутий шарико-підшипник, бо як же міг звалитися від удару курячим яйцем двометровий гевал?

Гіпотезу Гавриша тут же підхопили владні мужі, і вже відповідні лікарі знайшли на грудях Януковича глибоку вм'ятину, якої раніше чомусь не помітили — а де відбувалося запізніле бадання кандидата в президенти, того ніхто не знає — може, в службовому кабінеті, бо ж не везли його вдруге у Феофанію; і вже знайшли зловмисника, який метав ту фатальну кульку, тільки її саму, як речовий доказ, шукають і досі.

Комедія? Так — цинічна і страшна...

Але що має робити осміяна влада в такій кумедній ситуації?.. Та хіба ми не знаємо, на що вона здатна? Чей не забулося, що убивць Георгія Гонгадзе буцімто знаходили вже двічі. А зовсім недавно генеральна прокуратура оголошувала в пресі, що кілер, який відрубав голову Гії, вже знайдений, його умовне ім'я “К”, незабаром відбудеться над ним суд, та поки що він вештається по світу й

шукає нових жертв, бо, бачте, таке його хобі — відрубувати голови... І убивць Александрова теж уже двічі знаходили, однак ще над жодним суд не відбувся. Владі все можна, все їй дозволено!

Отож від фарсу, який скандально скомпрометував Януковича і його покровителів, владці перейшли до найганебнішого аморального обману. Той же Гавриш, який недавно з парламентської трибуни просив у Ющенка пробачення за те, що нерозважно насміявся з його хвороби, спричиненої вмисним отруєнням, раптом заявив, і це підхопили комуністи, мер Києва Олександр Омельченко та продажний журналіст В. Піховшек, що ніякого отруєння не було — це ющенківський піар для підвищення власного рейтингу. Наймані журналісти привозять з Відня, де нині доліковується лідер “Нашої України”, фальшивий документ на лікарняному бланку — без печатки й підписів лікарів — у якому засвідчено, що отруєння таки не було, а недуга Ющенка — то за давнина його хвороба.

І вже вимагають політичні бузувіри, щоб Ющенко покаявся перед народом за обман. Стало, знаєте, страшно...

Та ось 3 жовтня о 22⁰⁰ виступив на П'ятому каналі керівник штабу Віктора Ющенка Олександр Зінченко, котрий привіз із Відня автентичні документи, засвідчені мокрими печатками й лікарськими підписами (чорнилом), які стверджують, що Ющенка насправді отруєно, і всі інші фальшивки нечинні.

А тепер скажіть мені: чи допустить наш народ, щоб владу в Україні знову захопила ця — по-візантійськи підступна і по-московськи малограмотна — злочинна влада?

Та ніколи в світі!

***

10 жовтня, в неділю, центральний майдан Львова — від оперного театру аж до пам'ятника Т. Шевченкові — разом з прилеглими до нього проспектами загатив нечуваний ще в нашому місті сотисячний людський здвиг: вийшов народ послухати Юлію Тимошенко, яка повер-

нулася з Відня, де лікується отруєний владою кандидат в Президенти України Віктор Ющенко, щоб розповісти львів'янам про стан його здоров'я.

І незмірна радість охопила безмежне море прихильників Ющенка, коли на подіум перед театром вийшов сам Віктор Андрійович в супроводі пані Юлії. Ще недолікований і з печаттю тяжкої хвороби на обличчі, проте фізично й духовно сильний муж лунким голосом заявив, що в змаганні із злочинною владою він разом з українським народом неодмінно переможе на виборах, і хай ніхто не піддається підступним сумнівам, і хай таємні вивідувачі, які проникли на майдан, увіч переконаються, що ж то за незборима потуга — СИЛА НАРОДУ!

А я дивився, слухав і думав: ми — ще до виборів — перемогли. І Україна впродовж всієї історії не мала свого єдиного лідера — від княжих міжусобиць, гетьманських чварів, розколів в ОУН і в РУХові; завжди вожді і вожденята поборювали один одного на втіху ворогам — і ось нині весь український народ, маю на увазі патріотів, визнав безконкурентного Провідника — збулося пророцтво Івана Франка про з'яву нашого національного Єгошуа:

Задуднять і пустині пісок

На болото замісять,

Авірона камінням поб'ють,

А Датана повісять!

І станеться це, станеться, злобні Датани й люті Авірони, — ніщо вас не врятує від політичного забуття: ні тиражування брехливої газетної продукції, ні фальсифікації на виборах, ані атентати; вам, як висловився Ющенко, не вистачить куль, камазів і отрути, бо повстав за правду проти зграї злодіїв увесь народ, і ніхто не розколе Україну на Схід і Захід, на лівих і правих, на православних і греко-католиків, — Україна стала цілним організмом, бо видала із себе, виховала, виплекала національного Лідера. Ми вже перемогли!

І ще подумав я, дивлячись на вродливе, хоч і вражене отрутою обличчя Віктора Андрійовича: Бог послав нам

красивого Провідника, а теж чарівну його вірну помічницю Юлію Володимирівну. Йі це не маловажно, бо гарний наш народ і гарні мусять бути його керівники!.. А чи ж то не на їхню вроду посягнула злодійська рука мордатих гевалів, що по-хижацьки дивляться на ненависну їм Україну з тисяч бігмордів: ще не досягнувши влади, обіцяють вони їй помсту за красу. Адже не тільки на Ющенка замахнулися — ще раніше знищили прекрасних мужів України Гію Гонгадзе й Вадима Гетьмана й спонамірювалися теж знівечити в тюрмі вроду Юлії Тимошенко.

Я не зупинятимусь детально на тому, скільки добра для народу зробили — тільки за один рік — Віктор Андрійович і Юлія Володимирівна, перебуваючи у своєму знаменитому тандемі при владі: у півтора рази підвищили людям зарплату й виплатили борги, не взявши при тому із-за кордону ні копійки позики. Звідки ж взяли такі гроші: а вичавили із скарбниць олігархів і тіншової економіки! Йі саме за це сподіяне добро Україні усунула їх кучмівська влада від керівництва. А хіба не за спрогнозовані добрі діла для народу в майбутньому цькують нині нашого Лідера піховшеки, корчинські й чужинці кисельови й павловські, цинічно оббріхуючи його, буцімто він, Ющенко, сам себе отруїв задля рейтингу? І підспівують їм лакузи — чемериси, скачки, германихи, Бойки й, на превеликий жаль, шановані в Україні люди — Богдан Ступка та Павло Дворський... Як вони дивитимуться людям у вічі, коли настане день Правди?

А настане. Не вдасться нині обманути народ жебрацькою милостинею до пенсій при подвоєнні цін, чим так хизується Янукович, не залякати фальшивими рейтингами та брудною піар-літературою: боягузів жменька, злодіїв ще менше, й проти них повстав сорокавоосьми-мільйонний народ.

“Хай на Мойсеевих скрижалях випишеться одинадцята заповідь: “Не бійтеся!” — сказав на львівському майдані до народу Віктор Ющенко. І додав наприкінці промови: — Кримінальник ніколи не буде керувати нашою державою!”

Вірино. Горі імієм серця!

Господи, як мене втомила політика!.. Я зав'яз у ній по вуха, а в моєму кабінеті припав пилом письмовий стіл, й, очікуючи моєї уваги, сумно визирають з книжкової полицки не прочитані ще книги, які я придбав недавно на львівському книжковому Форумі. А одна, в зеленій обкладинці, просто-таки заманює мене непретензійним, проте цікавим заголовком — “Четверо за столом”.

Нарешті я сягаю рукою по цей томик і квапно втікаю від політики в літературу — у мій затишок, у мою камеру душевних мук, у мій буколічний світ, на стратоване поле битви — в те середовище, яке є для мене найбільш натуральним і визначає мій властивий спосіб існування.

Хто зараз увійде у мій світ? З ким познайомить мене в черговій книзі із серії “Приватна колекція” невтомний шукач і видавець прозових родзинок Василь Ґабор?

До цієї серії в мене вже закріпилася добра довіра, Василь мав неабиякий літературний смак. Я вже колись писав про видані ним збірки новел і повістей Ніни Бічуї, Галини Пагутяк, Віктора Неборака й самого Ґабора — ця квадрига сучасних прозаїків викликала торік голосний резонанс у читачів, а ще в названій серії вийшли повість Валерія Шевчука “Мор” і мій роман “Манускрипт з вулиці Руської”.

Розгортаю томик — та це ж давні знайомі, четверо молодших за мене вишуканих майстрів прози: Олег Говда, Олег Лишега, знову ж Василь Ґабор і нарешті мій протеже, земляк з Гуцульщини, колишній знаменитий новеліст, а нині кіносценарист Василь Портяк.

Перегортаю сторінку за сторінкою й пригадую собі знайомі тексти, бо вже колись читав мандрівні візії Олега Говди, ще раз зосереджуюся на модерному письмі О. Лишеги, і знову діймає мене невдоволення від талановитої вторинності письма цього прозаїка — може, не маю рації, але чому я, перечитуючи його містерію “Друже Лі Бо, брате Ду Фу”, не можу позбутися відчуття, що той настрій несамовитого чекання я вже давно пережив, коли читав

драму Семюеля Беккета “В очікуванні Годо”? Й ще раз до глибини душі зворушує мене безнадійне сподівання справжнього кохання в новелі В. Габора “Історія жінки, закоханої у вітер”...

Однак надовго зупиняє мене туге, м'язисте письмо колишнього новеліста Василя Портяка із села Кривополе Жаб'євського району, — і такий туск мене бере, що — колишнього, бо мав він стояти у першому ряду серед українських прозаїків... Я добре пам'ятаю його карбовані новели “Мицьо і Вовчур”, “Гуцульський рік”, “Ісход”, бо ж сам друкував їх у журналі “Жовтень” (“Дзвін”), а оповідання “Непрошений”, яке стало лебединою піснею В. Портяка, за своєю психологічністю, етнографічною натуральністю, загадковою недомовленістю й національним драматизмом гідне стати поряд, у повній рівноправності, з “Камінним хрестом” Василя Стефаника...

Й стає мені нестерпно боляче, коли читаю неврастенічні постмодерні творіння сучасних псевдоноваторів, з яких прозирає чужа (а на своєму західному ґрунті геніальна) модерна матриця блідим яловим відбитком, — і ойкають і охають літературні псевдосмакуни, мовляв, виривається нарешті наша загумінкова література на європейський простір! А десь там, на Заході, напевне низують плечима справжні знавці літературних цінностей, та що поробиш, кажуть вони, коли іншого матеріалу Україна не постачає — то вже нехай буде й таке, все ж бо воно не традиційне і не оклепане... І таки насправді не постачає, бо чомусь замовкли наші новатори від Бога й серед них Юрій Коваль, Ніна Бічуя, Василь Портяк... А чому замовкли — чи то не зуміли пробитися крізь піняву вторинності й штукарства із своїм чистим словом, — ніхто не знає...

Саме тоді, як я виношував повість про трагедію людини, яка заховалася від упівської хуртовини в коров'ячому жолобі у стайні й за десять літ, коли найтяжчі біди над нашим краєм прошуміли й неволя набрала ознак примарної свободи, цей чоловік виліз із тієї ганебної криївки, вийшов до людей, а вони його не прийняли, й

він мусив зникнути з села й навіки пропасти... Я знав такого чоловіка й мав право про нього написати.

І тоді, коли я почав працювати над новим своїм твором, мій приятель актор Юрко Брилинський, літературному смакові якого я беззастережно довіряю, привів до мене в редакцію молодого хлопця з глибоким шрамом на лиці й попросив мене, щоб я прочитав його оповідання. Я погодився — хай автор прийде за тиждень. Але Юрко наполіг, щоб я це зробив тут же, при них. І я взявся за читання. І забув про відвідувачів, забув про все: була то новела “Непрошений”, а її автор — Василь Портяк.

Читаючи, я гірко печалувався, що в мене жорстоко відібрано тему: в оповіданні йшлося про чоловіка, який з’явився на сільському весіллі, а досі його в селі не було. Де перебував, коли старіли дорослі, а діти виростили до весілля, ніхто не знав. А над людьми за той час пролітало лихо і не одне — де він від того лиха переховувався?.. Ніхто нічого в нього не випитував, люди розмовляли про своє прожите й нинішнє, до розмов зайшлого не залучали й умисне не помічали його, коли він втручався в розмову, бо та його мова була їм чужа, то випивав чоловік весільну чарку сам, хоч сидів за столом з односельцями в гурті... І врешті мусив чужак полишити гостину й зникнути в ту саму безвість, з якої прийшов...

Я печалувався, читаючи, проте в душі радів, що цей хлопець розв’язав мій задум краще, ніж я намірявся це зробити — делікатно, недомовлено, не паспортизуючи дійових осіб, талановито узагальнивши чужість.

Нині я прочитав Василеве оповідання ще раз. Нічого рівного цьому творові в тонкості зображення пригадати не можу. І тому тішуся, що цю тему вирішував не я.

Чому замовк Василь Портяк? А чи не сталося з ним те саме, що з тим непрошеним, — коли він покинув рідне Кривополе в біді а чи в radoщах?

Але ж усі ми полишаємо рідні гнізда. І чужими стаємо... Добре, якщо зуміли захопити з рідного гнізда материне перо...

Де ти загубив його, Василю?

А політика в останні тижні перед виборами просто-таки хапає людей за горла, гнітить страхом, погрозами, виламуванням дверей у квартирах активістів “Нашої України”; цинічно — на очах — офіційні провокатори в міліцейських мундирах і омонівських масках підкладають у приміщеннях Громадської кампанії “Пора” вибухівку, гранати, зброю, це діється в Чернігові, Херсоні, Києві, Львові — одне слово, по всій Україні, й після подібних провокацій опричники арештовують молодь...

19 жовтня вдосвіта в офіс львівського товариства “Прогрес”, яке, звісно, підтримує Ющенко, вкинуто крізь вікно бойову гранату, від вибуху якої повилітали вікна й зірвало підлогу — це перший випадок, коли бандити використали вогнепальну зброю...

Такої сваволі владних сил Україна не знала з часів кривавих бешкетів муравйовських банд у вісімнадцятому році. Злочинна влада зі страху перед програшем божеволіє, немов зраний і загнаний у пастку звір: він смертельно небезпечний, проте приречений на загибель. Важко навіть у думці припустити, що банда Кучми-Медведчука-Януковича залишиться при владі — що ж буде тоді з Україною?

Подивляю героїзм Віктора Ющенко, Юлії Тимошенко, а також депутатів Стецьківа, Олійника, Оробця, Червоненка та багатьох інших, які прориваються крізь камазні застави до місць, де чекають нашого кандидата в Президенти тисячі людей — у Мелітополі, Кривому Розі, Луганську; й таки виходять вони до народу і вселяють віру в перемогу.

Не сиджу дома, гріх було б відсиджуватися в затишку в такий гарячий і тривожний час: за минулий тиждень я об’їздив десяток сіл на Сколівщині й Старосамбірщині, й та тривога, що вряди-годи добирається в мою душу, гасне від одностайності й рішучості народу проголосувати за Віктора Ющенко. Ще не було в Україні такого лідера, якого б визнала вся нація — без суперечок, заздощів, незгод, і в цьому запорука нашого виграшу. Завтра їду в села Турківщини...

А рівно через тиждень вирішиться доля України.

Такого здвигу народу, як 23 жовтня в Києві, Україна не бачила з часів оксамитової революції 1991 року: незважаючи на brutальні перешкоди на залізницях і автострадах, до двохсот тисяч народу заповнило майдан біля Центральної виборчої комісії, щоб застерегти владу від фальсифікації виборів.

Народний кандидат у Президенти України Віктор Ющенко виголосив ґрунтовну державну промову, сліди отруєння на його обличчі поступово зникають, він упевнений у своїй і нашій перемозі, він впливовий і мужній, і вже нікого не діймає сумнів, що 1 листопада Україна привітає свого давно очікуваного національного Президента.

Останній тиждень перед виборами буде тяжкий і тривожний. Це засвідчили провокації, які вчинили бритоголові бандити перед будинком ЦВК: вони жбурляли у вікна камінням, били людей молотками та пляшками — й виявилось, що то переодягнуті в цивільне міліціонери; їх пов'язали й доставили в Генеральну прокуратуру, яка наступного дня брехливо, як завжди, заявила на пресконференції, що бійку зчинили опозиціонери, й на них заведено кримінальну справу.

Отак — за моє жито ще мене й бито! Однак непохитний оптимізм вселяє в мене непримиренний настрій людей — я щойно почув по телевізору зойк простої жінки, лють та обурення коробило її обличчя: “Не бійтеся, всіх не уб'ють, ставаймо до боротьби проти бандитської влади!”

І яким жалюгідним здається мені тепер недавнє зборище старих людей, зігнаних до центрального майдану в Луганську на підтримку Януковичу: кілька сотень совкових роботів скандують “Я-ну-ко-вич”, та їх пересвітує опозиційно настроєна молодь; прем'єр лютує, обзиває український народ “козлами”, й залишається тільки дивуватись, як насмілилася ця малограмотна особина, яка допускає по чотири помилки в одному реченні й користується зеківським жаргоном, яка зімліває від удару курячого запортка, про яку рояться глузливі й зневажливі

анекдоти, яка люто ненавидить український народ, — претендувати на найвищу посаду в Україні?

***

Відшуміли, відгриміли передвиборні баталії, нині, 31 жовтня, тихо стало на Божому світі, так тривожно тихо, як це завжди буває перед бурею...

А може, не буде грози — з великої хмари малий дощ, може, вся ця всенародна напруга закінчиться тихим пшиком, й народ, заляканий бандою бритоголових кримінальників, яких візвав до Києва й на Галичину їхній пахан Янукович, тихо розійдеться по домах і, мов свиня обуха, сумирно чекатиме оголошення сфальсифікованих результатів виборів та проголошення президентом Соборної України мордатого зека — на ганьбу нашій державі і всій Європі?

А може, діждемося нарешті свого Вашингтона?

А може, не дай Господи, проллється кров?

Я нині гаряче, як ніколи, помолився за Україну: чи вчув мої благання наш український Бог?

Моя сім'я вже проголосувала... П'ятий канал просить мене, щоб я вночі був присутній на телестудії. Згоден, цієї ночі можна й не спати. Й, може, буду мати таке щастя — одному з перших дізнатися про перемогу Віктора Ющенка...

***

1 листопада. Впродовж трьох місяців ми всі підбадьорювали себе вірою в нашу перемогу на виборах, хоч глибоко в душі побоювалися, що кримінальна влада так легко не здасться, — певно, мусить вона спершу прогнати до останньої клітини, як колись Советський Союз, а тоді сама завалиться. Точніше, її, потрухлу й до краю здеморалізовану, завалимо ми. Так буде.

А поки що вона розпачливо бореться з народом, як це сталося під час нинішніх виборів. До столиці нашої держави влада підтягнула такі військові сили, як це водиться тільки у воєнний час... Й ще не бачив наш народ від

часів енкаведистських розправ над мирним населенням після війни в Галичині — тих тисяч і тисяч кримінальних бандитів, кинутих з Донбасу на всю Україну. Й відбулися напади на виборчі дільниці, побиття людей, навіть стрілянина та вбивства і, зрештою, тотальна фальсифікація списків виборців.

Як засвідчив паралельний підрахунок голосів, Ющенко переміг у першому турі, й навіть за офіційними сфальсифікованими даними не залишився він позаду свого суперника — переміг у шістнадцяти регіонах України, своєю перемогою покрити усю державу й залишив Януковичу клаптик зрусифікованого Півдня... На засіданні Верховної Ради Олександр Зінченко оголосив перемогу Ющенка, а Юлія Тимошенко висловила впевненість, що жінки України не дозволять гвалтівникові стати президентом.

21 листопада, в день великого свята покровителя України Архистратига Михаїла, ми переможемо. Гряде непримиренна боротьба з внутрішніми окупантами не на життя — на смерть. Нині вийшло десять тисяч молоді на проспект Свободи у Львові — й молодь поведе до перемоги...

Однак у ці тривожні хвилини навіть до мене закрадається зневіра. Сьогодні ветерани УПА і просвітяни поклали квіти до могил борців за волю України на Личаківському і Янівському цвинтарях. Святкуємо й далі свої поразки... Коли ж відсвяткуємо остаточну перемогу?

***

20 листопада. Тривожно стало в Україні, гейби перед торнадо — від сваволі владців. Нагадують вони мені загнаних у кут звірів — приречених, однак ще досить небезпечних, а замість сумління в них — доларові банкноти, замість моралі — цинізм і готовність за владу пролити людську кров. Тож усі ці дні, перед другим туром виборів, брентить у моїй душі молитовна пісня Тараса Петриненка “Боже, Україну збережи, Господи, помилуй нас!”

Колись російський письменник Д. Мережковський застерігав імперію перед “грядущим Хамом” — больше-

визмом. Та він таки прийшов і за якихось сім десятків років вимордував мільйони людей, і хоч змела історія советську похмуру катівню, не вступився Хам з нашої землі — замаскувався під українську національну символіку, вповз, немов рептилія, в структуру незалежної держави, розмножився на кучмів, кравчуків, медведчуків, а ті, своєю чергою, сплодили новітнього Хама — так прозивали Януковича тюремні побратими-зеки, — і облудно хреститься він, і приймає від афонських старців благословіння на найвищу посаду в нашій державі...

Хам напускає на себе маску благодійника, він навіть сльозу пустив, коли якийсь там студент з необачки поціливі у нього запортком; на екрані телевізора він ніжно перебирає дитячі пальчики й буцається з хлопчиком своєю казенною головою; як скінчений простак, на урядовій трибуні виймає з кишені заяложену цукерку й тицяє її президентові Росії, а той нітється від такої щедрості й відмовляється взяти, та це зовсім не бентежить Хама, він кладе ту цукерку собі в рот і жує, і плямкає перед усім білим світом.

Отак зненацька й спадає з нього луда благородного мундира — тяжко йому довго в ньому пріти, переодягається в смугасту арештантську робу, яка дає можливість стати самим собою, і він у нападі роздратування, коли хтось нагадує йому про кримінальне минуле, як навчений в тюрмах мордоворот, заїжджає дужим п'ястуком у пику опонентів... У праведному гніві Хам обзиває народ "козлами", які, мовляв, заважають йому жити, посилає старого пенсіонера на "три букви", розпоряджається заносити в церкви й монастирі брудні агітки проти В. Ющенка, наказує міліціонерам, податківцям, митникам, лікарям, учителям здавати перед другим туром виборів відкріпні талони й паспорти, позбавляючи їх права голосу; дозволяє омонівцям бити гумовими кийками мирних демонстрантів й арештовувати студентів; хижий вишкір його фізіономії не сходить із телеекранів, і зриваються вряди-годи з його губів погрозливі інвективи на кшталт: "Я з вас шкуру спушу!"

Отакий-то виплодок Кучми — кримінальник, керівник донбаської молодіжної банди, яка зривала пижикові шапки з чоловічих голів, а в жінок золоті сережки з вух, про що засвідчила вчора по телебаченню старенька жінка, колишній судовий засідатель у Єнакієво, — отакий голуб з душею бандита йде в президенти України!

Під час диспуту із своїм опонентом Хам брехливо нахвалявся своїми “успіхами” й нахабно заявляв, що він уже прийшов до влади, тож даремно виходять на вулиці сотні тисяч людей — їх не страшно, бо до столиці знову підганяють військові сили; Хам глузує над згвалтованою Україною, достоту як його біблійний правітець, котрий насміявся над голим Ноем, за що був проклятий.

Та не бояться його чесні люди: на ганьбу відступникам — Тарасові Чорноволу, Ларисі Скорик, Ганні Герман, Богданові Ступці, Павлові Дворському — про свою підтримку Віктора Ющенка заявили Олександр Мороз, Анатолій Кінах, російськомовні брати Клички і гросмейстер Руслан Пономарьов, а теж “аполітичні” співачка Руслана Лижичко та Славко Вакарчук.

І я знаю: завтра Хам буде скинутий із владного п'єдесталу, немов той гофманівський Цахес із балкона. Станеться це 21 листопада, в день Архістратига Михаїла — покровителя України. А якщо й пізніше, то все-таки це неодмінно станеться.

***

21 листопада. Не вибори, а смерч пронісся над Україною. Вчора наїхало у всі області тисячі вуркаганів, а теж обдурених або заляканих людей з Донбасу із відкріпними талонами, їх роздали по п'ять-десять кожному — і кожен віддасть стільки ж голосів за Януковича. Протягом дня в східних областях на багатьох дільницях відбувалися погроми, побиття спостерігачів; влада організувала домашнє голосування й примусила до тридцяти відсотків виборців віддати свої голоси за провладного кандидата; траплялися випадки підпалювання урн, туди

викидали заготовлені для Януковича пачки бюлетенів, а теж якісь кислоти, які знищували виборчі документи на тих дільницях, де голосували переважно за Ющенка; в Донецьку й Луганську на виборчі дільниці не допустили спостерігачів, і там відбувалася тотальна фальсифікація; уночі, після закінчення виборів, у ЦВК почала рости кількість східноукраїнських виборців, й число їх абсурдно сягло за сто відсотків.

Проте навіть при такій фальсифікації й насильстві за підсумками екзитполу й паралельного підрахунку В. Ющенко відірвався від свого конкурента приблизно на десять відсотків, однак голова ЦВК С. Ківалов, цинічно зманіпулювавши підрахунком, оголосив після півночі перемогу Януковича в три відсотки.

***

22 листопада. Вранці київський Майдан Незалежності почали запруджувати сотні тисяч люду. Віктор Ющенко виступив по телебаченні й висловив недовіру до ЦВК. У той же час командир “Беркуту” генерал Ігор Танюх, а теж старші офіцери міліції Г. Петрик, А. Вакуленко та І. Абрамчук заявили, що не будуть виконувати злочинних наказів влади й проти народу не підуть... Теж відмовилися на телеканалі “1 плюс 1” подавати фальшиву інформацію довголітні диктори Алла Мазур і Людмила Добровольська; вони вернулися до праці тільки тоді, коли був звільнений з роботи на телеканалі відомий колаборант В’ячеслав Піховшек.

На майдани майже всіх міст і містечок вийшов народ десятками, а то й сотнями тисяч — переважно студентська молодь, навіть учні; я ж вірив, що так станеться, я водно заперечував слабодухам і скептикам, які каркали, що національно свідомої молоді в нас немає — лише споживачі й нахлібники, що вдруге голодувати на граніті або ж стояти тижнями на площах студенти вже не будуть, — а ось на битву за свободу й демократію вийшло молоде покоління, яке сформувалося вже за Незалежності. Й не вступаються вони з майданів, хоч мерзнуть

на морозі — відбулося становлення державної нації, і це найцінніший набуток у сьогоднішній політичній кризі. Воістину мав рацію Голова Верховної Ради В. Литвин, коли сказав, що нині не так важливі результати виборів, як сам процес їх досягнення.

Підтримка Ющенка всенародна. В Галичині немає такого міста, містечка, навіть села, де б не вийшли на віча сотні й тисячі патріотів. Мало того, десятки сільських, районних і обласних рад визнали Президентом України Віктора Ющенка й зобов'язалися виконувати тільки його накази. За прикладом галичан пішла низка міст на сході України, зокрема Вінниця і Хмельницький...

Львівська обласна Рада скинула владу представника президента, створила свій виконком, призначила нових посадовців, а за губернатором Сендегою залишила право виконувати обов'язки, якщо він визнає Президентом України Віктора Ющенка. Такий процес відбувся в Тернополі, Дрогобичі, Стрию, Чернівцях, Івано-Франківську та в інших обласних та районних центрах.

***

23 листопада. Сто п'ятдесят депутатів підписалися під вимогою скликати позачергову сесію Верховної Ради; обережний, проте прихильний до коаліції "Сила народу" спікер В. Литвин погодився. Кворуму не набралось, в засіданні взяло участь тільки сто дев'ятдесят депутатів, отже рішення Верховної Ради не могло бути легітимним. Однак знаменний акт таки відбувся: депутат Ігор Юхновський, прозірливий політик, привів до присяги народного Президента Віктора Андрійовича Ющенка, і він присягнув. Скептики назвали цю подію фарсом, та як би вони не ставилися до неї — історія навіки зафіксує важливість мудрого кроку І. Юхновського: Україна визнала свого лідера керівником нації. І вже ніколи український народ не назве Януковича, який рветься до влади шляхом брехні та фальсифікацій, своїм Президентом!

Цього ж дня півтора мільйонний здви́г народу оточив президентську резиденцію на Банковій, а зрадник України Л. Кучма покликав на допомогу спецназ із Росії. Інтервенція Москви в Україну розпочалася: аеропорти в Жулянах і Стрию прийняли до двадцяти літаків з озброєними московськими опричниками — їм наказано стріляти в бійців українського спецназу “Беркут” в разі їх переходу на бік демонстрантів.

***

24 листопада. Голова Центральної виборчої комісії оголосив В. Януковича, програш якого на виборах доведено екзитполом і паралельним підрахунком голосів, президентом України. За цю антиконституційну акцію Кивалов отримав від Кучми і Януковича щедрий подарунок: автомобіль вартістю в п’ятнадцять тисяч доларів. Так кажуть. А я не вірю: він отримав мільйони доларів від олігархів, адже вони за один лише голос на їхню користь пропонували депутатам сотні тисяч!

Віча на Майдані Незалежності в Києві, а теж у Львові та й інших містах України з обуренням відкинули це рішення, Верховний суд заборонив його публікувати — аж до детальної перевірки результатів виборів, й це спинило поквапливий намір ще існуючої влади провести інавгурацію новоспеченого президента, а теж зняти з посади Голову Верховної Ради В. Литвина, замінивши його депутатом С. Гавришем. Задуманий владою переворот зірвався.

Державний секретар США Коллін Пауел виступив по телебаченню із заявою про те, що його уряд не визнає Януковича Президентом України, й закликав провести повторні вибори. Не визнали Януковича теж уряди Канади, Великої Британії, Польщі, Німеччини, а теж Європейський Союз.

Сьогодні я виступав на вічі у Львові й подякував молоді за їх героїзм, витривалість та наполегливість.

Кучма і Янукович кличуть В. Ющенко на переговори, Юлія Тимошенко заявила, що Віктор Андрійович на пе-

реговори піти може, але тільки для того, щоб перейняти в Кучми владу.

Надворі зима, а мільйони людей уже три дні незворушно стоять на майданах України. Зрусифіковані українці масово переходять на бік народу.

Золотоверхий Київ став столицею повсталोї України.

***

25 листопада. Сьогодні, як і кожного ранку протягом цих чотирьох днів Помаранчевої революції, долунює в мій кабінет уперте скандування “Ющенко — наш Президент!”, “Зека — за ґрати” — то йдуть вулицею Пекарською студенти на маніфестацію до Оперного театру, і я тішуся навальним здвигом нашої патріотичної молоді. Одне тільки мене журить; школи позакривані, революція вивела на майдани учнів, яким, незважаючи ні на що, місце за шкільними партами... Пригадую грізні часи боротьби УПА: генерал Р. Шухевич наказував партизанам воювати, а дітям вчитися, бо ж Україні потрібні освічені громадяни. Я прошу вчителів і батьків — цю вимогу висловив учора на мітингу і по радіо: заберіть своїх дітей з майданів і заведіть до шкіл, їм поки що досить усвідомлення того, що їхні старші брати й сестри вийшли боротися за демократію і свободу, вони матимуть ще не одну нагоду, коли виростуть, взяти з них приклад.

Мої нещоденні записи мають тепер і матимуть надалі, аж до нашої перемоги, репортажний характер — немає нині часу на роздуми й узагальнення, хоч і вони потрібні. Пишучи ці рядки, я дбаю про одне: поінформувати моїх нащадків про те, як ми боролися за незалежну Україну на чотирнадцятому році нашої Незалежності.

Найважливішою нині справою, звичайно, є здобуття перемоги, та не менш важливим є те, що Україна, як волелюбна нація, заявила про себе на весь світ, і напевне ніде, навіть у ситій і байдужій Америці, не знайдеться вже сьогодні людини, яка б сплутала українців з туарегами...

Отож, коаліція “Сила народу” створила Комітет національного порятунку на чолі з Ющенком. Він оголо-

сив загальнонаціональний страйк, а теж декрети, з яких найважливішими є: організація народної самооборони, проведення нових виборів і створення Національної Гвардії.

Щодень то більше державних інституцій переходить на бік Віктора Ющенка, всі Ради в Галичині визнали його Президентом України. Про це заявила теж Західноукраїнська залізниця й івано-франківська міліція. Міністр освіти Кремень зайняв індіферентну позицію — про всяк випадок, хто переможе; він дозволив студентам приходити з Майдану в приміщення Міністерства, щоб зігритися і випити чаю; міністр транспорту Кірпа теж дивиться крізь пальці на те, що залізничники підтримують Ющенка; демонстранти захопили Будинок профспілок у Києві, вигнавши звідти одіозного голову профспілки Стояна, який два роки тому, пройшовши другим у виборчому списку депутатів до парламенту від блоку “Наша Україна”, ганебно перекинувся на бік провладної більшості, — резиденцію Стояна взято під штаб Віктора Ющенка.

У Сумах міська Рада не захотіла висловитися за Ющенка, й народ заблокував урядове приміщення разом із Щербанем, а також міську та обласну адміністрації. У Чернігові відбулася кривава сутичка між демонстрантами й міліцією, і переміг народ: міська Рада визнала Ющенка Президентом.

У Харкові на майдан вийшла стотисячна демонстрація з помаранчевою символікою; губернатор Кушнарєв закликає до відокремлення Харківської області від України. Владці Донецька й Луганська наміряються провести референдум для проголошення цих двох областей автономними. А я, хай простять мені Господь і Україна, після того, як надивився на декласовану масу рецидивістів, п'яних вуркаганів і різунів, яких покликав Янукович до Києва на свою підтримку, кажу: відділяйтеся, мать вашу так, і забирайте з собою Хама — вашого кримінального пахана, там йому й бути президентом!

У Львові усунуто від влади губернатора Олександра Сендегу, головою облвиконкому обласна Рада призначи-

ла народного депутата Петра Олійника; на будинку обласної Ради замайорів помаранчевий прапор — поруч з державним.

Триста п'ятдесят сім дипломатів і Міністерство закордонних справ висловились на підтримку Ющенка. Київська прокуратура запевнила, що кожна особа, яка вирішила підтримати народного Президента, не буде переслідувана за свою попередню діяльність. Генерал Скіпальський від Служби безпеки закликав спецназ підтримувати повсталий народ.

В. Януковича здолав страх за вчинені злочини, й він вивів з Донбасу на київський вокзал банду рецидивістів; перед двадцятитисячною бандою злочинців він заявив, що викликав на переговори “шкідливого kota Леопольда Ющенка”. Отакий нікчема й вуркаган наміряється стати президентом цивілізованої держави.

Револуція наростає, небезпека сформувала державну націю, народ підвівся з колін. Я прислухаюся до невпинного скандування на честь Ющенка, яке нависло над Львовом, й замість колишніх розпачливих нут вчуваю у цьому всенародному гомоні надію і впевненість.

***

29 листопада. Минули три напружені дні, а народ з Майдану Незалежності в Києві та з площ інших міст не розходиться. Навпаки, з кожним днем людей стає все більше й більше, в столиці їх число сягнуло поза мільйон, по всій Україні — то вже тьма.

Я не перестаю захоплюватися моїм волелюбним народом, й водночас не перестає мене боліти серце за людей, які більше тижня мерзнуть і мокнуть під осінньо-зимовим небом. На Майдан вийшли не професійні патріоти, ті здебільшого відсиджуються дома, а простий народ: студенти, робітники, селяни, службовці, інтелігенція — всі вони поійняті волею до незалежності й демократії, й не розходяться, навіть у думці ніхто такого не має, аби покинути Майдан, і що, здавалося б, заважає он тій старій жінці

або ж цьому тендітному дівчиську, ще дитині, вислизнути з натовпу й заховатися дома — хто б це помітив, але ж не йдуть, не покидають гурту, бо вони — українці.

А чи тільки українці? Далеко ні. На Майдан Незалежності прийшли білоруси й поляки, тут багато російськомовних громадян, які забули рідну мову, але не втратили Батьківщини. Чимало до Києва прибуло й донбасівців, яких губернатори прислали для провокацій. Кримінальна п'яна банда, яка захопила було вокзал й своєю вульгарною поведінкою засвідчила, на які сили й на які моральні засади спирається кандидат у президенти зек Янукович, видворена з Києва, а обдурені, але чесні шахтарі перейшли на бік народу.

Я бачив на екрані телевізора розгубленого вуркагана, який плакав, що йому не дали грошей на зворотну дорогу, “а я ведь тоже человек!”; і мені його чисто по-людськи жаль, однак що заважає йому прилучитися до демонстрантів, як це зробили деякі його дружки? Повсталий народ прийняв би його, нагодував, обігрів — чей стоїть на Майдані Незалежності цвіт нашої нації, організований люд — не п'яний, добрий, світлий, усміхнений і непохитний у своїй рішучості перемогти.

Я гордий за свій народ, а ще пишаюся тим, що тоді, коли зневіра долала люд, я твердо вірив, що він прокинеться, і ним захоплюватиметься світ. Та що говорити: колишній начальник КГБ Євген Марчук став прихильником Президента В. Ющенка, а Януковичу сказав у своєму зверненні до нього: “Це ви провинні в тому, що народ вийшов на вулиці, і за всі вчинені злочини будете відповідати перед законом: хто сіє вітер — пожне бурю!”

26 листопада вночі банда Януковича спонамірилася надрукувати в “Урядовому Кур'єрі” фальшивий і антиконституційний акт проголошення зека президентом — із наміром організувати йому вранці інавгурацію. Спробу порушити постанову Верховного суду про заборону публікувати сфальшовані результати виборів впору викрили наші депутати, вони заблокували друкарню і за сприяння її працівників арештували й знищили тираж газети.

Цього ж дня відбулося ще кілька знакових подій. Скликано Надзвичайний всеукраїнський з'їзд Рад: майже сімсот делегатів з усіх областей України в Українському домі створили всеукраїнський центральний виконком місцевих Рад, який діятиме в співпраці з Комітетом національного порятунку на чолі з В. Ющенком. Крім того, Європейський Союз ініціював переговори між Ющенком і Януковичем: у Маріїнському палаці сіли за круглий стіл Л. Кучма, А. Квасневський, В. Адамкус, Х. Солана і обидва кандидати. Перемовини розпочалися, та немає ніякої надії, що ворогуючі сторони дійдуть до якогось консенсусу... А ще голова Верховної Ради скликав позачергову сесію, на якій конституційною більшістю голосів прийнято постанову, якою визнано вибори Президента України в другому турі сфальсифікованими й запропоновано провести третій тур, а ЦВК розпустити й обрати новий її склад. Однак ця постанова має, на жаль, політичну, а не юридичну силу: С. Ківалов з посади голови ЦВК не вступається, Кучма постанови не підписує.

У цих моїх записках, трохи раніше, я під впливом емоцій висловив думку, що не маю нічого проти, аби Донбас відділився від України й оголосив Януковича своїм президентом. Тепер щиро відмовляюся від таких необдуманих слів, адже розчленування території України — то найтяжчий державний злочин. Проте губернатори Донецької, Луганської й Харківської областей, нічого сумняшеся, проголошують — у цю мить, коли я це пишу — Південно-Східну Українську республіку й погрожують піти війною на Київ. Янукович очолив бунт. На зборище прилетів з Москви Лужков й пообіцяв допомогу з боку Росії. Псевдогарант української Конституції Кучма, замість негайного звільнення з посад збунтованих губернаторів, потурає їм, стаючи відтак теж державним злочинцем. Ходять чутки, що цю політичну аферу розробив сам Кучма із своїм зятем Пінчуком: певне, готуються до впровадження надзвичайного стану в державі або ж до втечі... Над суверенітетом України нависла загроза.

Тим часом народ заблокував адміністрацію президента, а Юлія Тимошенко щойно оголосила від імені Ющенка ультиматум Кучмі: до 24-х годин звільнити з посад Януковича й губернаторів-сепаратистів. Президент Ющенко створює коаліційний уряд.

***

Пробач мені, мій читачу, що, втомившись від політичних репортажів, я, у твоїй присутності, поговорю із собою про своє власне, бо тільки в силу екстремальних умов моє життя прилучилося до політики, сам же я з крові й кості літератор, люблячий сім'янин і друг моїх друзів.

Завтра приїжджає з Фінляндії моя улюблена доня, закінчивши службу в українському посольстві на посаді аташе з питань культури. Не бачив Наталі майже три роки і неймовірно стужився за нею, до того ж я ще й звільнюся від обов'язків опікуна її сина Данила — норвистого хлопця, з яким нам з дружиною в наші поважні літа порозуміватись було не так просто. Тепер він житиме біля мами, а нам залишиться тільки одна функція — любити його, бо ж онук... За час відсутності Наталі не стало любої їй коломийської родини: вуйця Нуська, тетки Наталки, вуйка Віктора, тетки Марійки, які її змалечку викохували, бо ж любили, як рідну дитину, і я знаю, яка пустка застугонить в Наталиному серці, коли вона приїде провідати спорожнілу коломийську хату... З тієї великої родини залишився тільки я й тому прошу в Бога довгого життя, яке все до крихти хочу розтратити на любов до власної сім'ї — дружини, дочки, сина, невістки, зятя, без яких не уявляю свого існування.

Завтра, 1 грудня, — день святого Романа, і я знову, як щороку, сяду за стіл у майстерні художника Романа Безпалкова; він, як завше, буде без угаву теревенити, а я, Роман Кудлик і Ніна Бічуя будемо з ним, а теж між собою, сперечатися, тішитись одне одним, розповідати найсвіжіші анекдоти, перехилати чарку й журитися, — це ще одна моя родина, поза хатою, яка не розпадається

вже цілих сорок літ і без якої я почувався б тяжко самотненим...

Й нарешті... На столі переді мною лежить машинопис щойно закінченої короткої повісті “Не спокутне”, яку я написав у цей бурхливий час Помаранчевої революції, — і нема для мене перепочинку: сонце чи хмара, небесна блакить чи гуркіт грому, тривога чи радість. Бо літературна праця — то стан моєї душі, і без пера я не почував би себе ніколи повноцінною людиною.

І так весь свій вік перебуваю у трьох іпостасях: сім’янина, друга й письменника, і так хочу довго жити — в любові, дружбі й роботі. А як, не дай Боже, обірветься бодай одна ланка — стане тоді мене набагато менше, коли ж би всіх цих ланок не стало — для чого тоді залишатися на білому світі?

***

3 грудня. Даремно намагаюся вириватись із пут політики — нею по вінця сповнився наш український світ, не залишивши й щілини для нейтрального продиху, тож я продовжую свій репортаж у надії, що невзбарі таки поставлю велику крапку на другому томі мого нещоденного щоденника...

Смішно про таке й говорити, але я по-справжньому злякався Януковича як можливого президента України аж тоді, коли прослухав істеричний пасаж його дружини, яка наготовилась було прийняти статус першої леді в нашій державі... Не гоже мовити про її каторжну зовнішність: так уже дав їй Бог, що схожа вона не на супругу прем’єра, а швидше на забулдигу з бомжівських нетрів, яка навдягала на себе дорогих хутер, — і це теж ще не так страшно, не кожна жінка вміє зі смаком одягатися... Але ж яка її мова — і це мала би бути перша леді?! “Єнто, понімаєте, ужас, што оні витворяют на Майдане, оні все больни менінгітом, а едят наколотие наркотикамі апельсіни?”

Та досить про неї, говоритиму про важливіше.

Щоденно вперто ми наближаємося до перемоги. 30 листопада засідання Верховної Ради перервалося: депутат Тягнибок — не знаю, провокатор він чи божевільний — виважив двері в четвертому під'їзді, й демонстранти стали вриватися до приміщення парламенту. Зупинив роз'юшений натовп сам Ющенко, а В. Литвин вийшов до народу й запевнив, що завтра, тобто 1 грудня, у Верховній Раді будуть розставлені всі крапки над "і".

Й насправді, в тринадцяту річницю славнозвісного референдуму Верховна Рада прийняла 229 голосами рішення про відставку уряду на чолі з Януковичем й про створення Уряду народної довіри. Коли ці рішення узаконять, ніхто не знає, бо ще кусається загнаний у пастку рудий тхір й не підписує документа. Як вірний московський холодей, Кучма поїхав до Путіна радитися, як йому вийти з кризи, і той прийняв його не в Кремлі, а як це належиться холопові, — в почекальні у Внуківському аеропорту.

Демонстранти остаточно заблокували входи до будинків уряду й адміністрації президента, навіть дачу Кучми в Кончі-Заспі; міністр кабінету міністрів А. Толстоухов ув'язнив себе в будинку Ради Міністрів і вже десять днів не виходить з кабінету — влада фактично паралізована, державою керує Верховна Рада.

1 грудня вдруге приїхали для переговорів А. Квасневський, В. Адамкус, Х. Солана, проте результативних перемовин не відбулося — тільки й того, що Ющенко і Янукович для показного протоколу подали один одному руки, що не має жодної політичної ваги.

Сьогодні у Верховному суді закінчились дебати, й Україна з тривогою очікує оголошення вердикту.

Нарешті сталося! Після семигодинної наради двадцять суддів зайшли в зал, й заступник голови Верховного суду суддя Ярема оголосив вердикт:

“Скаргу представника Віктора Ющенка задовольнити частково, рішення ЦВК від 24 листопада скасувати, у трижневий термін провести повторні вибори; рішення суду остаточно і оскарженню не підлягає”.

Народ переміг. На Майдан вийшов Віктор Ющенко і під ликування й хвалу виголосив промову. 26 грудня в Україні візьме найвищу владу Народний Президент.

А я навколішках шепочу стих із Божественної літургії: “Ликуй нині, веселися, Сіоне, се бо день рождства твого!”

***

8 грудня. Ейфорія на Майдані Незалежності з приводу рішення Верховного суду швидко проминула — і слава Богу. Згадалося мені, як ми колись надто довго втішались свободою після проголошення Незалежності, і в наслідок тієї ейфорії маємо нині те, що маємо, як висловився перший президент України Леонід Кравчук, коли покидав тронний зал, міняючи його на почекальню перед кабінетом Медведчука... Народ радів, а до влади проникала злодійська банда, яка згодом захопила всі державні важелі, й ми опинилися під внутрішньою окупацією антиукраїнських сил.

Цього разу наша традиційна мрійлива ментальність, яка у всі періоди визвольної боротьби після найменшої перемоги заганяла народ у застій бездіяльного патріотизму, що виявлявся у звитяжних піснеспівах, плаксивих втішаннях національними кольорами та в міжвоєдівських розбратах, — замінилася тверезим державним практицизмом, й такий процес мусив відбутися: українська нація з виходом народу на майдани стала державною — рішучою й непоступливою, коли йдеться про найменший гран свободи.

З оголошенням позитивного для нас вердикту ні одна людина не зійшла з площ і майданів, навпаки — люду збільшилося, і я знаю — народ обурився б, якби наші провідці запропонували йому нині розходитися по домах. І стоятиме він у стужу, дощ і снігопади аж до повної перемоги. А десь там, посеред мільйона організованого люду — і мої діти... Який я гордий за наш народ!

Вчора до другої години ночі в Маріїнському палаці працював круглий стіл за участю українських і європей-

ських державних мужів. Кучма здався й погодився підписати всі домовленості в пакеті; на компроміс пішла й команда Ющенка. Які здобутки і втрати матимемо від цих домовленостей після голосування на сесії Верховної Ради, покаже час...

Янукович на своєму каналі “Україна” виступив із різкою промовою, він звинуватив колишніх соратників — від С. Тигіпка до Л. Кучми — у зраді, мовляв, вони відреклися від нього, запропонували йому взагалі не брати участі в повторному другому турі виборів. Загнаний на донбаський маргінес колишній кандидат у президенти від влади все-таки заявив, що йде на вибори з новою командою, в керівному складі якої вивищилися галичани-відступники Тарас Чорновіл і Ганна Герман. Й це добрий знак: незабаром Україна очиститься від хамської і ренегатської скверни...

Нарешті сьогодні, після безкінечних перемовин на погоджувальних нарадах, у Верховній Раді відбулося результативне голосування: конституційною більшістю прийнято в пакеті Закон про зміни до Конституції, за яким від 1 січня 2006 року права Президента стануть дещо ущемлені, й новий Закон про вибори, який захистить останній тур від фальсифікацій. Чи втратила щось на цьому Україна і її майбутній Президент Віктор Ющенко? Не думаю. За рік праці із старими повноваженнями В. Ющенкові вдасться навести кадровий лад у державі, а на парламентських виборах у березні 2006 року утвориться, без жодного сумніву, національно-демократична більшість, яка цілковито підтримуватиме Народного Президента.

Депутати обрали нову Центральну виборчу комісію. Кучма — на що він сподівався, невідомо — запропонував до нового складу ЦВК головного фальсифікатора виборів С. Ківалова, і треба було чути той обурений галас у залі парламенту, коли Голова зачитав його прізвище! Звісно, кандидатура Ківалова була ганебно провалена, до складу нового ЦВК із п'ятнадцяти її членів увійшло дванадцять прихильників В. Ющенка, головою обрано

Ярослава Давидовича, який на суді викрив злочинні маніпуляції попередньої Комісії. Теж відправлено у відставку генерального прокурора Г. Васильєва...

Увечері на Майдані Незалежності народ святкував перемогу й, звичайно, мав на це тепер усі підстави. Промовляв Віктор Андрійович Ющенко, лунали співи і скандування, небо засвітилося феєрверками. А я в ту радісну хвилину думав: хай би це святкування відбулося 27 грудня, коли Президент Ющенко увійде в робочий кабінет...

Майдан Незалежності поволі порожніє, демонстранти ще блокують будинок президентської адміністрації: вони впускають до приміщення лише Народного Президента. Наметове містечко й кілька тисяч охоронців залишаться на Майдані до повної перемоги.

Затамувавши віддих, жду я 27 грудня. І назвав би нині ці свої записки "Свідчення нестерпного очікування справжнього національного свята".

***

Відпочиваю від політики, якщо можна назвати відпочинком те тягуче очікування перемоги. До університетських аудиторій вернулися студенти, я приймаю в них заліки, незважаючи на те, що найважчий патріотичний екзамен вони вже успішно склали на вулицях і майданах.

А в міжчасі прийшла знову до мене моя старенька Муза, поклала переді мною на стіл хтозна-звідки роздобуту книгу про останні дні міжвоєнної Речі Посполитої; відвічна нероба, дочка Аполлона, яка тільки й знає, що виловлювати з ефіру найживотрепетніші ідеї й віддавати їх літературним кріпакам на реалізацію в слові, прошептала мені до вуха...

Про це досі ще нічого не написано. Працюючи над романом про УПА "Вогненні стовпи", ти водно дивувався: а звідки взялася в упівців зброя, чей до 1942 року ніяких боїв, щоб ту зброю відібрати в німців чи більшовиків, не відбувалося; а коли так досконало була розроблена військова структура УПА, яку перейняли для себе

Че Гевара й генерал де Голь? Ти й не знав, що бойове хрещення підпільної української армії відбулося на Західних землях України в першій половині вересня 1939 року, на самому початку Другої світової війни: по всіх закутках Галичини, а найяскравіше на Бережанщині, спалахнуло антипольське повстання — переддуння довголітньої боротьби Української Повстанської Армії за незалежність України. Й ти повинен тепер написати першу частину роману “Вогненні стовпи”.

Я уважно слухав нашіптування доброї й незмірно впертої бабусі Музи і все глибше поринав у цікавий матеріал книжки, в якій говорилося про повстанський чин Крайового Провідника ОУН на західноукраїнських землях Володимира Тимчія-Лопатинського у вересні 1939 року. Це прізвище було мені знайоме: під час німецької окупації гімназійні пластуни, в їх числі і я, співали в походах маршову пісню: “Як Лопатинський з-за границі у рідний край, у Львів, вертав, він тільки думав про повстання, а сам чекістам в руки впав”; але хто був той герой, ми, молодші гімназисти, не знали, і я, на свій сором, до нинішнього дня майже нічого не відав про нього, а тут ось який вдячний матеріал для повісті, а то й роману!

Отож, він, Лопатинський, родом із Стрийщини, кількакратний в'язень Берези Картузької підняв у Галичині антипольське повстання, здобувши в недобитих німцями польських жовніврів могутній арсенал зброї... Після 17 вересня він перебрався до Кракова, а в лютому 1940 року з групою побратимів перейшов Сян; за Сяном, на українському боці, повстанську групу вислідили енкаведисти, оточили її у сільській хаті; Лопатинський і його товариші відстрілювалися до останнього набою, а потім підірвали себе гранатами...

Та чим глибше я вчитувався, тим більше переконувався, що це не романний матеріал, адже все в книзі, яку я читаю, докладно описано, й мені залишається хіба що белетризувати сумлінно опрацьований текст дослідження, до чого я у своїй письменницькій практиці ніколи не

вдавався — мені завжди була потрібна власна знахідка, власне відкриття, в якому, мов у фокусі, сконцентрувалась би суть твору, а почерпнуті з джерел відомості стали б тільки тлом для її реалізації.

І був би я відклав цікаву книгу й, збагачений історичною інформацією, шукав би свого спостережного пункту, якого, можливо, ніколи й не знайшов би, якби в останню мить ознайомлення з матеріалом не наткнувся на відоме ще з дитинства прізвище письменника 1930-х років Франца Коковського, чиї вірші й оповідання публікували в журналі “Світ дитини”, а його книжку “За Україну”, що її ми з братом знайшли під подушкою на святого Миколая, зачитували до дірок і під її впливом ставали українськими патріотами.

І ось той забутий всіма, і мною теж, письменник зринає враз у залі бережанського суду як адвокат на останньому процесі Володимира Тимчія-Лопатинського, після якого підпільника запроторили в Березу Картузьку... Несподівано для себе самого Франц Коковський звільнився від звання письменника, а точніше — став письменником високої градації, він зреалізував ідеї своєї патріотичної книги “За Україну” як юрист і захисник підсудного оунівця, випробувавши власні переконання найвищою ціною — свободою, а потім і життям.

Полум'яна промова маловідомого письменника й вельми обережного адвоката на бережанському суді стала голосною, вона принесла юристові славу, честь і, зрештою, мученицьку смерть у тернопільській тюрмі 1940 року від енкаведистської кулі в потилицю.

І я вже знаю: в повісті або й романі виведу із забуття лицаря, який, може й мимоволі, став борцем за незалежну Україну, й назву свій новий твір “Передлуння” або ж, щоб навіки закарбувати в пам'яті читачів чесне ім'я забутого письменника й героя, — “Франц Коковський”.

...Дивна й цікава та письменницька праця: сидиш іноді за столом спустошений і німий, немов радіоприймач без батарейок, і враз із мисленого ефіру проникає в апарат твого мозку живлющий струм — і так народжується штука!

19 грудня. Деколи здається, що ця виборча страда ніколи не закінчиться. І хоч усі впевнені в перемозі Віктора Ющенка, липке почуття тривоги не покидає мене: примара зека Януковича, який вирвався з-під опіки свого хлібодавця Л. Кучми, свавільно й безконтрольно гасав по нашій землі — уже в масці опозиціонера до власного уряду й до самого президента; він збирає довкруг себе — достоту як це робили більшовицькі комісари — суспільне шумовиння, злодіїв, вуркаганів, рецидивістів і закликає їх іти до Києва на Майдан Незалежності для боротьби з Помаранчевою революцією — й ніхто не може бути впевнений, що 26–27 грудня не проллється кров.

Випустив Кучма джина з пляшки, і той, немов утеклий з божевільні безумець, лається, материться, обзиває народ то козлами, то шурами, і стає страшно, коли усвідомиш, що так він дозволяє собі поводитись у статусі кандидата в президенти, а що сталося би, якби Янукович переміг, — чорна мара нависла над нашою державою, й треба доконче її знешкодити.

А в Кремлі, затамувавши дух, терпеливо очікує нашої катастрофи російський президент Путін. Та й не дивно: колишній кагебіст ніяк не може змиритися з існуванням незалежної України, і ревно підтримує його московська культурна еліта, яка ще так недавно билася в груди, називаючи себе демократичною... Після другого туру виборів Іван Драч звернувся з листом до своїх колишніх російських друзів і однодумців, прохаючи їх підтримати словом нашу революцію, — до Євгенія Євтушенка, Валерії Новодворської, Валентина Оскоцького, Римми Казакової, Єлени Бонер, Андрея Вознесенського, Даниїла Граніна та інших московських письменників... І мав же рацію В. Вернадський, коли говорив, що російська демократія закінчується там, де починається українська незалежність: промовчали майже всі, а Євтушенко й Казакова з глумом відмовилися підтримати українців... Гань-

ба вам, русотяпи, ви ніколи не пізнаєте смаку свободи, бо не розумієте її вартості. Ви темні й приречені раби!

А підтримали заклик Драча Валерія Новодворська і Елена Бонер. Дяка вам і слава, шановні єврейки!

Та не про московських шовіністів моя жура... Нестерпно боляче стає від того, що малограмотного “проффесора” Януковича опікують нині колишні українські суперпатріоти-крикуни Т. Чорновіл, Г. Герман, Л. Скорик, він же сам, втішаючись послугами зрадників, блюзнірить, оголошуючи себе послідовником В'ячеслава Чорновола. Якою ж ганьбою вкрили Україну українські байстрюки, і не бояться вони ні народу свого, ані гніву Божого!

Як же могло так трапитися, що в нашій незалежній державі стали сваволити бандити-чужинці і рідні яничари? Як ми допустили до того, що бездарний і владолобний Кучма встиг наплодити найтяжчих ворогів України в самому її серці — Києві та Львові?

Із несусвітньою ганьбою відходить у непам'ять — вже не президент, а в'язень на своїй дачі в Кончі-Заспі — Леонід Кучма, якого навіть у ці останні миті владарювання не покидає надія хоча б на місяць-два продовжити своє перебування на троні... Та ніщо вже йому не допоможе: за злодіяння його чекає кара, а нас — нова хвиля боротьби з кучмівськими виплодками, і хай боронить нас Господь від пролиття крові.

Нині день святого Миколая. Пам'ятаю, як колись мене, ще дитину, спитав батько: “Якого ти хочеш подарунка від Миколая?” — “Хай принесе волю Україні!” — відказав я, не задумуючись. І нині прошу в нього цього самого — Божого благословення нашому народові. Сьогодні на Майдані Незалежності привітав народ з нагоди свята наш лідер Віктор Ющенко. Обличчя його потемніло, волосся посивіло, та голос дзвінкий і владний. Він переможе. Й після перемоги назве тих, які хотіли відібрати йому життя. Ющенко вже знає їхні імена — й будуть покарані злочинці...

Уся Європа замаїлася помаранчевими прапорами, вдруге визнаючи нашу Незалежність. Світле майбутнє прозирає до України крізь сірі оболонки політичного сум'яття...

***

25 грудня. Завтра відбудеться третій тур вельми драматичних виборів Президента України, й, можливо, це останній запис у моєму щоденному щоденнику за 2004 рік. А яким буде фінальне слово в ньому — “віват!” чи “пробі!”, — цього ніхто не може нині передбачити, бо хоч на користь Ющенка складаються доволі позитивно всі передумови, переможена влада все ще здатна на несподівані злочинні каверзи. Вчора по телебаченню востаннє виступав Кучма, він мав вигляд побитого пса, проте в його пропитих очах вряди-годи спалахували злобні зблиски, які не вистували нічого доброго: історія знає чимало страшних злочинів, що їх чинили приречені на смерть владики...

А тим часом із потопуючого корабля втікають щурі, які спритно перефарбовуються в помаранчевий колір, з надією, що їм простять не лише зраду, а й поважні злочини. Такий уже добродушний наш нарід, й за це йому честь і слава, хоча нас не один уже раз переконувала історія, що перемогти, а тим паче утримати перемогу без жорстокості, вдається не завжди.

Та вже відсунулися на маргінес, а то й у політичне небуття керівники численних держадміністрацій, мерій та податкових установ; уже немає провладної більшості у парламенті; Кучма разом із Медведчуком заховалися в останньому бункері в Кончі-Заспі, пішов у відставку схожий на Берію Генеральний прокурор Васильєв, взяв безстрокову відпустку міністр внутрішніх справ Білоконь; на дебатах між кандидатами в президенти самовпевнений Янукович з міною скривдженої дитини випрошував у Ющенка хоча б другорядної посади в майбутньому уряді, а заступника Медведчука — всесильного, здавалось, слизняка Василя Базіва виштовхали з крісла його ж хлібодавці... Ми мали можливість злобно втішатися,

як цей парвеню, який ще вчора плювався на Ющенка й насміхався над його враженим отрутою обличчям, ревно клявся на п'ятому телеканалі, що він завжди глибоко шанував Віктора Андрійовича, й по-блюзнірськи називав його месією. Та невже й тепер пробачить народ цій отруйній медузі підле відступництво?

***

Щоранку прокидаюся з нутою якоїсь пісні в душі або зі словами поезії, що брелять у моїй пам'яті, — й відповідно до гама їх звучань складається для мене настроєвість усього дня: піднесена чи депресивна.

Сьогодні, вранці 27 грудня, на всю свою потужність залунала в мені мелодія найурочистішого канту з Божественної Літургії “Буде ім'я Господнє благословенне однині і довіку!” ... Колись у церковному гімназійному хорі, яким диригував учитель музики Роман Рубінгер, я разом з молодшими учнями виконував тенорову партію цього твору й заздрив старшим гімназістам, які за нашими спинами басували так могутньо, що їхній спів відлунювався в чашах дзвонів на дзвіниці, й піднімала мене та дивна мелодія “*de profundis ad caelum*”¹.

Я прокинувся від громового гласу божественного канту й у незмірній щасливості усвідомив, що від сьогодні і назавше — буде ім'я Господнє благословити Україну.

Не звинувачуйте мене дорогі читачі, в надмірній патетичності: ви, близькі й далекі мої нащадки, ніколи не зможете вникнути в той стан наших душ, коли ми напередодні можливої катастрофи почували себе так, немов той заробітчанин, який довгі роки гарував на тяжких роботах й із заробленими грішми опинився серед бандитів, що наважилися забрати в нього весь набуток, ще й відібрати життя.

Така загроза зримо нависла була над нашою державою, ми вже фізично відчували отруйний подих смерті, та змів народ зі свого шляху банду злочинців, й ми ру-

---

¹ З глибин до небес (лат).

шили походом гідним за Народним Президентом у мандрівку українських століть!

Й залементували, заскавучали в істеричній агонії вороги України в межах нашої держави й поза її кордонами: погрожують реваншем, розпорою над здобутою Свободою, та вже ніщо не зупинить нашого переможного походу. Буде ім'я Господнє благословенне віднині й довіку!

Цією високою нутю літургійного канту я закінчую другий том своїх нещоденних записок, а перший рядок третього тому розпочнеться з дати інавгурації Президента України Віктора Ющенка, й ця дата стане Новим роком новітнього українського стилю!..

Благослови, душе моя, Господа за цей неоціненний дар!

ЕПІЛОГ

Політична епоха 2003–2004 років не вмістилася в календарні рамки й переступила межу 2005 року, наздоганяючи дату нового українського літочислення, яке розпочнеться в день інавгурації народного Президента України.

Цей відтинок часу гранично короткий — не більше двох-трьох тижнів, проте він такий місткий на події, що створює ілюзію нестерпної тягучості, і в моїй душі озивається настирлива Шевченкова інвектива: “Коли ж діждемось Вашингтона з новим і праведним законом?”, і хоч знаємо, що це станеться зовсім невзабарі, дочекається просто невміч.

З перемогою Віктора Ющенка зсунувся з моїх (та чи тільки з моїх?) грудей важкий камінь гнітючості й непевності, сумнівів і безнадії, проте не зіслиз іще до решти з наших душ давкий страх перед бандою рецидивістів, очоленої чорним, страшним і бездушним Хамом, який натягнув на обличчя смиренну маску, — він водно хре-

ститься, мов той злодій, що стоїть на колінах у притворі Храму, а очей не може відвести від золотої чаші на престолі, яку спонамірився украсти... Хам готовий кожної сприятливої хвилини ту маску зірвати з лица і явити людям свій хижий оскал, а тому з-під каменя, що завалився нарешті з наших грудей, розповзлися підступні черви сумнівів у нашій звитязі, й ми ще не можемо впевнено сказати своєму Лідерові на весь голос: “Благословен гряди во ім'я Господне!”

Десятки європейських президентів привітали В. Ющенко з перемогою, і ні в кого з них, і в нас теж не залишилося й грама сумнівів, що в Україні розпочався новий процес державотворення, — однак же ж править іще країною незримий Нікто, який заховався в кончезаспівському бункері: видає укази, знімає з посад високопоставлених чиновників і настановлює нових, роздає нагороди й земельні ділянки під дачі своїм колишнім вірникам і — яке блюзнірство! — записується на телеролику з привітанням Нового 2005 року...

А повержений Хам вперто не звільняє прем'єрського крісла, він вештається по судах, домагаючись уневажнення результатів виборів, його скарги відхиляють, а він пише нові; його всюди супроводжує дивна з виду леді, вигляд її розгублений, як у пасажирки, що спізнилася на останній поїзд; за Хамом плентаються лакузи Шуфрихта Чорновіл, підбадьорюючи пахана, що не все ще, мовляв, пропало, а він бадьориться й погрожує народові розправою, хоч сам добре бачить, що його влада розповзається, мов прогниле потороччя...

Утік з України олігарх Ігор Бакай, а наймогутніший із чиновників Кучми Міністр транспорту Георгій Кірпа, який проциндрив державні гроші на передвиборну кампанію Януковича, застрелився на своїй дачі під Києвом. Зчорнілий від страху Медведчук істерично вигукує: “Я не покінчу з собою, як Кірпа, не робить собі таких надій”; депутат Микола Томенко вимагає від Кучми приставити охорону до Медведчука і його банди, аби вони не повітали, як Бакай, і щоб не довелося потім розшукувати

їх через Інтерпол, — гине на очах кримінальна влада, а проте отруйні гадючки непевності все ще всмоктуються, немов п'явки, в людські душі й приборкують величне почуття радості від здобутої перемоги.

Та досить сумнівів! Адже відбулося те, що мусило відбутися і в що незмінно вірив народ: свобода виборена.

Я знав, що вибух станеться: до цього роками спонукувала свавільна банда Кучми-Медведчука-Януковича: підкидання гранат у офіси Кампанії “Пора” й несанкціоновані арешти молоді, наруга над сумськими студентами, нахабний контроль непокірних бізнесменів з боку податкової адміністрації, звільнення з роботи вчителів, які голосували за Ющенка, — нервова напруга суспільства досягла врешті найвищої точки нагріву аж до моменту експлозії.

Народ чекав і був готовий до цієї хвилини. Ніколи не забуду, як 1 вересня під час багатолюдної академії перед Університетом ім. І. Франка з нагоди відкриття навчального року до мене підійшов старенький чоловік і спитав упівголоса? “Прошу пана, а що — вже почалося повстання?”

Блюзнірське пророцтво Кучми про “страшні” вибори, які він сам ретельно готував, справдилося. Та страшними стали вони передовсім для нього: так безславно й ганебно не сходив з трону ще жоден європейський президент.

Тож “гетьте, думи, ви хмари осінні!” У 2005 рік ми входимо не “народом України” — безликим Вавилоном, а єдиним українським народом, і в цьому наш переможний оптимізм!

...Вчора відбулася — велично, весело і щасливо — зміна років: Майдан Незалежності, напружений урочистим вільним людом, вітав народного Президента України Віктора Ющенка. Такого ликування не знала, певне, Україна від часу в'їзду до Києва гетьмана Богдана Хмельницького, і я укліно дякую Господу, що дожив до цієї знаменної миті й увіч побачив визволену із споконвічного гніту нашу націю. Яке то солодке-солодке слово Свобода!

На свято Нового 2005 року прибув до Києва побратим Віктора Ющенка Президент такої ж, як і Україна, ви-

зволеної з-під відвічного московського ярма Грузії — Михайл Саакашвілі. Скільки то століть здолали ці два благородні народи, йдучи крізь муки, горе, смерть і знущання до своєї Незалежності! І я волаю до грядущих поколінь: не збайдужнійте на свободі, наші діти і внуки, кожної миті свого життя відтворюйте у пам'яті ту величну хвилину, коли ваші батьки — найщасливіше у світі покоління — вперше в своїй історії вільними вийшли з-під ярем і тюрем на світ Божий. То неповторна була мить, яка стала початком нового часу, якому не буде кінця повік.

І саме цієї новорічної ночі ми побачили, як відходять у небуття тіні тиранів: проклятий народом Янукович зрікся високих посад; а Кучма, який протягом десяти років мордував наш люд, вийшов на телеекран прощатися з чужим йому народом: дали йому тільки один другорядний канал, бо всі інші заповонив Майдан, і було те прощання мерзке й жалюгідне.

І я тоді подумав: це ж нарешті здійснилося пророцтво Тараса Шевченка про українського Вашингтона! Півтора століття носила Україна в своєму лоні Вічного Революціонера: він “від сотень літ родився, аж учора розповився і о власній силі йде!”

...Ще це відбулася президентська інавгурація, а Віктора Ющенка привітали майже всі керівники європейських та північноамериканських держав і — о диво! — зробив це теж московський патріарх Алексій II, той самий екзарх, чиї чорносутанні клеврети досі в церквах обзивали Ющенка антихристом! Мовчать лише, очікуючи остаточної реакції Верховного суду на скарги Януковича, без надії сподіваючись на вигреш, — виконувач обов'язків президента України Л. Кучма та російський президент В. Путін.

І вже перефарбовуються в помаранчевий колір вчорашні найзавзятіші прихильники Януковича: для прикладу, на Новий рік вийшов на подіум перед Майданом з помаранчевим шаликом на шиї віце-прем'єр Микола Азаров — затятий українофоб, який ще жодного слова не вимовив по-українськи, й ідеолог Єдиного економічного просто-

ру — мовляв, я ваш, дайте мені хоч яку-небудь посаду в новому уряді. Та не так просто нині обманути народ: до Кабміну вийшли пікетувальники з гаслами “Геть азаровщину!”, бо й справді, Азаров — то не окрема особа, а антиукраїнський феномен, здатний, немов метастази, помножуватися й проникати в державний організм.

А посіпака Януковича блідоокий Н. Шуфррич подає до ЦВК й до Верховного суду скаргу за скаргою на вудумані ним самим порушення під час останнього голосування; ті скарги всі до одної відхиляють як неаргументовані, та це не спиняє здурілих від страху невдах, й ми мусимо той час, відведений для оскаржувань, мужньо витримати. Такі-то неспокійні в нас цього року новорічні й різдвяні свята...

Неспокійні й урочисті. День народження Христа щасливо збігся з днем народження нової України, й це поєднання має глибокий містичний сенс. Господь явив нашому народові найстрашнішу загрозу — моторошну примару Зла в особі декласованого зека, який загодя цинічно розкрив свої карти, пообіцявши запровадити після своєї перемоги другу, російську, державну мову в Україні, подвійне громадянство, ще й оголосити амністією кримінальним головорізам, які мали б стлумити Україну й віддати її, спаралізовану страхом, у руки москалеві. Й таки вивів Янукович із донбаських нетрищ та тюрем пропитих деморалізованих потвор на Київський вокзал і сам їх там вітав, закликаючи до нещадності. Й саме ця смертельна небезпека підняла люд на повстання й звитягу: сумніваюся, чи переміг би на виборах Віктор Ющенко, якби його конкурентом став Тигіпко, Гавриш або Кирпа — ворог з інтелігентним обличчям, демократичними обіцянками й цивілізованими манерами. Допоміг нам Господь, явивши увіч перед нами примару національної загибелі.

І є ще один знаковий фактор, який сприяв нашій перемозі: пісня! Мені не раз доводилося чути, як над сентиментальною співучістю нашого народу насміхалися і чужинці, і свої доморощені нігілісти, мовляв, пісня заміни-

ла нам свободу. Брехня! З піснею український народ виживав у найтяжчих обставинах — в часи козаччини, січового стрілецтва й упівського резистансу. А коли вона згасала, неминуче діймала нас зневіра, стагнація, занепад, — згадаймо лише, чому так безслідно зникла два роки тому акція “Україна без Кучми”? Бо не вийшли тоді на передній край боротьби наші національні аеди, гусярі, кобзарі, піснярі — й не перетворився розпачливий крик народу в звитязний гімн.

Всенародна коляда й стрілецькі пісні розбудили першу нашу мирну революцію дев'яностих років; нинішню, помаранчеву, очолили професійні співці, і я з пошаною називаю їхні імена: Олександр Пономарьов, Руслана Лижичко, Славко Вакарчук. Хіба чув хто-небудь колись таке ідеально злагоджене виконання українського державного гімну велетенським хором у мільйон осіб? Та ні, ще ніколи не знала Україна такого співу!

Й після десятилітнього кучмівського застою, коли-то пісня змінилася наріканнями й зневіреним стогоном, пішли нинішнього Різдва від хати до хати колядники — в мене двері теж не зачинялися, — й над нашою землею пролунав з краю в край урочистий і Господу вдячний божественний кант...

Отак звучить — у піснях, діяннях і слові — зреалізована національна ідея, так промовляє пробуджена нація, — і де ж ви тепер, у якій бездуховній твані перебуваєте, колишні випадкові, як висловився Л. Кравчук, українські президенти? Та й які ви українські, якщо один з вас, дрімучий невіглас, привселюдно заявив, що української нації взагалі не існує, а другий, номенклатурний бомж, протягом десяти літ бідкався, що українська національна ідея ще й не народилася.

Пролупіть очі, безбатченки, політичні невдахи, чужинецькі креатури на українському престолі, й погляньте та прислухайтеся, як на Майдані Незалежності вітає українська нація Провідника національної ідеї народного Президента Віктора Ющенка!

...10 січня Центральна виборча комісія оголосила перемогу Віктора Ющенка на виборах; нового Президента України привітали майже всі керівники держав світу, крім президента Росії В. Путіна, якого, до речі, прозвали “невдахою 2004 року”: з прогашем Януковича рожева мрія московського імператора остаточно приборкати непокірну Україну враз потускніла, немов головня в погаслому ватриці.

Проте агонія старої української влади ще триває: Кучма видає укази, які сприяють подальшому розкраданню державного майна; прихильники Януковича порозкладали намети в Донецьку, Херсоні й Одесі — тих наметів як кіт наплакав й бунтарів проти Ющенка стільки ж, однак смороду більше ніж досить; вірні холопи прогашного кандидата в президенти оскаржили у Верховному суді рішення ЦВК, й через це відкладається дата інавгурації Віктора Ющенка; Олександр Мороз, втративши надію на прем’єрську посаду, вкотре зраджує Ющенка, чого й можна було сподіватися: він погрожує перейти в опозицію до нової влади й піднімає опущений Януковичем заялений лозунг про впровадження в Україні другої державної мови — бацила зрадництва навічно засіла в родових генах Мороза.

А тим часом проректор Львівського національного університету імені Івана Франка Марія Зубрицька запропонувала висунути Віктора Ющенка на здобуття Нобелівської премії миру за 2004 рік. До справи долучились Іван Вакарчук, Ректор Українського католицького університету Борис Гудзяк, президент Університету “Кієво-Могилянська академія” В. Брюховецький; науковці Львова, чимало світових учених і політиків підтримали цю ініціативу, крім, звичайно, Росії, яка з цього приводу просто-таки бісється й засипає Нобелівський комітет листами, в яких ллється бруд на В. Ющенка і всю нашу націю.

А я ніяк не можу звільнитися від неспокою й, затамувавши віддих, чекаю оголошення дати інавгурації народного Президента України.

Нині, 17 січня, розпочалося засідання колегії Верховного суду з приводу скарги В. Януковича на порушення виборчого закону, які начебто мали місце під час третього туру виборів. Сторона Януковича найняла трьох швейцарських адвокатів, які не знають ні української мови, ані українського права, й заважають вони вести процес; відпоручники Януковича засипають суд все новими й новими заявами, свідомо затягуючи час, й зрозуміло, для чого це робиться: то своєрідна піар-кампанія, бо ж на виграшний результат вони самі не сподіваються, а ще додається кримінальній владі дрібка можливостей зачищувати злочинні сліди.

Та нарешті розпочався розгляд питання по суті: нинішнього йорданського дня Верховний суд мусить оголосити вердикт — термін судового процесу вичерпався. А завтра, дасть Бог, урядові газети надрукують рішення ЦВК від 10 січня про перемогу Віктора Ющенка. Й так закінчатся довготривалі вибори блискучою звитягою українського народу над бандою плутократів.

...День святого Івана Хрестителя, а це дата народження мого батька, ніколи ще не був для мене таким урочистим, як цьогорічний: о третій годині ранку Верховний суд завершив триденний процес, й суддя Анатолій Ярема оголосив вердикт: “Верховний суд скарги Януковича не задовольнив, рішення суду остаточне й оскарженню не підлягає”.

І я відчув, як ураз спала з мене напруга, в якій перебував останні три місяці: ті неспані ночі, те безперервне сидіння біля телевізора, те постійне очікування біди, руїни, крові, безпросвітнього рабства, — і я падаю перед Господом-Богом на коліна, дякуючи йому за те, що вислухав наші молитви і, вдруге за моєї пам’яті врятував Україну.

Великий Тарасе Григоровичу, діждались ми, таки діждались нарешті свого Вашингтона! Сталося це дня 20 січня 2005 року, який історія назве Новим Роком відродженої України.

Інавгурація Президента України Віктора Ющенка відбудеться 23 січня в залі Верховної Ради і на Майдані Незалежності.

Я запрошений на інавгурацію. Велика це для мене честь, а втім, організатори свята вчинили справедливо: цілих два роки, про які ідеться в цьому “Нещоденному щоденнику”, я невтомно їздив по містах, містечках і селах, агітуючи за В. Ющенко й не мріючи при тому про винагороду, а тільки про добро України. І те, що увіч побачу тріумф мого кумира, буде останньою ланкою моєї діяльності на виборах нашого Президента.

Й нарешті сталося: Віктор Андрійович присягнув на Пересопницькому Євангелії і на Конституції України в залі Верховної Ради, а інавгураційну промову виголосив на Майдані Незалежності. Щонайменше півмільйона люду завмерло, слухаючи клятвенні слова першого національного Президента, першого — бо ті два колишні державні функціонери, які сиділи в залі під час інавгурації з похмурими й жалюгідними виразами облич, ніби перебували на своїх власних похоронах, в рахубу не беру, як не візьме їхню діяльність у свій позитив українська історія.

Стою на Майдані й відчуваю себе вагомою клітиною в потужному організмі моєї нації. Я гордий з цього, я розчулений від розпруження й відчуття заспокоєності, та водночас видніє переді мною в майбутній далині часу нова тривога: дуже високо сягли наші сподівання і, щоб досягти їх здійснення, треба буде всьому народові докласти чимало праці, терпіння й непорушної віри в справедливий чин нашого Президента.

Настав Новий рік України, символом якого є Зелений Півень. Цей знак вселяє віру в добро, бо ж гласить класичний арабський хадіс:

“Коли чуєте спів півнів, просіть милості у Всевишнього, бо півні співають тоді, коли бачать Бога”.

І хай благословенний буде столичний Майдан — живе серце України!

Львів, 2003–2005.

ЗМІСТ

2003 рік	3
2004 рік	93

Роман Іваничук
Нешоденний щоденник

Редактори
Віктор Мартишок,
Анна-Марія Волосацька

Художній редактор
Андрій Кісь

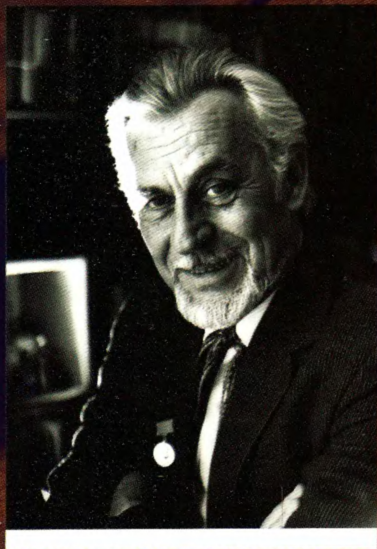
Видавництво «Літопис»
вул. Костюшка, 2, м. Львів, 79000
Ел. адреса: kms@litech.lviv.ua, kornelija@city-adm.lviv.ua
www.litopys.lviv.ua
тел. (0322) 721571

Свідоцтво про державну реєстрацію
Серія ДК № 426 від 19.04.2001

Здано на складання 10.12.2004
Підписано до друку 09.06.2005
Формат 84x108/32
Гарнітура *Ukrainian Peterburg*
Папір офсетний
Офсетний друк

Друк ВВП «Місіонер» Зам № 239

...мою свідомість водно діймає переконання, що майбутньому читачеві достовірні свідчення будуть набагато цікавіші, ніж змодельовані під власний світогляд і досвід письменника сюжети, які не є документальним відбитком проминулого часу й представляють лише авторське артистичне вміння бачити світ у спектрі власних смислів, а не у світлі конкретної правди.

У нинішній час розпачливих пошуків нових напрямів і стилів, безпардонного свавілля, абсурду, лукавого, а то й безглузлого штукарства, словесної розпущеності й глорифікації морального блуду все навальніше спливає на дзеркало літературного процесу мемуаристика як фактор істини.

Роман Іваничук

ISBN 966-7007-33-2

